

TC

MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**14-17. YÜZYILLARDA OSMANLI DEVLET
YÖNETİMİ'Nİ ETKİLEMİŞ BAZI SARAY KADINLARI**

Sinan SEVER

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Ercan GÜMÜŞ

Mardin 2022

TC
MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**14-17. YÜZYILLARDA OSMANLI DEVLET
YÖNETİMİ'Nİ ETKİLEMİŞ BAZI SARAY KADINLARI**

Sinan SEVER

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Ercan GÜMÜŞ

Mardin 2022

T.C. MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ		
Dok. No: MAU-FRM-04-ENSTİTÜ/07	TEZ ONAY SAYFASI FORMU	
İlkDüz. Tar.:02/01/2020		
Rev. No/Tar.: 00/...		
Sayfa: 1/iv		

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Tarih Ana Bilim Dalı 18751005 numaralı tezli yüksek lisans programı öğrencisi SİNAN SEVER'in hazırladığı “**14-17. YÜZYILLARDA OSMANLI DEVLET YÖNETİMİ'Nİ ETKİLEMİŞ BAZI SARAY KADINLARI**” başlıklı Yüksek Lisans tezi ile ilgili Tez Savunma Sınavı, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 15/09/2022 Perşembe günü saat 15.00’da yapılmış, tezin onayına oy çokluğu/oybirliğiyle karar verilmiştir.

Danışman: Doç. Dr. Ercan GÜMÜŞ	
Üye: Doç. Dr. Uğur DEMLİKOĞLU	
Üye: Dr. Öğr. Üyesi Erdal ÇİFTÇİ	

ONAY:

Bu tezin kabulü, Enstitü Yönetim Kurulu'nun ...../...../20.... tarih ve ...../..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

...../...../20....

Enstitü Müdürü

Hazırlayan: Birim Kalite Komisyonu	Kontrol Eden: Üniversite Kalite Komisyonu	Onaylayan: Üniversite Kalite Komisyon Başkanı
---------------------------------------	--	--

ETİK BEYAN

Mardin Artuklu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içindeki bütün bilgileri etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,

- Tez çalışmasının hazırlık, bilgi, belge, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarda bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun davrandığımı,

- Tez çalışmada kullanılan tüm eserlere eksiksiz atıf yaptığımı ve kullanılan tüm eserlere kaynaklar/kaynakçada yer verdiğimi,

- Tez çalışmasının özgün olduğunu,

- Tez çalışmasının Mardin Artuklu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı” ile tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan eder, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabullendiğimi bildiririm.

Sinan SEVER

15/09/2022

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

14-17. YÜZYILLARDA OSMANLI DEVLET YÖNETİMİ'Nİ ETKİLEMİŞ BAZI SARAY KADINLARI

Sinan Sever

Mardin Artuklu Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

2022: 115 Sayfa

Kuruluş Dönemi'nde sultanlar, kadınları devlet yönetiminden uzak tutmaya çalışmışlardır. Bu dönemde sultanlar genellikle siyasi evlilikler yapmışlardır. Güçlü kadınların varlığı devlet yönetimine zarar verememiştir. Tabii böyle bir girişimin olmadığı anlamına gelmemektedir. Kuruluş Dönemi'nde güçlü padişahların başa geçmesi kadının yönetime olan etkisini de azalmıştır. Saray kadınlarının yönetime dâhil olmaması hak ettikleri payın fazlasına sahip olmalarına sebep olmuştur. Bundan dolayı bu dönemlerde kadınlar saltanatından söz etmek mümkün değildir. Ama bu durum hanedan arasında bir iş birliğinin olmadığı manasına da gelmemektedir. Bu dönemlerde saray kadınlarının geri plana atılmaları ve kadercî tavır takınmaları eleştirilmiştir. Fatih Sultan Mehmed Han Dönemi'ne kadar siyasi evlilikler devam etmiştir. Daha sonraki dönemlerde siyasi evliliklere son verilmiş ve saray içinde cariyelerle ilişkilerin başladığı görülmüştür. Bu evliliklerde kadınlar devşirilmiş, 17. yüzyıla gelindiğinde ise valide sultanlar Osmanlı sarayında ve devlet yönetiminde oldukça söz sahibi olmuşlardır. Daha sonraki dönemlerde padişahların küçük yaşta olmaları ve akliselim olmamalarından dolayı valide sultanlar yönetimin tek sahibi olmuşlardır. Osmanlı sarayında padişah ve ailesinin bulunduğu haremde bazı dönemlerde sayıları yüzleri aşan kadınların bulunması giderlerin zamanla artmasına ve Osmanlı ekonomisinin olumsuz etkilenmesine sebep olmuştur. Haremde valide sultanların ve haseki sultanların birbirleriyle mücadele etmeleri Osmanlı Devleti'nin tarihini olumsuz yönde etkilemiştir. Şehzadelerin sancağa çıkmaması ve saray içi eğitime tabii tutulması (Kafes Sistemi) onların devlet yönetiminden bihaber olmalarına ve tecrübesiz kalmalarına sebep olmuştur. Hürrem Sultan'dan itibaren kadınlar saltanatı artış göstermiş olup bu durum Turhan Sultan döneminde son bulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Harem, Kadınlar Saltanatı, Valide Sultan, Haseki Sultan.

ABSTRACT

Master Thesis

14-17. SOME WOMEN OF THE PALACE THAT AFFECTED THE OTTOMAN STATE ADMINISTRATION IN CENTURIES

Sinan Sever

Mardin Artuklu University

Graduate School of Education

Department of History

2022: 115 Pages

During the Establishment Period, the sultans tried to keep women away from the state administration. During this period, sultans generally made political marriages. The presence of strong women could not harm the state administration. Of course, this does not mean that such an attempt does not exist. In the Founding Period, the powerful sultans came to power and the influence of women on the administration decreased. The fact that the women of the palace were not included in the administration caused them to have more than their rightful share. Therefore, it is not possible to talk about the reign of women in these periods. But this does not mean that there is no cooperation between the dynasty. In these periods, the women of the palace were criticized for being put in the background and taking a fatalistic attitude. Political marriages continued until the reign of Mehmed the Conqueror. In later periods, political marriages were ended and relations with concubines were started in the palace. In these marriages, women were recruited, and by the 17th century, the valide sultans had a great say in the Ottoman palace and state administration. In the later periods, due to the fact that the sultans were at a young age and did not have common sense, the valide sultans became the sole owner of the administration. The presence of more than a hundred women in the harem, where the sultan and his family lived in the Ottoman palace, caused the expenses to increase over time and the Ottoman economy to be negatively affected. The struggle between the valide sultans and the haseki sultans in the harem had a negative impact on the history of the Ottoman Empire. The fact that the princes did not go to the sanjak and were subjected to in-house training (Cage System) caused them to be unaware of the state administration and to be inexperienced. The reign of women has increased since Hürrem Sultan, and this situation came to an end during the reign of Turhan Sultan.

Keywords: Ottoman Empire, Harem, Reign of Women, Valide Sultan, Haseki Sultan.

ÖN SÖZ

Osmanlı Devleti Kuruluş Dönemi'nde (1299-1451) kadınlar genellikle devlet yönetiminden uzak kalmıştır. Bu rağmen özellikle 17. yüzyılda kadınların yönetime müdahaleleri görülmüştür. O dönemde tahta çıkan sultanların küçük yaşta bulunmaları ve akliselim olmamaları kadınların devlet yönetimine müdahalesini kolaylaştırmıştır. Hürrem Sultan'dan itibaren kadınlar saltanatı artış göstermiş olup bu durum Turhan Sultan döneminde son bulmuştur.

Şehzadelerin sancağa çıkma geleneğinin terk edilmesi ve saray içi eğitime tâbi tutulması (kafes sistemi) onların devlet yönetiminden habersiz kalmalarıyla sonuçlanmıştır. Bu durum valide sultanların ve sultan gözdeleleri olan hasekilerin gücünü arttırmıştır. Valide sultanın ailedeki görev ve sorumlulukları onun gücünü arttıran bir diğer husustur. Valide sultanlar 16. yüzyılın sonlarına doğru merkezin taşrayla olan ilişkilerine dahi müdahale etmiştir. Bu müdahale vakıflar yoluyla yapılmıştır. Valide sultan makam ve mevki için yapılan mücadelelerde de önemli roller üstlenmiştir.

Araştırmamız üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, Osmanlı'dan önce kadının sosyal statüsüne genel bir bakış içermektedir. İkinci bölümde, Osmanlı Devleti'nde kadın ve siyaset, üçüncü bölümde ise, Osmanlı Devleti'nde iki farklı döneme göre sultan kadınları ele alınmıştır. Araştırmamızda olay ve bilgilerin dizilimi kronolojik sıralama esas alınarak yapılmıştır. Tüm bunlara rağmen eksikliklerimizin olduğunu da kabul etmek gerekir.

Bu çalışmanın her safhasında sabırla beni destekleyen, bana zamanını ayıran ve yardımlarını esirgemeyen değerli danışman hocam Doç. Dr. Ercan GÜMÜŞ'e, Dr. Öğr. Üyesi Erdal ÇİFTÇİ'ye, Doç. Dr. Uğur DEMLİKOĞLU'na ve İshak KILIÇ'a teşekkürü borç bilirim. Ayrıca çalışmanın her safhasında yanımda olan eşim Halime SEVER'e teşekkür ediyorum.

Sinan SEVER

MARDİN 2022

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI	iv
ETİK BEYAN	v
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1
1. OSMANLI'DAN ÖNCE KADIN'IN SOSYAL STATÜSÜNE GENEL BİR BAKIŞ	4
2. OSMANLI DEVLETİ'NDE KADIN VE SİYASET	20
2.1. Siyaset.....	20
2.2. Harem	23
2.3. Saray-1 Enderun	26
3. KADINLARIN SALTANAT DÖNEMLERİ	29
3.1. Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Dönemi Kadınları.....	29
3.1.1. Malhun sultan.....	29
3.1.2. Holifira (nilüfer) sultan.....	34
3.1.3. Asporçe sultan.....	37
3.1.4. Theodora (maria) sultan.....	38
3.1.5. Gülçiçek sultan.....	40
3.1.6. Mara (tamara) sultan.....	40
3.1.7. Devletşah (devlet) sultan.....	41
3.1.8. Maria (olivera despina) sultan.....	42

3.1.9. Hafsa sultan.....	44
3.1.10. Hatice sultan.....	44
3.1.11. Hüma sultan.....	46
3.1.12. Mara (despina) sultan.....	47
3.2. Osmanlı Devleti'nin Yükselme Dönemi Kadınları	48
3.2.1. Gülbahar hatun.....	48
3.2.2. Siti hatun.....	50
3.2.3. Ayşe gülbahar hatun.....	51
3.2.4. Hafsa sultan.....	52
3.2.5. Mâhidevran sultan (anna).....	54
3.2.6. Hürrem sultan.....	56
3.2.7. Kadınlar saltanatı'nı müesseseleştiren isim: nurbânû sultan.....	64
3.2.8. Safiye sultan.....	67
3.2.9. Kösem sultan (mâhpeyker sultan).....	69
SONUÇ.....	77
KAYNAKÇA	80
EKLER.....	91
ÖZGEÇMİŞ.....	116

KISALTMALAR

a.g.e.:	adı geçen eser
a.g.m. :	adı geçen makale
a.g.t.:	adı geçen tez
BDT:	Basılmamış Doktora Tezi
Bkz.:	Bakınız
BYLT:	Basılmamış Yüksek Lisans Tezi
C.:	Cilt
CDAOA:	Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Osmanlı Arşivi
Çev.:	Çeviren
DİA:	Diyanet İslam Ansiklopedisi
dn.:	Dipnot
Ed.:	Editör
Haz.:	Hazırlayan
Hz.:	Hazret
İA:	İslam Ansiklopedisi
İSAM:	İslam Araştırmaları Merkezi
MEB:	Milli Eğitim Yayınları
MÖ:	Milattan Önce
MS:	Milattan Sonra
s.:	Sayfa
S.:	Sayı
Sad.:	Sadeleştiren

TDV:	Türkiye Diyanet Vakfı
TKAE:	Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü
TTK:	Türk Tarih Kurumu
Yay.:	Yayınları
Yy.:	Yüzyıl

GİRİŞ

İnsan, canlılar arasında en gelişmiş ve en üstün vasıflı olanıdır. Çünkü akıl ve iradesiyle ön plana çıkmıştır. İnsanlar eril ve dişil kişi olarak ikiye ayrılmıştır. Kadının yeri ve değeri her toplumda aynı olmamıştır. İlkel inanışlarda kadının erkekten eksik olduğu ispatlanmaya çalışılmıştır. Oysaki kadın ve erkek eşit yaratılmıştır. Anaerkil aile tiplerinde ön plana çıkan kadın sonraki devirlerde arka plana atılmış ve değerini kaybedip itilip kakılmıştır.¹

Toplumsal hayatta önemli görevler üstlenen kadın siyasi hayatta da rol almıştır. Zamana ve mekâna göre kadınların etkisi farklılık göstermiştir. Toplumunu oluşturan en küçük yapı birimi ailedir ve bu durumda aileyi oluşturan yapı taşları da kadın ve erkektir. Gündüz'e göre ailede kadın ve erkek aynı haklara ve görevlere sahiptir. Kadın annelik göreviyle topluma birey yetiştirmesi babında toplumun geleceğini yönlendiren kişidir. Çünkü dünyanın yaratılışından bu yana ailenin güçlü olması toplumun güçlü olması anlamına gelmektedir.²

Yukarıda değinilen nedenle kadının yeri ve değeri iki kat daha artmıştır. Bir toplumda kadının yerini anlamak için öncelikle diğer toplumları da bilmek gerekir. Çünkü kültür etkileşimi sonucunda toplumların yapısı değişimlere uğramıştır. Osmanlı'da kadını anlamak için eski Türk topluluklarına ve onların etkileşimde buldukları devletlerin yapısına bakmak gerekir. İslam öncesi Türk toplumunda kadın "kahramanlık" ve "annelik" niteliğiyle ön plana çıkmıştır. Türkler inançları gereği analık hakkını üstün tutmuşlardır. Kadın, at binmeyi bilen, savaşçı ve silah kullanmayı beceren biri olarak kabul görmüştür. Orta Asya Türk devletlerinde kadına baktığımızda önemli görevler üstlenmişlerdir. İskitlerde kadın, savaşmayı bilen askerler gibi yetiştirilirdi. Hun devletinde kadın ve erkek ayrımı yapılmamıştı. Çünkü Hunlara göre kadın erkeğin tamamlayıcısıdır.³

---

¹ Haydar Teberoğlu, "İnsan Olarak Kadın, Kadın'ın Toplumdaki Yeri ve Osmanlı'dan Kalma Önemli Bir Belge", *Türk Kültür ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Sayı 32, Ankara, 2014, s. 2.

² Ahmet Gündüz, "Tarihi Süreç İçerisinde Türk Toplumunda ve Devletleri'nde Kadın'ın Yeri ve Önemi", *International Journal of Social Science Volume 5 Issue 5*, p. 129-148, October, 2012, s. 130.

³ Gündüz, "a.g.m.", s. 131.

Kadınlar saltanatı olarak kullanılan ifade ilk olarak Ahmet Refik Altınay'ın eserinde görülmüştür. Osmanlı tarihçisi olan Altınay'ın bu eseri 1916 yılında yayınlanmıştır. 1993 yılında “*Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükümranlık ve Kadınlar*” adlı eserin yazarı olan Leslie Peirce, sarayda yer alan kadınların devlet yönetimine karışmalarının Osmanlı'ya zarar verdiğini belirtmiştir. Ayrıca kadınların yönetime karışmalarının ilk dönemlerde bile görüldüğünü ifade etmiştir. Leslie Peirce'nin bu tespitleri, Osmanlı kadınları hakkında yanlış bir çıkarım yapmasına sebep olmaktadır. Altınay ve Leslie Peirce'nin eserlerindeki bu benzerlik göz ardı edilmemelidir.

Peirce, insanların en temel sorununun evlenme ve üreme olduğunu ifade etmektedir. İnsanların ne zaman ve kiminle evleneceklerine hatta kaç tane çocuk sahibi olacaklarına dair konuların normal aileler arasında bile önem arz ettiğini belirtirken hanedan aileleri için bu tarz kararların daha önemli olduğunu da ifade etmektedir. Peirce, çok eşlilik ve cariyelerle evlilik dışı birlikteliğin görüldüğü Müslüman Osmanlılarda da bu kararların büyük önem arz ettiğini belirtmektedir.⁴ Peirce, 15. yüzyıl ortalarına kadar sultanların hem eşlerinin hem de köle cariyelerinin bulunduğunu ifade etmektedir. Daha sonraki yüzyıllarda kölelerle evlilik dışı birliktelikte ısrara ve cariyelerin birden fazla çocuk dünyaya getirmesine karşı çıkılmıştır. 15. yüzyılın ortalarında artık yasal evlilikler hem iç hem de dış nedenlerden ötürü geri plana düşmüştü.⁵

Bu tez çalışmasında, Osmanlı Kuruluş Dönemi'nde hanedanlar arasında yapılan evlilikler genellikle belli amaçlar doğrultusunda yapıldığını ileri sürmektedir. Çoğunlukla devletin askeri ve diplomatik konumunu güçlendirme amacıyla yapıldığı vurgulanmaktadır. Bizans veya beylikler arasında gerçekleşen evliliklerin çoğu ittifak amacıyla ya da savaş sonrası yenilen tarafın boyun eğmesiyle gerçekleşmiştir.⁶ 14. yüzyılda gerçekleşen hanedanlar arası evliliklerde esas olarak Hristiyan kadınlarla iken 15. yüzyılda gerçekleşenler ise Müslüman kadınlarla yapılmıştı. 15. yüzyılda sultanlar Anadolu beyliklerinden kendilerine eş almışlar, bu beyliklerin

⁴ Leslie P. Peirce, *Harem-i Hümayun Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükümranlık ve Kadınlar*, s. 35.

⁵ Leslie P. Peirce, *Harem-i Hümayun Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükümranlık ve Kadınlar*, s. 36.

⁶ Leslie P. Peirce, *Harem-i Hümayun Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükümranlık ve Kadınlar*, s. 36.

erkeklerine ise kız kardeşlerini ve kızlarını vermişlerdir. Evlilik konusundaki bu değişiklik Osmanlıların Anadolu'daki gücünün de bir göstergesi olmuştur.⁷

15. yüzyıldan sonra hanedanlar arası evlilikler son bulmuştur. Fatih Sultan Mehmed Dönemi'nde Osmanlı Devleti'nin sınırlarını sağlamlaştırma isteği son komşu hanedanı da ortadan kaldırmıştı. Son hanedan evliliği ise II. Murad'ın Sırp Kralı Brankoviç'in kızı Mara Hatun ile evlenmesiyle olmuştur. Daha sonraki süreçte üç hanedanla evlilik anlaşması imzalanmıştır ama bu evlilikler padişahın kendisi için değil şehzadeleri⁸ için yapılmıştı.⁹

Yükseliş döneminin genel özellikleri açısından diğer bir başlıkta paylaşılacağı üzere bu dönemde evlilikler bazı istisnalar dışında neredeyse yoktur. Sultan kadınları sultanın gözdelerinden oluşmaktadır. Hürrem Sultan gibi güçlü gözdeler ise kul statüsünde kendi cariyelerinden seçilen gözdelerdir. Bu kadın figürlerin gücü Osmanlı haremını aşarak Osmanlı siyasetinde merkezi bir rol oynamışlardır. Son bölümde bu kadın figürler paylaşılacaktır. Fakat daha önce Osmanlı öncesinde kadının rolüne dair bazı genel geçer bilgiler paylaşılacaktır.

---

⁷ Leslie P. Peirce, *Harem-i Hümayun Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükümlerlik ve Kadınlar*, s. 36.

⁸ Şah oğlu, Hükümdar, Padişah, Prens veya Şehzadegan, Şehzadeler, padişah hükümdar oğulları, prenslere denilmektedir. Bkz. Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, s. 976-986.

⁹ Leslie P. Peirce, *Harem-i Hümayun Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükümlerlik ve Kadınlar*, s. 37.

1. OSMANLI'DAN ÖNCE KADIN'IN SOSYAL STATÜSÜNE GENEL BİR BAKIŞ

Kadın toplumun yapı taşlarından biridir. Kadına ulaşmayan herhangi bir zihin tasavvuru, yaklaşım, yaşam alanı elde edemez. Kadın sadece içinde bulunduğu ailede değil toplumda da yeniliğin öncüsüdür. Kadın bazı toplumlarda ise arka plana atılmıştır. Çalışmamızın bu bölümünde kadının çeşitli toplumlardaki statüsüne bakılacaktır.

Bizans'ta ilk dönem kadının sosyal statüsüne baktığımızda kadınlar sosyal olmayan bir hayat tarzına sahip olmuşlardır. Kadınlar, yüzleri açık bir şekilde dışarı çıkamazlardı. Dışarı çıkmak istediklerinde de yanlarında aile üyelerinden veya hizmetlilerden birinin olması gerekmektedir. Kadınlar, evlerinde aileden olmayan erkeklerin bulunduğu odalara giremezlerdi.¹⁰

Roma'da sosyal yaşamın temelini aile oluşturmuştur. Ev halkı, babanın himayesindeydi.¹¹ Babanın sultasının altında hem kız hem de erkek çocukları yer almaktaydı. Bu baskı; satma, evden kovma, ceza verme ve hatta öldürmeye kadar pek çok yetkiyi içermekteydi. Bu koruma değil, sahip olma baskısıdır.¹² Ailenin bütün mal varlığı aile reisi olan babaya aitti.¹³ Aile üyeleri arasında yer alan kız çocuğu mal, mülk edinme hakkına sahip değildi. Baba öldükten sonra ergenlik çağına girmiş olan erkek çocuk istediğini yapma konusunda özgür bırakılmıştı. Genç kız ise korunmaya muhtaç olarak görüldüğünden aile reisinin vasiyet ettiği kişinin himayesi altına girmişti. Kızlar evlendiklerinde eşleriyle "Efendilik Anlaşması" denilen bir sözleşme yapmak zorundaydılar. Bu sözleşmeyle beraber aile reisinin kızı üzerindeki sultanı eşine geçmiş olurdu. Artık kız çocuğu eşinin himayesi altına

---

¹⁰ Sibel Dulum, Osmanlı Devleti'nde Kadın'ın Statüsü, Eğitimi ve Çalışma Hayatı (1839-1918), (BYLT), Eskişehir 2006, s. 13.

¹¹ Sevil Yıldız, "Roma Hukuku'nda Evlenme Engelleri", *Ankara Üni. Hukuk Fak. Dergisi*, S. 69 (2) Ankara 2020, s. 881. Bkz. Özlem Söğütü Erişgin, "Roma Toplumunda Kadın'ın Konumu", *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 4 Sayı: 2, Malatya 2013, s. 4.

¹² Ülfet Görgülü, *Kadın ve Siyaset İslam Toplumu'nda Kadın'ın Siyasal Hakları Üzerine Fıkhi Bir İnceleme*, İz Yayıncılık, İstanbul 2014, s. 16. Bkz. Ahmet Gündüz, "Tarihî Süreç İçerisinde Türk Toplumu'nda ve Devletleri'nde Kadın'ın Yeri ve Önemi", *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 5, Sayı 5, Kırşehir 2012, s. 134.

¹³ Yıldız, "a.g.m.", s. 881.

girerdi.¹⁴ Roma’da kadın toplumsal alanda silik durumda kalmış ve bundan ötürü herhangi bir sosyal statü kazanamamıştır.

Paul Koschaker de Roma hukukunun kadını sınırladığını, medeni hakların kullanılmasında bile reşit olmayanlarla denk tutulduğunu belirtmiştir.¹⁵ Nitekim Roma’da kadın, amme hizmetlerine dâhil olamamıştır. Kadınlar, sadece kamu hizmetlerinde değil özel hukuk alanında da çok fazla yetkiye sahip değillerdi. Ama zaman içinde kadına vasiyet hakkı gibi bazı haklar tanınmıştır.¹⁶ Romalı kadınlar, yurttaşlık hakkına sahip ise de kadınların siyasal haklarından bahsetmek mümkün değildir.¹⁷

Karaaslan, Grek toplumunda ise kadının “zayıflık, güçsüzlük” fikriyle özdeşleştiğini belirtmiştir.¹⁸ Grekler, kadını çoğunlukla iyi olmayan, kötü düşünce ile bağdaştırmışlardır. Kadın, meydana gelebilecek olan fitnenin de sebebi olarak görülmüştü.¹⁹ Grekler, Athena hukukuna uygun hareket etmişlerdir. Athena hukukuna göre, kadın evlenmeden önce aile reisinin himayesi altında bulunurdu. Kadın, herhangi bir hukuki işlem yapmak istediğinde bunu, velayeti altında bulunduğu kişinin yardımıyla yapabiliirdi. Kadının himayesi altında bulunduğu kişiye ise “*Kiryos (kyrios)*” denirdi.²⁰

---

¹⁴ Ülfet Görgülü, *Kadın ve Siyaset İslam Toplumu’nda Kadın’ın Siyasal Hakları Üzerine Fıkhi Bir İnceleme*, İz Yayıncılık, İstanbul 2014, s. 16. Bkz. Ahmet Gündüz, “Tarihî Süreç İçerisinde Türk Toplumu’nda ve Devletleri’nde Kadın’ın Yeri ve Önemi”, *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 5, Sayı 5, Kırşehir 2012, s. 134. Bkz. Erişgin, “a.g.m.”, s. 3. Bkz. Ayşe Uzbaş, “Kadınların Roma Hukukundaki Yeri”, *VII. Genç Tarihçiler Öğrenci Sempozyumu*, Aksaray 2020, s. 10.

¹⁵ Paul Koschaker, *Modern Özel Hukuka Giriş Olarak Roma Özel Hukukunun Ana Hatları*, Çev., Kudret Ayiter, Sevinç Matbaası, Ankara 1977, s. 95. Bkz. Görgülü, *a.g.e.*, s. 17.

¹⁶ Görgülü, *a.g.e.*, s. 17.

¹⁷ Derya Çığır Dikyol, Evren Şar İşbilen, “Antik Roma Toplumu’nda Kadın Ve Eğitimi”, *Kutadgu bilig Felsefe-Bilim Araştırmaları*, İstanbul 2018, Sayı 37, s. 463.

¹⁸ Derya Karaaslan, “Antik Yunan’da Kadın Olmak”, *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.1, S. 2, Siirt 2014, s. 161.

¹⁹ Karaaslan, “a.g.m.”, s. 162.

²⁰ Hüseyin Üreten, “Antik Grek Dünyası’nın Philanthropos (İnsan Sever) Kadınları” *2. Uluslararası Bir Bilim Kategorisi Olarak Kadın Edebiyat, Dil ve Kültür Çalışmalarında Kadın Sempozyumu*, Adnan Menderes Üniversitesi Yayınları, No 35, Bildiri Kitabı Cilt 2, Aydın 2010 s. 503. Bkz. Cansu Koç Başar, “Antik Yunan’da Cinsiyet Rollerini” *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 23, Sayı: 2, İzmir 2021, s. 1335.

Kadının, evlendikten sonra babasında bulunan hakları kocasına geçerdi, kocasının otoritesi ve nüfusu altına girerdi. Evlilikle kadının hukuki durumunda da değişim meydana gelmekteydi. Kocasını istediği zaman eşinin rızası bile olmadan tek başına onu boşayabilirdi. Yasalar kadının isteği üzerine boşanmayı da hak olarak tanımıştır. Ama bu kadının çok fazla başvurmadığı bir yoldur.²¹ Dolayısıyla Grekler’de kadın arka plana atılmış ve herhangi bir statü verilmemiştir.

İlk dönem Hindistan toplumunda kadının sosyal statüsüne baktığımızda Grek ve Roma toplumundan farklı bir durum görülmemiştir. Görgülü ve Gündüz’e göre, Hindistan’da Manu Kanunnamesi modern hukukun temelini oluşturmuştur. Bunun yanında ölümden sonraki hayat ve evliliğe dair de pek çok konuyu izah etmiştir. Manu Kanunnamesi’ne²² göre kadın; babası, kocası veya oğlundan bağımsız hak sahibi sayılmamıştır. Kadın, bunların hepsi ölmüş dahi olsa kocasının erkek akrabalarından birisinin himayesi altına girmek zorundaydı. Yani Hindistan’da kadının, hayatı boyunca erkeğin kölesi olmaktan başka çaresi yoktu. Kadın, eviyle ilgili bir şeyi dilediği gibi yapma hakkına sahip değildi. Hindistan’da kadının, eşi yoksa değersiz olduğunu göstermesi bakımından bu bilgi kayda değerdir. XIV. yüzyıla kadar Hindistan’da bir kadının kocası ölürse oda aynı gün öldürülüp yakılırdı. Bu âdet bizce Hindistan’da görülmüş en kötü geleneklerinden biridir. Bu âdet bir müddet sonra kaldırılmıştır. Hintli kadın, özgürlük, bağımsızlık gibi yetkilere sahip değildi. Sosyal ve yaşamsal haklara sahip olamayan kadın siyasal haklardan da mahrum bırakılmıştır.²³

Tevhidi dinlerin en eski yazılı metinlerine sahip Yahudi geleneğinde ise kadın, hiç de prestijli bir konumda yer almamıştır. Tevrat’ta Yahudi toplumunda kadının statüsü hakkında bilgiler yer almaktadır. Tevrat’ta, yaratılış hikâyesinin de bulunduğu Tekvin bölümünde, kadının erkek için yaratıldığı belirtilmiştir. Erkeğin

---

²¹ Görgülü, *a.g.e.*, s. 17. Bkz. Ahmet Gündüz, “Tarihi Süreç İçerisinde Türk Toplumunda ve Devletleri’nde Kadın’ın Yeri ve Önemi”, s. 135-136.

²² Günay Tümer, “Brahmanizm”, *DİA*, C. 6, İstanbul 1992, s. 330. Bkz. Kürşat Demirci, “Hinduizm”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.18, İstanbul 1998, s. 114. Bkz. Aydın Güven, “Hinduizm’de Kadın’ın Konumu”, *İstanbul Medeniyet Üniversitesi İlim ve Medeniyet Topluluğu Dergisi*, (Sayı ve Sayfa bilinmemekte), İstanbul 2018.

²³ Görgülü, *a.g.e.*, s. 18; Bkz. Ahmet Gündüz, “Tarihi Süreç İçerisinde Türk Toplumunda ve Devletleri’nde Kadın’ın Yeri ve Önemi”, s. 135. Bkz. Güven, “a.g.m.”, s. Bilinmemektedir.

kaburga kemiğinden yaratılan kadın, yılanla iş birliği yapıp Âdem'in cennetten çıkarılmasına sebep olmuştur. Tekvin bölümünde, hamilelik sıkıntısı ve sancılı doğumun da kadınlara ceza olarak verildiği belirtilmektedir.²⁴

Bu nokta-i nazardan denebilir ki, Yahudiler, Havva annelerinin²⁵ suçunu bütün kadınların omzuna da yüklemişlerdir. Kadınları lanetlenmiş bir varlık olarak görmüşlerdir. Yahudi erkekleri ise kadın olarak yaratılmadıkları için Tanrı'ya minnettarlıklarını sunmuşlardır.²⁶ Yahudiler arasında evlilik ise bir alım satım sözleşmesidir. Kadın, aile reisinden satın alınır; böylece kocasının emri ve himayesi altına girerdi.²⁷ Bu alışverişte kadına köle gözüyle bakılmıştır. Evlendikten sonra kadın, çok akıllı olmayan, ne yapacağını bilemeyen biri olarak görülmüştür. O, herhangi bir alışverişte bulunamazdı. Kadında bulunan bütün mal varlığı ise kocasına aitti. Yahudi kadınlar, kocalarına mirasçı da olamazlardı. Özel hukuk haklarından mahrum bırakılan kadın, siyasi haklara da sahip olamamıştı.²⁸

Hristiyanlıkta kadının yeri ve önemine bakacak olursak, ilk din adamları, Roma'da yaygınlaşan kötülüğün ve fuhuşun sebebi olarak kadınları göstermişlerdir. Din adamları, yaşanan bu olayların toplumda ahlaki çöküntüye sebep olacağını iddia etmişlerdir. Yapılan suçlar ortak işlenmiş dahi olsa erkekler her zaman suçsuz ve

²⁴ Tevrat, Tekvin, 3/1-24. Bkz. Kutsal Kitap Eski ve Yeni Antlaşma (Tevrat, Zebur, İncil), Yeni Yaşam Yayınları, İstanbul 2014, s. 3. Bkz. Ramazan Işık, "Dini Sorumluluk Bağlamında Kadın'ın Statüsü", *Dinler Tarihi Araştırmaları-VIII Bütün Yönleriyle Yahudilik (Uluslararası Sempozyum)*, Ankara 2012, s. 654. Bkz. Ameneh Baseri, "Semavi Dinlerde (İslam, Hristiyanlık, Yahudilik) Kadına Şiddet ve Saygının Karşılaştırılması Hakkında Araştırma", *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 16 (Özel Sayı I), Karaman 2014, s. 123-124. Bkz. Özlem Topcan, "Yahudilik ve Hristiyanlık Din Geleneklerinde Toplumsal Cinsiyet (Geleneksel Dinler Otoritesine Feminist Bakış)", (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2010, s. 18. Bkz. Musa Kaval, "İlahi Dinlerde Kadın'ın Kıymet Problemi", *Akademik Bakış Dergisi*, S. 55, Kırgızistan 2016, s. 308-309.

²⁵ Yunan mitolojisinde Lilith, kötü ruhlu, şeytana hizmet eden ve Babil Talmud'unda yazılına göre Adem'in ilk karısı olan bir yaratıktır. Bkz. <https://tr.wikipedia.org/wiki/Lilit>, 20. 09. 2022. Bkz. Eruvin 100b, Niddah 24b, Shabbat 151b, Baba Bathra 73a. s.25.Kanaatimizce kötülüğün sebebi olarak görülen kişinin Havva değil de Lilith olduğudur.

²⁶ Işık, "a.g.m.", s. 660. Bkz. Salime Leyla Gürkan, "Yahudilikte Kadın" *İbrahim-i Dinlerde Kadın Dergisi*, Kadın ve Demokrasi Derneği, Abe Medya ve Yayıncılık, İstanbul 2021, s. 16.

²⁷ Salime Leyla Gürkan, "Yahudilikte Kadın" *İbrahim-i Dinlerde Kadın Dergisi*, Kadın ve Demokrasi Derneği, Abe Medya ve Yayıncılık, İstanbul 2021, s. 7. Bkz. Hesna Serra Aksel. "Feminist Perspektiften Yahudilik: Bir Yeniden İnşa Feminist Perspektiften Yahudilik: Bir Yeniden İnşa Girişimi", *Hitit İlahiyat Dergisi*, S. (Haziran/ June 2021) 20/1, Çorum 2021, s. 148.

²⁸ Görgülü, a.g.e., s. 19. Bkz. Ramazan Işık, "Dini Sorumluluk Bağlamında Kadın'ın Statüsü", *Dinler Tarihi Araştırmaları-VIII Bütün Yönleriyle Yahudilik (Uluslararası Sempozyum)*, Ankara 2012, s. 652. Bkz. Gürkan, "a.g.e." s. 8.

temiz kişiler olarak görülmüştür. Kadınlar ise yaşanan kötülüklerin kaynağı olarak görülmüştür. Hristiyanlıkta kadın, cennetten çıkmanın sebebi olarak da görülmüştür. Kadınların işledikleri bu günahı ancak çocuk doğurarak kurtulabileceklerine inanılmıştır.

Nitekim Pavlus'un Timoteus'a Birinci mektubunda şu ifadeler yer verilmiştir: Kadın tam tabiiyetle sessizce öğrensin. Fakat kadının öğretmesine ve erkeğe hâkim olmasına izin veremem,²⁹ ancak sükûta olsun. Çünkü önce Âdem sonra Havva yaratıldı ve Âdem aldanmadı fakat kadın aldanarak suça düştü. Fakat iman, sevgi ve takdiste vakar ile dururlarsa çocuk doğurması ile kurtulacaktır.³⁰

Kutsal Kitapta Pavlos'un Efesoslular'a mektubunda dağ kadınlarına şöyle hitap edilmektedir:

Ey kadınlar! Kendi kocalarınıza Rabb'e tabi olur gibi tabi olun. Çünkü bedenini kurtarıcısı Mesih, kilisenin başı olduğu gibi erkek de kadının başıdır. Fakat kilise Mesih'e tabi olduğu gibi kadınlarda böylece her şeyde kocalarına tabii olsunlar.³¹

Yahudi toplumunda görülen tutum ve davranışların bir benzeri Hristiyan toplumunda yaşanmıştır. Her iki toplumda da kadının cennetten atılma sebebi, kadının günahkâr ve suçlu kabul edilmesidir. Bu benzerlikler her iki toplumun da ehl-i kitap olmasından kaynaklanmış olabilir.

Batılı Hristiyan din adamlarının kadın hakkındaki fikirleri diğer toplumları da etkilemiştir. Bazı örneklerle gösterecek olursak Fransa'da 1586 yılında bir kongrede kadının insan olup olmadığı tartışma konusu olmuştur. Yine bu kongrede kadının erkeğe hizmet etmek için yaratıldığına karar verilmiştir. İngiltere'de 1805 yılına kadar kadın erkeğin malı sayılmış ve kocasına onu satma hakkı verilmiştir. Fransız Devrimi insanlığın esaret ve baskıdan kurtuluşu olarak ilan edilmiştir. Bu devrimle gelen kurtuluşa kadınlar dâhil edilmemiştir. Fransız medeni kanununa göre kadının, evlenmeden önce velisi olmadan hiçbir şekilde akit yetkisi bulunmamaktaydı. Çünkü kadının evlenmeden önce akit için yeterli bilgi ve donanıma sahip olmadığı

---

²⁹ Görgülü, a.g.e., s. 19.

³⁰ Kutsal Kitap Yeni Dünya Çevirisi, ABD 2019, s. 1531, 1. Mektup 2.sayfa 11-15. madde. Bkz. Ömer Faruk Harman, "Hristiyanlıkta Kadın", *İbrahim-i Dinlerde Kadın Dergisi*, Kadın ve Demokrasi Derneği, Abe Medya ve Yayıncılık, İstanbul 2021, s. 22. Bkz. Topcan, a.g.e, s. 52.

³¹ Kutsal Kitap Yeni Dünya Çevirisi, ABD 2019, s. 1510, 5/22-33. Bkz. Ömer Faruk Harman, "Hristiyanlıkta Kadın", *İbrahim-i Dinlerde Kadın Dergisi*, Kadın ve Demokrasi Derneği, Abe Medya ve Yayıncılık, İstanbul 2021, s. 26. Bkz. Topcan, a.g.e, s. 53-54.

düşünülmekteydi. Bu kanuna göre kadınların, çocukların ve akıl sağlığı yerinde olmayan kişilerin belli bir yeterlilik seviyesine ulaşamadıkları var sayılmıştır. Bu sebepten velilerinin emri ve himayesi altına alınmışlardır. 1938 yılına kadar bu kanun yürürlükte kalmıştır. Kadın değersizleştirilmiş, kadının insan olup olmadığı bile tartışılmıştır.³² (Hristiyan kadınların fotoğrafı bkz Resim 1-2.)

Arap toplumunda kadının statüsüne baktığımızda iki farklı kadın figürü göze çarpmaktadır. İlk kadın figürü daha fazla özgür olan, ticaret yapabilen ve sosyal yaşamın içinde yer alan bedevi Arap kadınıdır. İkinci kadın figürü ise hayatın birçok alanında yaşamı kısıtlanan yerleşik Arap kadınıdır. İslamiyet'in kabulüyle Arap toplumunda birçok yönden değişim yaşandığı aşikâr bir durumdur. İslamiyet'le kadın hakları konusunda da değişimler meydana gelmiştir. Kadının, sosyal ve siyasi konumunu daha iyi anlayabilmek için İslamiyet'in kabulünden önce ve sonra şeklinde değerlendirmek daha doğru olacaktır.³³

Görgülü, İslamiyet'in kabulünden önce Araplarda kadına sosyal hayatta değer verilmediğini ifade etmiştir. Bu dönemde kadına şeytan gözüyle bakılmıştır. Hatta kadının uğursuz bir varlık olduğuna inanılmaktaydı. Bu yanlış bakış açısı o dönemde sadece Araplarda değil yukarıda da ifade ettiğimiz gibi birçok toplumda da mevcuttu. İslam öncesi Cahiliye Dönemi'nde kadının görüşüne danışılması çok onursuzca bir davranış olarak kabul edilmiştir. Hatta bu toplumda bir atasözü haline gelen "*Kadına danış, ama söylediğinin tersini yap.*" düşüncesi hâkimdi.³⁴

Cahiliye devrinde Araplar, ataerkil toplum yapısına sahip olmuşlardır. Bu tarz karakter yapısına sahip ailelerde babanın otoritesi üst düzeydedir. Bu ailelerde erkekler önem arz etmekte ve aileyi temsil etmekteydi. Kadının ailesi akraba olarak görülmezken erkeğin akrabası aileden sayılmaktaydı. Araplar göçebe hayat tarzına sahip oldukları için erkekler sürekli savaşmak zorundaydı. Durum böyle olunca

---

³² Görgülü, *a.g.e.*, s. 20.

³³ Görgülü, *a.g.e.*, s. 23.

³⁴ Görgülü, *a.g.e.*, s. 24.

toplumda erkek, savaşan, üreten ve ganimet getiren aile üyesi olarak değer görmüştür. Kadına ise toplumda sadece tüketen kişi gözüyle bakılmıştır.³⁵

Görgülü'ye göre, "*Bazı Arap topluluklarında kız çocuğunun doğuştan istenmemesi hatta öldürülmesi söz konusu idi.*" İslamiyet öncesi Arapların ataerkil bir yapıya sahip olması buna bağlı olarak kız çocuğuna değer verilmemesi hatta gerektiğinde öldürülmesi kadına değer verilmediğini göstermektedir. Geri plana atılan kadına eşi üzerinde hiçbir hak verilmemiştir. Hatta miras ve boşanma gibi önemli konularda dahi hukuki tasarrufları elinde bulundurma yetkisi verilmemiştir.³⁶ Görgülü, Bedevi Araplarında kadının durumunun daha iyi olduğunu ifade etmiştir. Buna göre Bedevi Araplar arasında kız ve erkek çocukları eşit şartlarda büyütülmüştür. Kadınlar, erkeklerle aynı ortamlarda oturup konuşabilir ve ortak iş yapabilirlerdi. Görgülü, "*Bazı Arap kabilelerini yönetmiş kadınların varlığından bahsedilmektedir.*" demiştir.³⁷ Bu bilgi doğrultusunda yaşam tarzının göçebelik olduğu toplumlarda kadın daha fazla hareket alanına sahipti.

Bütün bu durumları göz önüne aldığımızda, Arap toplumunda İslamiyet'ten önce kadının genellikle erkeğe nispetle daha aşağı bir konumda olduğunu söyleyebiliriz. Arap toplumunda kadına sosyal ve siyasi bir hak tanınmamıştır. Diğer toplumlarda olduğu gibi Araplarda da kadın arka plana atılmıştır. Ancak bu durum bedevi Araplar için geçerli olmamıştır. Yerleşik Arapların aksine bedevi Araplar daha özgür bir ortamda yetiştiklerini ifade etmiştik. Arap toplumunda İslamiyet'ten önce bazı kadın figürlerin ticaretle uğraştikları bilinmektedir. En bariz örneği ise Hz. Hatice'dir.

Arap toplumunda İslamiyet'in kabulünden sonrasına baktığımızda kadının sosyal hayattaki konumu iyileştirilmiştir. Hem Hz. Peygamber hem de ondan sonraki dönemlerde kadınlar; eğitim, ticaret, savaş ve siyaset gibi biręok alanda varlığını gösterebilmişlerdir. Sosyal hayattaki olumlu gelişmelerin yanında siyasi yönden de

---

³⁵ Görgülü, *a.g.e.*, s. 24. Bkz. Ömer Faruk Harman, "Kadın", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 24, İstanbul 1996, s. 83.

³⁶ Görgülü, *a.g.e.*, s. 24. Bkz. Ahmet Gündüz, "Tarihî Süreç İçerisinde Türk Toplumunda ve Devletleri'nde Kadın'ın Yeri ve Önemi", s. 137.

³⁷ Görgülü, *a.g.e.*, s. 24-25. Bkz. M. Akif Aydın, "İslam'da Kadın", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 24, İstanbul 1996, s. 86.

ilerlemeler görülmüştür. Emevîler Dönemi'nde bu alanda kayda değer gelişmelere rastlanmamıştır. Abbasiler Dönemi'nde ise kadınların siyasete dâhil olduklarını görmekteyiz. 927'de "Kahramane" adıyla tanınan Ümmü Musa el Haşimiyye bunlardan biridir. 932'de Kahramane, Halife Muktedir'in annesinin yazışma işlerini yürütmüştür. Ayrıca Abbasilerde kadınların mezalim mahkemelerinin duruşmalarına katıldıkları da rivayet edilmiştir. Hatta bazı kadınlar devlet işlerini kendileri yürütmüş ve çıkardıkları fermanlarda kendi mühürleri yer almıştır.³⁸ Bunlardan biri Kahramane namıyla tanınan Ümmü Musa el-Haşimiyye'dir.³⁹

Bu bilgiler göz önüne alındığında Arap toplumunda kadınlar sancılı bir geçmişe sahip olmuşlardır. Ama kadınlar, İslamiyet'le beraber sosyal ve siyasi hayatta bazı haklar elde etmişlerdir. Tabi İslamiyet'ten önce kadınlara hiç hak tanınmadığı anlamına gelmemektedir. Asıl kastedilen şey İslamiyet'le kadına daha fazla hak tanındığı manasında kullanılmıştır.

Kürt toplumunda kadının sosyal statüsüne baktığımızda Arap toplumunda olduğu gibi iki farklı kadın figürü göze çarpmaktadır. Kürt toplumunda kadını, göçer ve yerleşik kadın olarak ele almak daha doğru olacaktır. Yaşar, bazı kaynakların Kürtlerin yaşam biçimlerini Neolitik Çağ'a dayandırdıklarını kaydetmiştir. Dışarıdan gelen saldırılar sonucunda Kürtler dağlara (yayla) çekilmiş ve burada kültürlerini koruyabilmişlerdir. Dağlara çekilmeyen Kürt kadını ise ezilmeye mahkûm edilmiştir. Ovada yaşamlarını sürdüren kadınlar, içe kapanmış ve alınıp satılabilen bir konuma getirilmiştir. Kürtlerde namus erkeğin kadın üzerinde egemenliğini geliştirdiği bir olgudur. Kürt toplumunda kadın aile kurumunda ön plana çıkarken sosyal ve siyasi alanda geri plana atılmıştır.⁴⁰

Şeker, Kürt kadınının sosyal ve siyasal alanda geri planda olmasının en önemli faktörlerden birini de halkın eğitim ve ekonomik seviyesinin düşük olmasına bağlamıştır. Bu durum toplumun "tarikat-şeyh", "aşiret-ağa", "hoca-cemaat",

---

³⁸ Görgülü, *a.g.e.*, s. 26. Bkz. Ahmet Gündüz, "Tarihî Süreç İçerisinde Türk Toplumunda ve Devletleri'nde Kadın'ın Yeri ve Önemi", s. 139-140.

³⁹ Görgülü, *a.g.e.*, s. 26.

⁴⁰ Mustafa Yaşar, "Dünya ve Kürt Kadının Gizlenen Tarihi", *Uluslararası Kürt Kadını Kongresi 1-5 Ekim 2009*, Hakkâri Üniversitesi Yayıncılık, Hakkâri 2009, s. 335.

“önder-örgüt”, “patron-işçi” gibi sistemleri ve olguları barındırmasına bağlanmıştır. Bu gibi sistemlerden dolayı bireysellikten ziyade “topluluk duygusuyla” hareket etme olgusu gelişmiştir.⁴¹

Bayrak’a göre, üretim ilişkisinden⁴² dolayı Kürt kadını çalışma hayatının içerisine dâhil olmuş ve kadının katı kurallara uyması engellenmiştir. Bayrak’a göre, Kürtlerin İslamiyet’i kabulünden sonra özel mülkiyetin yaygınlaşması ve geleneksel Arap düşüncesinin yayılmasından dolayı kadın geri plana itilmiştir. Bu gelenek dolayısıyla erkek yaşamın hemen her alanında baskın olmuştur.⁴³

Öztürk, Bazidi’nin Kürt kadını betimlemesinden hareketle onların yaşadığı dönemin çok ilerisinde bir algıya sahip olduğunu ifade etmektedir. Bazidi, Kürt kadının “güçlü, girişken, mücadelecı ve yiğit” bir karaktere sahip olduğunu belirtmektedir. Bazidi, yukarıda ifade edilenlerin aksine Kürt kadını Avrupalı kadına benzeterek sosyal hayatta çok serbest davrandığını ve “kaçgöç”⁴⁴ yapmadığını belirtmektedir. Bu durum Kürtlerde kadına duyulan güvenin de bir göstergesi olmuştur. Bazidi, Kürt kadınının çok çalışkan ve cesur olduğunu da dile getirmiştir.⁴⁵

Bazidi, Kürt toplumunda kadınların şeyh ve mollalarla bir tutulduğunu ileri sürmüştür. Çok eşliliğe de değinen Bazidi, normal ailelerde bu türden evliliğin çok görülmediğini sadece ağaların iki veya üç kez evlendiklerini ifade etmektedir. Kadınların babalarından kalan bir miraslarının olmadığını ama kendilerine ait “şikarte” adı verilen bir mal edinme biçiminin olduğuna da değinmektedir.⁴⁶

Türk toplumunda kadının sosyal ve siyasi yönünü, Türklerin İslamiyeti kabulünden önce ve sonra olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır. Türk

---

⁴¹ Selim Şeker, “Kürt Kadını ve Siyasal Katılım”, *Uluslararası Kürt Kadını Kongresi 1-5 Ekim 2009*, Hakkâri Üniversitesi Yayıncılık, Hakkâri 2009, s. 221.

⁴² Kürt kadını genellikle kırsalda yaşadığı için her alanda aile reisinin yanında yer almıştır. Üretimden kast edilen şey ise kilim dokumacılığı, süt, peynir, tereyağı vb.

⁴³ Mehmet Bayrak, *Kuşatmayı Yaran Kürt Kadını Kürt Amazon Fatareş’tan Gerilla’ya*, Özge Yayıncılık, Ankara 2015, s. 19.

⁴⁴ Dini bir anlayışla bazı Müslüman kadınların erkeklere görünmemeleri, bir arada oturup konuşmaktan kaçınmalarıdır. Bkz. <https://tr.wiktionary.org/wiki/22.09.2022>.

⁴⁵ Mustafa Öztürk, “Mela Mehmûd-i Bazidî ve Adât û Rûsûmât-nâme-yi Ekrâdiye Adlı Çalışması”, ed. İbrahim Özcoşar- Şahab Vali, *Osmanlı Devleti ve Kürtler*, Kitap Yay., 2017.

⁴⁶ Öztürk, “a.g.m.”, s. 19-20.

toplumunda Arap toplumundan ziyade İslamiyet'in kabulünden önce bile kadın sosyal hayatta önemli bir yere sahipti. Erkekler birçok hususta kadınların görüşlerine başvurmuşlardır. Bu toplumda kadın, erkeğin tamamlayıcısı olarak görülmüştür. Bu sebepten dolayı erkekler kadınlarla beraber çalışmışlardır.⁴⁷

Türklerde kadın hem ailede hem de toplumda aktif bir role sahip olmuştur. Kadınların dini törenlere katıldıkları görülmüştür. Hatta kadınlar bu merasimlere başkanlık bile yapmışlardır. Devlet başkanlığı ise karı kocanın (hatun-hakan) ortaklığıyla yürütülmüştür. Verilen emirler hakanın ve hatunun onayı alındıktan sonra yürürlüğe girmiştir.⁴⁸ Türklerde kağan kadar hatun da halk tarafından saygı görmüştür. Hatunların has orduları ve sarayları mevcuttur. İbrahim Kafesoğlu, hatun, tören ve şenliklerde sultanın sol tarafına oturduğunu, siyasi veya idari konularda kendi fikirlerini hakana ilettiğini belirtmiştir. Ayrıca hakanın eşi (Mo-tun'un Hanımı) bazı dönemlerde elçi kabulünde de bulunmuşlardır. Bu durum hatunun, devlet idaresinde önemli bir yere sahip olduğunun kanıtıdır.⁴⁹

Kadının sosyal ve siyasi anlamda çok ileride olduğunu Türk kitabelerinde yer alan bazı ifadelerden de anlayabilmekteyiz. Asya Hunlarının Çinlilerle olan ilişkilerini ifade eden belgelerde hakanın hatunun yanında yer aldığı ve devleti ikisinin yönettiği belirtilmiştir. Avrupa Hunların da ordu birliklerinde kadın ve erkek beraber yol almışlardır.⁵⁰

Orta Asya Türklerinin tarihiyle ilgili en önemli kaynak şüphesiz Orhun Kitabeleri'dir. Bu kitabelerde VII. yüzyıldan itibaren devlet işlerinden anlayan hatunlardan bahsedilmiştir. Bu kitabelerde hatunun kağanla beraber devleti yönettiğini ve törenin verdiği yetkiyle hakanın yanında oturabildiğini ifade etmiştir. Hatta bazı emirlerde "*hakanın ve hatunun buyruğuyla*" ifadesi yer almıştır. Bu sözler, hakan kadar hatunun da devlet yönetiminde söz sahibi olduğunu

---

⁴⁷ Dulum, *a.g.e.*, s. 5-6. Bkz. Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, MEB. Yay., İstanbul 1976, s.158. Bkz. Görgülü, *a.g.e.*, s. 21.

⁴⁸ Görgülü, *a.g.e.*, s. 21.

⁴⁹ İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Yay., İstanbul 1998, s. 259. Bkz. Laszlo Rasonyi, *Tarihte Türklük*, TKAE Yay., Ankara 1993, s. 57-58. Bkz. Dulum, *a.g.e.*, s. 6. Bkz. Görgülü, *a.g.e.*, s. 22.

⁵⁰ Görgülü, *a.g.e.*, s. 21.

göstermektedir. Hatun da hakan gibi halkın gözünde farklı bir konumdaydı. Kutluk Devleti'ni yöneten Bilge Kağan ve Kültigin için dikilen Orhun Yazıtları'nda hatunun halkın gözündeki saygınlığı şöyle nakledilmiştir. “*Yukarıda Türk Tanrısı, Türk'ün kutlu ülkesini öyle tanzim etmiş. Türk milleti yok olmasın, millet olsun diye babam İteriş Kağan ve annem İlbilge Hatunu (Tanrı) halk içerisinde çekip yukarı çıkarmış.*”⁵¹

Aktarılan bilgilere dayanarak Orta Asya'da yaşayan Türkler, kadına sosyal ve siyasi yönden birçok yetki vermiştir. Kitabeler dışında Türk destanlarında da eski Türklerde kadının değeri anlaşılmıştır. “*Yaratılış Destanı'ndaki Ak Ana, Oğuz Kağan Destanındaki Oğuz Kağan'ın annesi, Ay Kağan ile Oğuz Kağan'ın eşleri*”. Sibel Dulum'a göre, Göktürklerin yeniden bir ulus olmalarında büyük önem arz eden “*Anne Kurd*” da kutsal kişiliklerden biridir.⁵²

Türk toplumunda kadınlara anne olduklarından dolayı oldukça önem verilmiştir. Kadınlara karşı sevgi ve saygı gösterilirdi. Onlara göre annenin hakkı ile Tanrı'nın hakkı bir tutulmuştur.⁵³ Daha önce de belirttiğimiz gibi Türkler göçebe hayat tarzına sahip bir topluluktur. Bu sebepten dolayı Türk kadınları da bu hayat tarzına ayak uydurmak zorunda kalmışlardır. Kadınlar, annelik dışında kahramanlık özelliğine de sahiplerdir. Birçok alanda eşlerine yardım eden kadınlar savaşta onları yalnız bırakmamışlardır. Dulum'a göre, kadın erkekler gibi ata binebilir, ok atabilir, silah kullanabilir ve güreşebilirdi. Dede Korkut gibi destanlarda kadının kahramanlıklarından bahsedilmiştir.⁵⁴ Türk toplumunda kadın Tanrıça Umay'a benzetilmiştir. Türklerde Tanrıça Umay'ın çocukları koruduğuna inanılmıştır. Sibel Dulum, Göktürk Kitabeleri'nde bu benzetmenin kadına verilen değer ve sevginin göstergesi olduğunu ifade etmiştir.⁵⁵ Bu saygı ve sevgi Orhun Yazıtları'nın doğu tarafında “*Babam öldüğü zaman küçük kardeşim Kültigin yedi yaşında idi. Umay*

---

⁵¹ Sibel Dulum, *Osmanlı Devleti'nde Kadın'ın Statüsü, Eğitimi ve Çalışma Hayatı (1839-1918)*, (BYLT), Eskişehir 2006, s. 4.

⁵² Dulum, *a.g.e.*, s. 4.

⁵³ Sümer, *a.g.e.*, 405; Bkz. Dulum, *a.g.e.*, s. 5.

⁵⁴ Dulum, *a.g.e.*, s. 5.

⁵⁵ Dulum, *a.g.e.*, s. 6.

gibi annem hatun sayesinde küçük kardeşim Kültigin kahraman adını aldı.” ifadesi yer almaktadır.⁵⁶

Türklerde kadınların devlet idaresinde yer aldıklarına değinmiştik Özkan İzgi’ye göre, anılan hususların yanında, evin yöneticisi de kadındır. Kadın, ev içerisinde mali işlerin yanında çadır kurar, çorap örer, elbise diker ve peynir yapardı.⁵⁷ Bu toplumda kadının ve erkeğin yaşam tarzları büyük bir benzerlik göstermektedir. Kadınlar erkeklerin bulunduğu ortamlara katılabilmişlerdir. Hatta kadınlar örtünmezler ve haremde kalmazlardı. Bu onların oldukça serbest olduklarının da bir kanıtıdır. Erkeklerin düzenledikleri şöenlere ve içkili ortamlara da dâhil olmuşlardır. Onlar da kımız ve şarap içerek sarhoş olmuşlardır. Bazen kadınlar bu içki âlemlerini bile kendileri düzenlemiştir. Kadınlar, eşleri evde olmadığına gelen misafiri ağırlama görevlerini de yerine getirmişlerdir. Avrupalıları en çok şaşırtan şey ise kadınların erkekler gibi ata binmeleri olmuştur. Ayrıca kadınlar öküz arabalarını da kullanabilmişlerdir.⁵⁸ Türk kadınları istedikleri kişiyle evlenme hakkına sahip olmuşlardır.⁵⁹ Evlilikte de kadına birçok hak tanınmıştır. Kadın, eşini şikâyet etme ve ondan ayrılma hakkına sahipti.⁶⁰ İslamiyet’in kabulünden önce kadınların bu denli özgür bir yaşam sürmelerinin en önemli nedeni Türklerin göçebe bir hayat tarzına sahip olmalarından kaynaklanmaktadır.

Abdulkadir Donuk’a göre, bazı Türk topluluklarında çok eşlilik görülmüştür. Ama bu nadir görülen bir durumdu çünkü Türklerde genelde tek eşlilik vardır.⁶¹ Rasonyi, bu durumlarda kadının sadece eşinin değil ayrıca ailesinin de mülkü sayıldığını dile getirmiştir. Bu sebepten kocası öldükten sonra ailesinin yanında kalır;

---

⁵⁶ Dulum, *a.g.e.*, s. 6. Bkz. Muharrem Ergin, *Orhun Abideleri*, Boğaziçi Yay., İstanbul 1989, s. 25-26.

⁵⁷ Özkan İzgi, “İslamiyet’ten Önceki Türklerde Kadın”, *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi*, Ankara 1973-1975, S. XI-XII-XIII-XIV, s. 159.

⁵⁸ Dulum, *a.g.e.*, s. 7.

⁵⁹ İzgi “a.g.m.”, s. 154.

⁶⁰ Dulum, *a.g.e.*, s. 7.

⁶¹ Abdülkadir Donuk, “Çeşitli Topluluklarda ve Eski Türklerde Aile”, *İstanbul Ü.Ed.F. Tarih Dergisi*, Edebiyat Fakültesi Matbaası, S. 33, İstanbul 1982, s. 163.

kaynı, kocasının başka eşinden olan oğlu ya da ailenin diğer erkeklerinden biriyle evlenebilirdi.⁶²

Oğuz destanları, Türkler hakkında birçok konuda bilgi verir. Bu destanlara göre, kahramanlar tek kadınla evlenmişlerdir. Evliliklerinde kadınlara başka ortak yoktur.⁶³ Dede Korkut Hikâyeleri'nde de ikinci kadından bahsedilmemiştir. İzgi, Dede Korkut Hikâyeleri'nde yer alan Dirse Han'ın çocuğu olmadığı halde tekrar evlenmeyi düşünmediğini ifade etmiştir.⁶⁴ Türk kitabelerinde çok eşliliğe dair bir bilgi bulunmamaktadır. Ama Orta Asya Türklerinde çok eşlilik görülmüştür. Çok eşlilik devleti yönetenler ve zenginler arasında görülmüştür.⁶⁵

Türk toplumunda kadın, İslamiyet'ten önce elde ettiği sosyal ve siyasi saygınlığı İslamiyet'tin kabulünden sonra da devam etmiştir. İslamiyet'ten önce orduda yer alan kadınlar artık orduların başında savaşmaya başlamışlardır. Kadın, devletin siyasi, idari ve kültürel faaliyetlerinde daha aktif rol almıştır.⁶⁶

Bu dönemde hakanların eşlerine “*melike*” unvanı verilmiştir. Türkçede “*türkan, terken*” anlamlarına gelmektedir. Kafesoğlu'na göre, Selçuklu hükümdarlığında kadınlar hem ailede hem de devlet işlerinde söz hakkına sahip olmuşlardır. Eski Türklerde olduğu gibi Selçuklularda da kadınlar kocalarıyla beraber seferlere katılmışlardır ve yönetimde söz sahibi olmuşlardır. Hatunların orduda sahip olmaları ve ikta gelirlerinin olması bu durumu kanıtlar niteliktedir. İlk Müslüman Türk Devletleri'nde de hatun kahramanlık özelliğini taşımıştır. Bu durum daha önce belirttiğimiz gibi Eski Türk Devletleri'nde de mevcuttu. Kendi ordusu olan kadın, ata binerdi ve pusat kuşanırdı. Kafesoğlu, Büyük Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey'in, Kardeşi İbrahim Yınal tarafından sıkıştırıldığında eşi Altuncan'ın o dönemde Oğuz askerlerini yönettiğini ve onun yardımıyla Tuğrul Bey'in kurtarıldığını belirtmiştir. Kafesoğlu, ayrıca hatunların oldukça nüfuzlu olduklarını da ifade

---

⁶² Rasonyi, *a.g.e.*, 56-57.

⁶³ Faruk Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri- Boy Teşkilatı- Destanları*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yay., Ankara 1972, s. 403.

⁶⁴ İzgi “a.g.m.”, s. 148.

⁶⁵ İzgi “a.g.m.”, s. 155-156.

⁶⁶ Dulum, *a.g.e.*, s. 8.

etmiştir. Kafesoğlu, hatunların devletteki etkinliğine kanıt olarak şu örneği vermiştir; Melikşah'ın kızı Mahmelek, annesi Terken Hatun'dan istenmiştir.⁶⁷

Anadolu Selçuklu Dönemi'nde, Saltuk Beyliği Erzurum ve çevresinde varlığını sürdüren bir beylikti. 1191 yılında bu beyliğin başında İzzettin Saltuk'un kızı Mama Hatun bulunmaktaydı. Bu beylikten yarım asır önce Ahlatşahlar da 8 yıl boyunca İnanç Hatun denilen bir kadın tarafından yönetilmiştir. Görgülü, Müslüman Türk kadınlarının devleti yönettiklerinden, adlarına hutbe okunduğundan ve para bastırdıklarından da bahsetmiştir. Görgülü, 1257'de Mısır'da Türkan Hatun, 1282'de Kutluk Devleti'nde Safvetüddin Padişah Hatun, 1294 yılında Kirman Kutluk Devleti'nde ise Bibi Türkan tarafından yönetildiğini kaydetmiştir.⁶⁸

Anadolu'da yaşayan halk gelenek ve göreneklerini sürdürmeye gayret ettiği söylenebilir. Kadınlar Anadolu'da Bâciyân-ı Rûm teşkilatını kurmuşlardır. Bu sayede savaşçı kabiliyetlerini de burada gösterebilmişlerdir.⁶⁹

Hatun'un devlette askeri ve siyasi güce sahip olduğunu belirtmiştik, bu durum bazen devlet yönetiminde sorunlara neden olmuştur. Hatun'un bu gücü zaman zaman feodal beylerin oluşmasına da sebep olmuştur. Bu beyler devlet içinde devletin meydana gelmesine sebep olmuş ve ülkeyi tehlikelere karşı açık duruma getirmiştir.⁷⁰

Yılmaz, Osmanlı Devleti'nde kadının diğer Türk devletlerinden farklı bir hayat tarzına sahip olduklarını belirtmiştir. Yılmaz, Osmanlı toplum yapısının temelinde İslamiyet'in olduğunu bu sebepten ötürü kadının erkek tarafından biçimlendirildiğini belirtmektedir. Bu İslam inancının Arap ve İran kültüründen etkilendiğini ifade eden Yılmaz, bu inancın erkek egemenliğinin de pekiştirildiğini savunmaktadır. Osmanlı

---

⁶⁷ İbrahim Kafesoğlu, *Sultan Melikşah*, MEB. Yay., İstanbul 1973, s. 90. Bkz. Dulum, *a.g.e.*, s. 9. Bkz. Ahmet Gündüz, "Tarihi Süreç İçerisinde Türk Toplumunda ve Devletleri'nde Kadın'ın Yeri ve Önemi", s. 141.

⁶⁸ Görgülü, *a.g.e.*, s. 22-23.

⁶⁹ Dulum, *a.g.e.*, s. 10.

⁷⁰ Dulum, *a.g.e.*, s. 9.

toplumunda kadın ve erkeği eşit gören göçebe inancından, kadını arka plana atan ve bunu yaratıcıya dayandırıp kutsallaştıran bir inanca geçiş yapılmıştır.⁷¹

Bu dönemde kadın geri plana atılmış, pasif bir konuma itilmiştir. Yöneticilerin bu tutum ve davranışlarından dolayı kadın, peçe altında yaşamaya ve kafes arkasına mahkûm edilmiştir. Osmanlı'da kadın topluma karışmaktan ziyade tek başına yaşamaya itilmiştir. Kadın ve erkeğe farklı roller verilmiştir. Kadının dünyası bu dönemde daha özel ve mahrem görülmüştür. Artık kadın ailenin içinde daha çok yer almıştır. Dulum, kadının toplumdaki rolünün sınırlandırıldığını ve eve kapatılıp çarşaf giymeye mahkûm edildiğini belirtmiştir.⁷²

Osmanlı'da kadınların topluma karışmaları hoş karşılanmamış dahi olsa mal, mülk edinme hakkı verilmiştir. Kadınlar, ticaret yapabilir ve ekonomik hayata karışabilirlerdi. Daha önceki dönemlerde olduğu gibi mahkemelere katılabilirlerdi. Bu durum Müslüman olmayan kadınlar için de geçerliydi. Bu dönemde tek eşlilik görülmüş ve boşanmalar da nadiren yaşanmıştır. Müslüman kadınların giyim tarzları gayrimüslim kadınlarını da etkilemiştir. Dulum, Ermeni kadınlarının Müslümanlar gibi yüzlerini peçeyle kapattıklarını belirtmiştir. Kentlerde yaşayan kadınlar kırsal kesimlerde yaşayanlara oranla özgürlükleri daha fazla kısıtlanmıştır. Osmanlı'da Tanzimat'la beraber kadınlara da birçok hak tanınmıştır. Bu fermanla kadın, erkekle aynı miras hakkına sahip olmuş ve kadı önünde evlenme hakkı da tanınmıştır.⁷³

Yukarıda bahsettiğimiz bilgilerin aksine 1717-18'de "*İstanbul'da İngiliz Elçiliği'ni Edward Wortley Montagu'nun eşi Lady Mary Wortley Montagu*" yapmaktaydı. İstanbul'da ikamet ettiği vakitlerde Osmanlı Devleti'nin sosyal yaşantısına dair önemli bilgiler de vermiştir.⁷⁴

---

⁷¹ Ahmet Yılmaz, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e: Kadın Kimliği'nin Biçimlendirilmesi", *Dokuz Eylül Üniversitesi Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.9, S. 20, İzmir 2010, s. 193.

⁷² Sibel Dulum, *Osmanlı Devleti'nde Kadın'ın Statüsü, Eğitim ve Çalışma Hayatı (1839-1918)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s. 11.

⁷³ Sibel Dulum, *Osmanlı Devleti'nde Kadın'ın Statüsü, Eğitim ve Çalışma Hayatı (1839-1918)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s. 14.

⁷⁴ Lady Montagu, *Türkiye Mektupları 1717-1718*, Çev. Aysel Kurutluoğlu, Kervan Kitapçılık Yay., İstanbul 1972, s. 9.

Lady Mary Wortler Montagu, Osmanlı'da yaşayan Türk kadınlarının geri plana atıldığını ya da acı çektiklerine dair yazılar okuduğunda hayrete düştüğünü belirtmiştir. Montagu, anlatılanların aksine diğer toplumlara oranla kadınların burada daha özgür ve rahat bir hayat yaşadıklarını ifade etmiştir. O, kadınların, yaptıkları tek işin modayı takip etmek olduğunu, sürekli hamama ve komşuya gittiklerini rivayet etmektedir. Hatta hamamların onlar için toplantı yeri olduğunu da belirtmiştir. Eğlence mekânı olarak görülen hamama erkeklerin girmesi yasaktı. Türklerde kadının istekleri ön planda tutulmuştur. Kocanın tek vazifesi ise para getirmek, kadının vazifesi ise o parayı harcamaktı. En alt tabakada bulunan kadınlar için bile bu durum geçerliydi. *“Sırtında işlemeli çevre satan bir satıcının karısı bile sırmatsız elbise giymiyor. Onların da kakum kürkleri ve başlarına takmak için elmasları var.”*⁷⁵ Bazı Osmanlı kadınlarının resimleri ekte yer almaktadır.

---

⁷⁵ Lady Montagu, *Türkiye Mektupları 1717-1718*, s.132. Bkz. Songül Çolak, “Bir İngiliz Hanımefendisi'nin –Layd Montegu- Gözüyle Osmanlı Kadını”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.7, S. 13, Hatay 2010, s. 398.

2. OSMANLI DEVLETİ'NDE KADIN VE SİYASET

2.1. Siyaset

Siyaset Arapça kökenli olup “sys” sözcüğünden türemiştir. Siyaset sözcüğü sözlükte iki manada kullanılır. İlk anlamı at bakıcısı anlamına gelen seyis demektir. Seyisin hayvana bakmak ve eğitmek gibi görevleri vardır. Diğer anlamı ise, insanların işlerini idare etmek, başkanlık ve yöneticilik görevlerini yapmak demektir. İranlı İslam bilgini Zemahşerî(1143)'ye göre, siyasetin asıl anlamı seyisliktir diğer manaları ise gerçek değildir. Görgülü, “*Siyaset kelimesinin hüküm verilen bu sözlük anlamları; yönetmek(tedbir), yararlı hale getirmek (islah) ve eğitmek (terbiye) gibi üç temel kavramda odaklanmaktadır.*” demiştir. Siyaset kelimesinin terim anlamı, devlet ve otorite olduğu belirtilmiştir. “*Buna göre siyaset, halkı dünya ve ahirette kurtuluşa doğru yönlendirmek ile onların mutluluğu için çalışmaktır.*”⁷⁶

Mısırlı tarihçi Makrîzî 1441 yılında siyaseti, halkın menfaatini ve mali düzeni korumak için konulmuş kanun şeklinde tanımlamıştır. Makrîzî iki türlü siyasetten bahsetmiştir. İlk manada siyaset facir, zalimden hakkı geri alan adaletli, diğer anlamı ise zulmeden siyasettir ve bunun dinen yasaklandığını belirtmiştir.⁷⁷

Mısırlı âlim İbn Nüceymi'ye göre siyaset, şeriata uygun olmamasına rağmen hâkimin gördüğü bir maslahat (iş, önem, zaruret) nedeniyle bir şeyi yapılmasıdır.⁷⁸ İbn Nüceym'in bu tanımından yola çıkarak Mısırlı âlim Hallaf siyaseti, “*mesalih-i mürsele ile amel etmek*” şeklinde tanımlamıştır. Devlet yönetme anlamında kullanılan siyaset, toplumda devletin ve hükümetin gücüne sahip olmak ve toplumun sorunlarını çözmeye çalışan sistem şeklinde tanımlamıştır. Siyaset kavramı eski Doğu Uygarlıkları'nda devlet yönetimi için kullanılan bir sözcüktür. Türk İslam

---

⁷⁶ Görgülü, *a.g.e.*, s. 35. Bkz. Mehmet Taş, “Saray Kadınları'nın Osmanlı Devlet Yönetimi'nde Çeşitli İşlevleri”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, C. 9/10 Ankara 2014, s. 1299. Bkz. Mehmet Neşri, *Kitab-ı Cihan-Nüma Neşri Tarihi*, Çev. Faik Reşit Unat-Mehmet A. Köymen, C. 1, Ankara 1949, s. 5. Bkz. Naîmâ Mustafa Efendi, *Naima Tarihi*, C.1, Çev. Zuhuri Danışman, Bahar Matbaası, İstanbul 1967, s. 21. Aynı eser s. 43. Bkz. Hızır Murat Köse, “siyaset”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 37, İstanbul 2009, s. 295.

⁷⁷ Görgülü, *a.g.e.*, s. 36.

⁷⁸ Görgülü, *a.g.e.*, s. 36.

İmparatorlukları'ndan olan Selçuklularda siyaset, ceza manasında kullanılmıştır. Osmanlı'da siyaset ise hükümdarın ülke yönetimi ve çoğunlukla politik mecburiyetler nedeniyle verdiği ceza anlamında kullanılmıştır. Hatta Osmanlı'da özellikle idam cezasına siyaset denilmiştir. Siyaset kavramı, Batı dillerinde politika anlamına gelmektedir. Bu terim Yunancadan gelmiştir ve siyasal haklar, yurttaşlık haklarıyla ilgili konuları içermektedir. Genel anlamıyla politika, yönetenler ve yöneticiler arasındaki ilişkilerin bütününe denir. Günümüzde hukukçular siyaseti, “toplumun tümünü ilgilendiren veya toplumu oluşturan birimler arasındaki ilişkileri, son aşamada meşru zora dayanarak düzenleyen eylemler bütünü” şeklinde tanımlamışlardır.⁷⁹

Siyasetin tanımından sonra kadının siyasete dâhil olmasıyla ilgili görüşleri ele almaya çalışacağız. Kadının devlet başkanı olup olamayacağına dair görüş belirten âlimler üç gruba ayrılmıştır. İlk grup kadının siyasal haklarının olmadığını kabul edenlerdir. İkinci grup ise kadının devlet başkanı olamayacağını ama onun dışında siyasal görev ve yetkilerinin olduğunu kabul edenlerdir. Üçüncü grup ise kadının her türlü siyasal hakkının olduğunu kabul etmişlerdir. İlk iki grup kadının devlet başkanı olamayacağını kesin bir dille reddetmişlerdir. İkinci grup kısmen reddetmiş olsa da ilk grup ile aynı düşünceye dayanmaktadır. İslam âlimleri, siyasi görevlerin ve devlet başkanlığının erkek tarafından yapılması gerektiğini savunmuşlardır. Bu âlimlerin görüşleri devlet başkanı olmak için gerekli hususların arasına, erkek olma şartının da konulmasını gerektiğini savunmuşlardır. Bu düşünceyi benimseyenler, kadının “vilayet-i amme”ye ehil olmadığı için devlet başkanlığı, bakanlık gibi görevlerde yer alamayacaklarını belirtmişlerdir. Âlimler bu tarz makamların erkeklere ait olduğunu, kadınların bu tarz makamlarda yer alamayacaklarını belirtmişlerdir. Erkeklerin kadınlardan daha üstün olduğunu ve bu sebepten bu siyasi makamların erkeğin hakkı olduğunu savunmuşlardır. Nitekim bu düşünceye sahip âlimler, kadınların daha zayıf bir fitrata sahip olduklarını, dini yönden de erkeklerin gerisinde kaldıklarından bu görevleri layıkıyla yerine getiremeyeceklerini iddia etmişlerdir. Onlar, kadınların ilmî ve akli kapasiteye sahip olmadıklarını öne sürmüşlerdir. Âlimler, Hz.

---

⁷⁹ Görgülü, a.g.e., s. 37. Bkz. Yahya Kâzım Zabunoğlu, *Kamu Hukukuna Giriş' Devlet Tanım-Kaynak- Unsurlar*, Sevinç Matbaası, Ankara 1973, s. 1.

Peygamber ve Raşit halifeler döneminde kadınlara bu tarz görevlerin verilmediğini, bu yükleri taşıyabilecek olsalardı o dönemde bu görevlerin verileceğini savunmuşlardır. Onlara göre kadının görevi, evin işlerini yapmak ve anneliktir.⁸⁰

Mısırlı eğitimci ve yargıç Muhammed Abduh, Allah'ın kadınları ev işleri için yarattığını belirtmiştir. Muhammed Abduh, kadınların sadece ev içerisinde yönetici olabileceklerini belirtmiştir. Akılları sadece ev işlerini yapabilecek seviyededir. Bu hüküm onların fitratından dolayı verilmiştir. "*Kadınlar, miras, şahitlik ve ibadetle ilgili hükümlerde erkeklerle farklı konumdadır.*"⁸¹ Bu konuyla ilgili olarak 19. yüzyıl fikir ve siyaset adamlarından Müslüman aktivist ve düşünür Cemâleddin Efganî, kadınların kesinlikle siyasete dâhil olmak için yaratılmadıklarını savunmuştur.

Kadınların sadece devlet başkanı olabileceğini savunan ve kadınların her türlü siyasal hakka sahip olması gerektiğini ileri süren âlimler de mevcuttur. Din bilgini Muhammed Hamidullah, ilim ve fikir adamı Cemâleddin el-Kasimî, kadının devlet başkanı olabileceğini savunan âlimlerdendir. İslam Tarihi'nde, siyasi mezhep olan Hariciler ve 12. yüzyıl Sünni hukukçusu olan Ebubekr Bin Mesud el-Kasani de bu görüşü savunmuştur. Bazı araştırmacılar, kadının devlet başkanlığı dışında diğer siyasal faaliyetlere katılabileceklerini öne sürmüşlerdir. Bu görüş doğrultusunda kadınların seçimlerde oy kullanma, bu doğrultuda milletvekili, bakan, hâkim ve diğer kamu görevlerine gelmeleri herhangi bir İslami engel olmadığını savunmuşlardır.⁸²

1267'de Harran'da dünyaya gelen âlim Takıyüddin İbn Teymiyye bu konuyla ilgili bazı ayetlere dayanarak devlet başkanlığı yapacak kişide kuvvet ve güvenilirliğin olması gerektiğini belirtmiştir. Bu özelliklerin sadece erkeklerde olmadığını kadınların da bu vasıflara sahip olabileceğini ifade etmiştir.⁸³ Edinilen bilgiler ışığında denmelidir ki, bazı yazarlar kadının devlet başkanı olabileceğini savunurken bazıları da olmaması gerektiğini savunmuştur. Kadının devlet başkanı olması ve toplumsal hayatta daha fazla rol alması erkeklerle olan farkın azalması

---

⁸⁰ Görgülü, *a.g.e.*, s. 66-67; Mevdudi, *İslam'da Hükümet*, Ofset Yay., Basım yeri belli değil, 1967, s. 666.

⁸¹ Görgülü, *a.g.e.*, s. 68.

⁸² Görgülü, *a.g.e.*, s. 164.

⁸³ Görgülü, *a.g.e.*, s. 166.

manasına gelmektedir. Kanaatimizce olamayacağını savunan düşünürler iddialarını fitrat gereği kadınların böyle bir sorumluluğu kaldıramayacaklarına dayandırmışlardır. Erkeklerle oranla daha duygusal bir yapıya sahip olan kadınların bu tarz görevlerde zorlanmalarının ise normal karşılanması gerekmektedir.

2.2. Harem

Osmanlı'da kadınlar siyasetinin en yoğun görüldüğü yer haremdir. Harem sözlükte dokunulmaz ve kutsal anlamına gelmektedir. Mekke'de Kâbe bölgesine "ihramsız girilemeyen yere Harem-i Şerif" Ayrıca Mekke ve Medine'ye de gayrimüslimlerin girememesi anlamına gelen "Harameyn" denilmiştir. Osmanlı Devleti'nde harem, denetim altına alınan bir yerdir. Buraya yabancıların girmesi kesinlikle yasaktır. Hatta haremden bazı davranışlar da yasaklanmıştır. Burada, "padişahın validesi, eşi, kızları, erkek çocukları ile birlikte harem ağaları, ikballer, gözdeleler, kalfalar ve rütbesi olmayan hizmetli statüsündeki cariyeler" yaşamıştır.⁸⁴

Leslie P. Peirce'e göre, harem bir manastıra benzemekte ve kutsal bir alan olarak kabul edilmektedir. Bu araştırmamızda harem padişah ve ailesinin yaşadığı mekân anlamında kullanılmıştır. Harem'de yaşayan kişiler kurumla ilgili bilgi vermemişlerdir. Bu kurumla ilgili bilgileri, Osmanlı'yı anlatan Avrupalı gözlemciler,

⁸⁴ Mehmet Taş, "Saray Kadınları'nın Osmanlı Devlet Yönetimi'nde Çeşitli İşlevleri", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, C. 9/10 Ankara 2014, s. 1294. Bkz. Leslie P. Peirce, *Harem-i Hümayun Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükümranlık ve Kadınlar*, s. 2. Bkz. Seyfettin Aslan, "Osmanlı Devleti'nde Siyasal İktidar Unsuru Olarak Harem", *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.1, S. 1, Diyarbakır 2011, s. 2. Bkz. Ebu Abdullah Muhammed İbn Battuta Tanci, *İbn Battuta Seyahatnamesi*, C. 1, Çev. A. Sait Aykut, YKY., İstanbul 2004, s. 173. Bkz. Ahmed Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiya ve Tevarih-i Hülafa*, Cilt 1, Haz. Mahir İz, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, (Basım Yeri Belli Değil)1985, s. 106. Bkz. Joseph Von Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Cilt 1, Üçdal Hikmet Neşriyat Yay., İstanbul 1992, s. 116. Bkz. Âşık Paşazâde, *Osmanoğulları'nın Tarihi*, Çev. Kemal Yavuz- M. A. Yekta Saraç, MAS Yay., İstanbul 2003, s. 302. Bkz. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözcüğü*, C. 1, MEB. Yay., İstanbul 1971, s. 41. Bkz. Şeref Han, *Şerefname Kürt Tarihi*, Çev. Mehmet Emin Bozarlan, C.1, Ant Yay., İstanbul 1971, s. 8. Bkz. Şukri-i Bitlisi, *Selîm-Nâme*, Çev. Ahmet Uğur-Mustafa Çuhadar-Ahmet Gül, İsis Yay., İstanbul 1995, s. 252. Bkz. Abdurrauf Sinno, *Osmanlı'nın Sancılı Yılları'nda Araplar Kürtler Arnavutlar 1877-1881*, Selenge Yay., Çev. Ahsen Batur, İstanbul 2011, s.102. Bkz. Ahmet Şimşirgil, *Birincil Kaynaklardan Osmanlı Tarihi Kayı*, Tarih Düşünce Kitapları Yay., İstanbul 1999, s. 86. Bkz. Alain Grosrichard, *Sultan'ın Sarayı Avrupalıların Doğu Fantezileri*, Çev. Ali Çakıroğlu, Aykırı Yay., İstanbul 2004, s.145. Bkz. Dündar Günday, *Arşiv Belgelerinde Siyakat Yazısı Özellikleri ve Divan Rakamları*, TTK. Yay., Ankara 1989, s. 210. Bkz. Ferit Devlilioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitapevi Yay., Ankara 1998, s. 329. Bkz. Abdullah Yeğin, *İslami- ilmi- Edebi- Yeni Lügat*, Hizmet Vakfı Yay., İstanbul 2007, s. 196. Bkz. Şemseddin Sami, *Kamus-ı Türki*, Çağrı Yay., İstanbul 2017, s. 545.

büyükelçiler, Osmanlı sarayında çalışmış esirler ve dönmeler tarafından yazılmış eserlerden nakledilecektir.⁸⁵ Hareme çok fazla kişinin girememesinden ötürü bazı anlatılar anlatıcısının hayal âleminde izler taşımaktadır.

Eski uygarlıklardan bu yana hükümdar sarayı iki bölüme ayırmıştır. Padişahın günlük yaşamını geçirdiği kısma Enderun (iç saray, içre) denilmektedir. Burası harem ve selamlıktan oluşmaktaydı. Sarayın diğer kısmı olan Birun ise, dış saray ve taşradır.⁸⁶ Saray ve konaklarda kadınlara ait olan yere harem denilir. Buraya ayrıca “Harem dairesi” denilmektedir. Yukarıda da belirttiğimiz Selamlık kısmı ise erkeklere mahsus olan yerdir. Harem ayrıca “zevce” anlamına da gelmektedir. Arapça kökenli olan harem, yasaklanmış yer, kutsal (mukaddes) ve saygıdeğer (muhterem) olan şey manasına da gelmektedir. Bu sebeplerden harem ve selamlık dışarıdan gelenlere yasaklı yerlerdir.⁸⁷

Hareme alınan kızlar, devşirme usulüyle alınan ve Enderun’da yetiştirilmiş erkekler gibi özel bir eğitime tabii tutulmuşlardı. Harem’de kızlar dikiş, nakış, açıcılık gibi alanlarda eğitim görmekteydiler. Daha sonra mevkiye kendilerinden üstün olan kişilerin emri altına girmişlerdi. Askeri birlikler gibi katı bir disiplinle yönetilmişlerdir. Harem üyelerinin zamanla mevkileri yükselmiş, zengin olmuş ve çeşitli görevler üstlenmişlerdir: “Hazinedar,⁸⁸ Câmedar,⁸⁹ Aşçıbaşılık,⁹⁰ gibi.”

---

⁸⁵ Leslie P. Peirce, *Harem-i Hümayun Osmanlı İmparatorluğu’nda Hükümranlık ve Kadınlar*, s. 159. Bkz. Taş “a.g.m.”, s. 1296. Bkz. Ahmet Şimşirgil, *Valide Sultanlar ve Harem Osmanlı’nın Sır Dünyası*, s. 13.

⁸⁶ Halil İnalçık, *Seçme Eserler- VII Devlet-i Âliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar- II Tagayyür ve Fesad (1603-1656) Bozuluş ve Kargaşa Dönemi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2009, s. 55.

⁸⁷ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözcüğü*, C. 1, MEB. Yay., İstanbul 1971, s. 742. Bkz. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, s.329. Bkz. Abdullah Yeğin, *İslami-ilmî-Edebi-Yeni Lügat*, s. 196. Bkz. Şemseddin Sami, *Kamus-ı Türki*, s. 545. Bkz. Erol Özbilgen, *99 Soruda Osmanlı*, İz Yayıncılık, İstanbul 2012, s. 49. Bkz. Filiz Barın Akman, *Batılı Kadın Seyyahların Gözüyle Osmanlı Kadını*, Etkileşim Yay., İstanbul 2011, s. 59. Bkz. Ahmet Şimşirgil, *Valide Sultanlar ve Harem Osmanlı’nın Sır Dünyası*, Timaş Yay., İstanbul 2017, s. 12. Bkz. Songül Keçeci Kurt, *Osmanlı Devleti’nde Kadın Eğitimi Harem’den Mektebe*, Yitik Hazine Yay., İzmir 2011, s. 15.

⁸⁸ Hazinenin idare ve muhafazasına memur edilen kimse, padişah sarayında harem kısmının tertip ve tanzimine bakan kadın. Bkz. Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 404. Ayrıca haznedar, hazine bekçisi, harem bölümünün temizlik sorumlusu, saraya alınan halayıkların üçüncü derecesi. Bkz. Mehmet Kanar, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Say Yayınları, Ankara 2011, s. 465.

⁸⁹ Elbiseyi muhafaza eden kimse, vestiyer. Bkz. Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 139. Bkz. Kanar, *a.g.e.*, s. 174.

⁹⁰ Yeniçeri ortalarında yemek yapma sorumlusu. Bkz. Kanar, *a.g.e.*, s. 72.

Haremde yer alan kişiler gayrimüslim kökenlidir. Çünkü Müslümanların köle olması gibi bir durum söz konusu değildi. Harem'in çoğunluğu Kafkaslardandı ama aralarında Sırlar, Rumlar ve İtalyanlar da yer almaktaydı. Aslan'a göre, harem kadınları ya köle pazarından satın alınır ya da sultanın hoşuna gitmek ve günün birinde sarayda kendisine arka çıkacak bir koruyucu kazanmak isteyen bey ve paşalar tarafından padişaha sunulurdu.⁹¹

Avrupa toplumunda olduğu gibi cariyeye ve gulâm, pazardan satın alınan ya da savaşta tutsak edilen esirlerdir. Onlara mal gözüyle bakılır ve o şekilde muamele edilirdi. Efendisinin emri ve himayesi altında bulunurdu. Onun isteklerini yerine getirmiştir. Ayrıca efendisiyle ilişki yaşayan kölenin çocuğu olsa bile esirlikten kurtulamazdı. Ancak efendisi öldükten sonra çocuklu esir diğerleri gibi tekrar satılmaz, hür olur. İslam hukuku, özgür bir Müslüman'ın cariyeden doğan çocuğunun hür sayılacağını belirtmiştir.⁹²

Enderun'da bulunan harem, padişahın annesi olan valide sultanın mutlak otoritesi altında bulunan bir yerdi. Kadınların doğrudan devlet işlerine karışması Kanuni Sultan Süleyman'ın Hürrem Sultan'ı Eski Saray'dan Topkapı Sarayı'na getirmesiyle başlamıştır.⁹³ Osmanlı'da Fatih Sultan Mehmed Dönemi'nde İstanbul'da "*Sarây-ı Âtîk-i Âmire*" inşa edilmiştir. Fatih daha sonra Sarayburnu'nda Topkapı Sarayı'nı (Yeni Saray) yaptırmıştı. Bu Yeni Saray'ın inşasından sonra artık Eski Saray kadınların yaşadığı bir yer olmuştur. Padişah öldükten sonra haremde yer alan halk Eski Saray'a nakledilmiştir. Topkapı Sarayı'na ise tahta geçen padişahın eşleri alınmıştı. Yeni Saray'da gebe kalan cariyeler de Eski Saray'a gönderilmişlerdir. III. Murad kadınlara oldukça düşkün bir padişahtı. III. Murad

⁹¹ Seyfettin Aslan, "Osmanlı Devleti'nde Siyasal İktidar Unsuru Olarak Harem", *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.1, S. 1, Diyarbakır 2011, s. 2. Bkz. Songül Keçeci Kurt, *Osmanlı Devleti'nde Kadın Eğitimi Harem'den Mektebe*, Yitik Hazine Yay., İzmir 2011, s. 22. Bkz. Kurt, a.g.e., s. 16.

⁹² M. Çağatay Uluçay, *Osmanlı Sultanları'na Aşk Mektupları*, Harem bir fuhuş yuvası değil, bir okuldu. Halil İnalçık, Ön Sözüyle, Ufuk Kitapları Yay., İstanbul 2001, s. 7-8. Bkz. Songül Keçeci Kurt, *Osmanlı Devleti'nde Kadın Eğitimi Harem'den Mektebe*, s. 24.

⁹³ Halil İnalçık, *Seçme Eserler- VII Devlet-i Âliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar- II Tagayyür ve Fesad (1603-1656) Bozuluş ve Kargaşa Dönemi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2009, s. 55. Bkz. Aynı eser s. 101. Bkz. Erol Özbilgen, *99 Soruda Osmanlı*, s. 49-50. Bkz. Taş "a.g.m.", s. 1298. Bkz. Ahmet Şimşirgil, *Valide Sultanlar ve Harem Osmanlı'nın Sır Dünyası*, s.11.

Dönemi'nde kadın sayısında “*Topkapı Sarayı'nda 49'dan 104'e; Eski Saray da 73'ten 146'ya*” yükselmişti.⁹⁴

Yukarıda da belirttiğimiz gibi haremin asıl sorumlusu valide sultandı. Valide sultanlar saltanatın devamını sağlamaya çalışmışlardır. Oğlunun çok erkek çocuğu olması için çaba harcardı. Ayrıca şehzadeleri korumaya da çalışmışlardı.⁹⁵ Uluçay'a göre, valide sultanlar, egemenliği ellerinde tutabilmek için kendilerine bağlı devlet adamlarıyla, devletin ileri gelenleriyle ve orduda yer alan kişilerle ittifak yapmak zorunda kalmışlardır.⁹⁶

Taş, bazı yorumcuların valide sultanların ya da haseki sultanların padişah üzerinde etkili olduklarını bu sebepten devlet işlerine de karıştıklarını belirtmiştir. Bu düşüncenin temeli ataerkil toplum yapısından kaynaklanmaktadır. Bazı yazarlar, “Kadınlar Saltanatı” diye nitelendirdikleri dönemi Osmanlı'nın duraklama ve gerilemesindeki en önemli neden olduğunu savunmuşlardır. Taş, bazı televizyon dizilerinin bu algıyı pekiştirdiğini de ifade etmiştir. Ama bu dizilerin gerçeklikten ziyade ticari kaygılarla kaleme alındığını da belirtmiştir.⁹⁷

2.3. Saray-ı Enderun

Enderun Farsça kökenli bir sözcüktür. Binanın iç düzeni manasına gelmektedir. Bu kısımda hükümdar, iç oğlanlar, valide sultan ve diğer kadınlar yaşamışlardır. Enderun'da Osmanlı Devleti'nin önemli askeri ve “*sivil yöneticileri*” de yetiştirilmişti. Daha önce de belirttiğimiz gibi Enderun'un bir bölümünde erkekler bir

⁹⁴ M. Çağatay Uluçay, *Osmanlı Sultanları'na Aşk Mektupları*, s. 10-11. Bkz. Halil İnalcık, *Seçme Eserler- VII Devlet-i Âliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar- II Tağayyür ve Fesad (1603-1656) Bozuluş ve Kargaşa Dönemi*, s.99. Bkz. Caroline Finkel, *Rüyadan İmparatorluğa Osmanlı 1300-1923*, Çev. İlber Ortaylı, Timaş Yay., İstanbul 2007, s. 151. Bkz. Aslan “a.g.m.”, s. 3. Bkz. Leslie P. Peirce, *Harem-i Hümayun Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükümranlık ve Kadınlar*, s. 167-170. Bkz. aynı eser s. 170. Bkz. Ahmet Şimşirgil, *Valide Sultanlar ve Harem Osmanlı'nın Sır Dünyası*, s. 27.

⁹⁵ M. Çağatay Uluçay, *Osmanlı Sultanlarına Aşk Mektupları*, s. 10. Bkz. Caroline Finkel, *Rüyadan İmparatorluğa Osmanlı 1300-1923*, s. 151. Bkz. Ahmet Şimşirgil, *Valide Sultanlar ve Harem Osmanlı'nın Sır Dünyası*, s. 12. Bkz. Leslie P. Peirce, *Harem-i Hümayun Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükümranlık ve Kadınlar*, s. 176.

⁹⁶ M. Çağatay Uluçay, *Osmanlı Sultanları'na Aşk Mektupları*, s. 12; Bkz. Aslan “a.g.m.”, s. 4.

⁹⁷ Taş, “a.g.m.” s. 1294.

bölümünde de kadınlar yer almıştır. Kadınlar bölümünden sorumlu olan kişi, Kızlar Ağası denilen hadım ağasıydı.⁹⁸

Seçilmiş cariyeye güzel kaftanlar giydirilip kadınlar tarafından söylenen şarkılar ve çalgılarla (H)⁹⁹ işaretli kapıya kadar getirilirdi. Kapıda cariyeyi bekleyen hadım ağa padişaha haber verir, padişahın emriyle onu içeriye çağırırdı. Cariye içeriye koşarak girer ve padişahın ayaklarına kapanması gerekirdi. Padişah onu kaldırıp okşardı ve sohbet etmeye başlardı. Dışarıdaki kadınlar da çalıp söylemeye devam ederler. Padişahın odasından çıkan cariyenin yüzünde beyaz bir örtü bulunmaktaydı. Cariyenin çıkmasıyla çalgılar durur. Cariye direk hamama götürülür daha sonra padişahın cariyeleri için ayrılmış odaya alınır.¹⁰⁰

Ali Ufki Bey'e göre, kadınlar kademelerine göre itibar görmüşlerdir. Hadım ağaları onları sürekli gözetim altında tutmuş ve yanlarından hiç ayrılmamıştır. Padişahla birlikteliği olan kadın "hünkârın hasekisi" unvanını almıştır. İlk erkek çocuğu doğuran kadına ise "valide sultan" denilmiştir. Valide sultanın başına altından yapılmış, mücevherlerle bezenmiş bir taç yerleştirildi. Daha sonra erkek doğuran kadınlara taç takılmaz sadece haseki unvanı verilirdi. Bu kadınlara "baş haseki", "ikinci haseki" gibi isimler verilirdi.¹⁰¹ Hasekiler kız doğurduklarında, bu kızlar sarayda yetiştirilir daha sonra bir beylerbeyi ile evlendirilip saraydan gönderilirdi. Kendilerine verilmiş olan sarayda sultan unvanıyla yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Artık onlardan sorumlu olan kişi padişah değil kocalarıdır.¹⁰²

Sultanların anneleri padişah öldükten sonra sarayı terk edebilirlerdi. İstedikleri vakit bir paşa ya da beylerbeyi ile evlenebilirlerdi. En büyük şehzade başa geçtiğinde sultan anneleri Eski Saray'a gönderilerek yaşamlarını orada sürdürmüşlerdir.

---

⁹⁸ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, TTK Yay., C. 2, Baskı 7, Ankara 1999, s. 519. Bkz. Ali Ufki Bey, Albertus Bobovius, *Saray-ı Enderun Topkapı Sarayı'nda Yaşam*, Çev. Türkis Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2013, s. 17. Bkz. Leslie P. Peirce, *Harem-i Hümayun Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükümranlık ve Kadınlar*, s. 176.

⁹⁹ O dönemde Latin harfler kullanılmadığı için büyük ihtimalle Osmanlıca "ح" harfi kullanılmıştır.

¹⁰⁰ Ali Ufki Bey, Albertus Bobovius, *Saray-ı Enderun Topkapı Sarayı'nda Yaşam*, s. 62.

¹⁰¹ Ali Ufki Bey, Albertus Bobovius, *Saray-ı Enderun Topkapı Sarayı'nda Yaşam*, s. 62.

¹⁰² Daha fazla bilgi için bakınız: Leslie P. Peirce, *Harem-i Hümayun Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükümranlık ve Kadınlar*, s. Bkz. Ali Ufki Bey, Albertus Bobovius, *Saray-ı Enderun Topkapı Sarayı'nda Yaşam*, s. 62.

Padişahın yanında tutsak hayatı yaşayan oğullarını ise yılda sadece iki kez görebilirlerdi.¹⁰³ Eğer sultanın çocuğu olmadan vefat ederse ondan sonra tahta kardeşi geçirdi. Tahta geçen şehzadenin annesi yaşıyorsa padişah analarına giydirilen tacın sahibi olurdu.¹⁰⁴

---

¹⁰³ Ali Ufki Bey, Albertus Bobovius, *Saray-ı Enderun Topkapı Sarayı'nda Yaşam*, s. 62.

¹⁰⁴ Ali Ufki Bey, Albertus Bobovius, *Saray-ı Enderun Topkapı Sarayı'nda Yaşam*, s. 63.

3. KADINLARIN SALTANAT DÖNEMLERİ

3.1. Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Dönemi Kadınları

Osmanlı'da kadın aileyi oluşturan önemli unsurlardan biriydi. Daha önce de belirttiğimiz gibi bazı yazarlar Osmanlı Devleti'nde kadının kimliğini yanlış temellere dayandırmışlardır. Osmanlı Kuruluş Dönemi'nde sosyal hayatta kadınlar da erkekler gibi etkin rol oynamışlardı. Ailede kadın her zaman ön planda tutulmuştur. Osmanlı'nın Kuruluş Dönemi'nde konargöçer bir toplum oldukları bilinmektedir. Kadınlar da yaylaya gidiş ve dönüşleri düzenlemek gibi sorumluluklara sahipti. Kuruluş Dönemi'nde ki Bâciyân-ı Rûm teşkilatı kadının toplumun ayrılmaz bir parçası olduğunun kanıtıdır. Bâciyân-ı Rûm Anadolu Selçuklu Dönemi'nde kurulan bir teşkilattı. Ama Osmanlı Devleti'nin ilk yıllarında da varlığını sürdürmüştür. Bu teşkilat, kadının üretime katılmasını ve sosyal hayatta organize olmasını sağlamaktaydı. Kesin emin olmamakla beraber Anadolu'daki kurucusunun Ahi Evran'ın eşi Fatma Bacı olduğu rivayet edilmiştir. Osmanlı müellifleri arasında bu teşkilattan bahseden ilk kişi Âşık Paşazâde'dir.¹⁰⁵

Hürrem Sultan, Kösem Sultan, Mâhidevran Sultan, Safiye Sultan, Nurbânû Sultan ve Hatice Turhan Sultan Kadınlar Saltanatı'nın öncü isimlerindedir. Bu sultanların hepsi devşirme kökenli kadınlardan oluşmaktaydı. Ortak özelliklerinden biri de bunların cariyelikten valide sultanlığa ya da haseki sultanlığa yükselmeleri olmuştur. Taş'a göre bu kadınlar; savaşta esir düşen, köle pazarlarından alınan, hediye edilen veya ailenin kendi rızasıyla hareme dâhil edilen kadınlardır. Bir köle olarak girdikleri bu sarayda bazen üst makamlara ulaşmışlardır.¹⁰⁶

3.1.1. Malhun sultan

Kroniklerde kadınlara dair en erken anlatı Osman Gazi Dönemi'ne uzanır. Osman Gazi gençlik yıllarında Eskihisar'a gitmek için yola koyulmuştur. Yolda İtburnu denilen bir köyde Mal Hatun (Manisa yazmasında Mal Hun Hatun) adında bir kadını görüp sevmiştir. Babası Ertuğrul Gazi'ye haber vermeden Mal Hatun'a

---

¹⁰⁵ Gündüz, "a.g.m." s. 142.

¹⁰⁶ Taş, "a.g.m." s. 1294.

adam gönderip evlenmek istediğini bildirmiştir. Mal Hatun'un civarındaki kişiler, Osman Gazi'nin ciddi olduğunu, sadece sohbet etmek için bu teklifi sunmadığını belirtmişlerdir. Bunun üzerine, Mal Hatun “*Ben nerede, sizin gibi haysiyetli ve şerefli nerede? Aramızda denklik yok.*” deyip Osman Gazi'nin teklifini reddetmiştir. Daha sonra Osman Gazi, Eskihisar Beyi'nin meclisinde Mal Hatun'un nasıl biri olduğundan, ondan etkilendiğinden ve evlenmek istediğinden bahsetmiştir. Hatta hatunun onu reddettiğini de ifade etmiştir. Bey, görünürde Osman'ı kızla evlendirmek istediğini söylese de aslında kendisi onunla evlenmek istemiştir. Osman Gazi bunu fark ettikten sonra meclisi terk etmiştir. Adamlarını göndererek hatunu getirtmiştir.¹⁰⁷

Neşri olayı böyle anlattıktan sonra rüya olayını ele almaktadır. Yukarıdaki bilgilere dayanarak bu kızın Şeyh Edebalı'nın kızı Mal Hatun olması ihtimalini düşündürmektedir.

Müverrihlerin birçoğunun eserinde şöyle bir rivayet yer almaktadır. Osman Gazi Dönemi'nin önemli âlimlerinden biri olan Şeyh Edebalı'nın zaviyesine sık sık giderdi. Osman Gazi, orada kaldığı vakit rüyasında bu anlatılanlar:

Ay aydınlığı gibi bir nur, şeyhin koynundan çıkıp kendi koynuna veya içine girdiğini, sonra göbeğinden bir ağaç bittiğini gördü. Ağaç o kadar büyüktü ki, gölgesi bütün yeryüzünü kapladı. Bütün insanlar bu ağacın gölgesinde toplandılar.

şeklinde nakledilmiştir. Uyanınca rüyasını Şeyh Edebalı'ya anlatmıştır. Bunun üzerine Şeyh Edebalı Osman'ın güçlü bir devlet kuracağını müjdelemiştir. Kızı Malhun Hatun ile evlendirmiştir. (1274-1275) Bu evlilikten Alâeddin ve Orhan

---

¹⁰⁷ Mehmet Neşri, *Aşiretten İmparatorluğa Osmanlı Tarihi (1288-1485)*, Çev. Necdet Öztürk, Timaş Yay., İstanbul 2011, s. 49. Bkz. Münecimbaşı Ahmet İbn Lütfullah, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Tarihi (1299-148)* *Cami'üd Düvel*, Çev. Ahmet Ağırakça, Akdem Yayınları, İstanbul 2014, s. 82. Bkz. Ahmet Refik Altınay, *Kadınlar Saltanatı*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2011, s. 3. Bkz. Mehmet Neşri, *Kitab-ı Cihan-Nüma Neşri Tarihi*, Çev. Faik Reşit Unat-Mehmet A. Köymen, C. 1, Ankara 1949, s. 75-78. Bkz. J. Von Hammer, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C.1, Kum Saati Yay., İstanbul 2013, s. 31. Bkz. İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, TTK Yay., C. 1, Baskı 7, Ankara 1999, s. 105. Bkz. Matrakçı Nasuh, *Rüstem Paşa Tarihi Olarak Bilinen Tarih-i Âl-i Osman (Osmanlı Tarihi 699-968\ 1299-1561)*, İmak Ofset Basım Yay., Ed. Erhan Afyoncu, İstanbul 2019, s. 118. Bkz. Herbert Adams Gibbons, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*, 21.yy. Yay., Ankara 1998, s. 20.

dünyaya gelmiştir.¹⁰⁸ Hatun'un ismi kaynaklarda Mal Hatun ya da Malhun Hatun olarak geçmektedir.¹⁰⁹

¹⁰⁸ Münecimbaşî Ahmet İbn Lütfullah, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Tarihi (1299-148) Cami'üd Düvel*, s. 67. Bkz. Ahmet Refik Altınay, *Kadınlar Saltanatı*, s. 4. Bkz. Leslie P. Peirce, *Harem-i Hümayun Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükümranlık ve Kadınlar*, Tarih Vakfı Yurt Yay. İstanbul 2015, s. 18-19. Bkz. Mehmet Neşri, *Kitab-ı Cihan-Nüma Neşri Tarihi*, s. 81-83. Bkz. Necdet Öztürk, *İmparatorluğun Kurucuları Gazi Padişahlar Osman Gazi'den II. Bayezid'e*, Timaş Yay., İstanbul 2012, s. 55-56. Bkz. Âşık Paşazâde, *Âşık Paşaoğlu Tarihi*, çev. Atsız, MEB Yay., İstanbul 1992, s. 16. Bir diğer kaynakta ise Şeyh Edebalî kızını şu durumdan ötürü Osman'a verir. Osman tekkedeki sohbetin uzamasından dolayı geceyi Tekke'de geçirmek zorunda idi. Uyumak için taş hücreye giden Osman orada açık vaziyette duran Kur'an-ı Kerim'i görür. Uyumaya çalışır fakat Kur'an-ı Kerim aklına gelir bundan dolayı sabaha kadar uyuyamaz. Sabah namazına onu çağırma gelen şey onun yatağının bozulmadığını görür. Neden uyumadığını sorduğunda Osman Kuran karşısında ayaklarını uzatmadığını ifade etmiştir. Bu olay üzerine derviş kızını Osman Gazi'ye verir. Bkz. Yavuz Bahadıroğlu, *Beylikten Hükümdarlığa Osmanlı Padişahları*, Panama Yay., Ankara 2016, s. 16. Bkz. Niyazi Akşit, *Padişahlarla Osmanlı Tarihi*, Dilek Yay., İstanbul 1979, s. 10. Alphonse De Lamartine, *Aşiretten Devlete (Türkiye Tarihi)*, Çev. Mehmet R. Uzmen, C. 1, Kervan Yay., İstanbul (Tarih Belli Değil) s.45-46. Bkz. J. Von Hammer, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C.1, s. 32. Bkz. Âşık Paşazâde, *Osmanoğulları'nın Tarihi Tevarih-i Âl-i Osman*, Haz: Kemal Yavuz- M.A. Yekta Saraç Yay: Gökkuşbucağı, İstanbul 2014, s. 49. Ahmet Şimşirgil, *Valide Sultanlar ve Harem Osmanlı'nın Sır Dünyası*, Timaş Yay., İstanbul 2017, s. 93. Bkz. Matrakçı Nasuh, *Rüstem Paşa Tarihi Olarak Bilinen Tarih-i Âl-i Osman (Osmanlı Tarihi 699-968\ 1299-1561)*, s.120. Bkz. Hadidi, *Hadidi Tarihi (Manzum Osmanlı Tarihi 1285-1523)*, Çev. Necdet Öztürk, Bilge Kültür Sanat Yay. İstanbul 2015, s. 29-31. Bkz. Herbert Adams Gibbons, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*, 21.Yy. Yay., Ankara 1998, s. 20. Bkz. Sibel Arslan, *Kadın Sultanlar*, Timaş Yay., İstanbul 2014, s. 24. Bkz. Necdet Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, s. 34.

¹⁰⁹ Münecimbaşî Ahmet İbn Lütfullah, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Tarihi (1299-148) Cami'üd Düvel* s. 67. Ayrıca farklı bir kaynakta şöyle anlatılmaktadır. Bala Hatun ve Mal Hatun aslında kız kardeşlerdir. Hem Bala hem de Mal Hatun Osman'ın karılarıdır. Bu kardeşlerin babaları Ali adında bir Moğol'dur. Bu kişi terbiyeli anlamına gelen, edepli lakabıyla tanınan biridir. Yazar, "Osmanlı devşirmesi tarihçiler, bir padişah saydıkları Osman'ı ve tüm Osmanlı oğullarını yüceltmek için, övgüye, karılarının babasından başlayarak, edepli Ali'nin adını Şeyh Edebalî ye çevirdiler." dedi. Babalarının Moğol diline ve soyuna uygun olarak Mal ve Bala ismini koymuştur. Bu isimlerin inceltilip yüceltilerek Bâla ve Mâl Hatun olarak değiştirilmiştir. Bkz. Ali Kemal Meram, *Padişah Anaları ve 600 Yıl Bizi Yöneten Devşirmeler*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul 1996, s. 15 dn. Başka bir kaynakta ise Bala veya Malhun Hatun'un babasının Şeyh Edebalî olduğu belirtilmiştir. Bazı eserlerde Rabia veya Malhun şeklinde geçmektedir. Bala Hatun'un ne zaman doğduğu ya da Osman Bey ile ne zaman evlendiği bilinmemektedir. Bala Hatun'un Alaaddin adında bir oğlu doğmuştur. Bala Hatun 1324'te Bilecik'te vefat etmiştir. Babasının tekkesinin yanındaki türbeye gömülmüştür. Bkz. M. Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, TTK. Yayınları, Ankara 1980, s. 3. Mal Hatun dedikleri kişi ise Ömer Bey adındaki bir zatın kızıdır. Mal Hatun'un da evlendiği tarih ve öldüğü tarih bilinmemektedir. Mal Hatun, Orhan Bey'in validesidir. Bursa'da vefat eden Mal Hatun, Osman Gazi'nin yanında Gümüşlü kubbenin altına gömülmüştür. Bkz. M. Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 3. Bkz. Necdet Öztürk, *İmparatorluğun Kurucuları Gazi Padişahlar Osman Gazi'den II. Bayezid'e*, Timaş Yay., İstanbul 2012, s. 58. Bkz. Halil İnalıcık, *Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları*, İSAM Yay., Ankara 2016, s. 47. Bkz. Âşık Paşazâde, *Âşık Paşaoğlu Tarihi*, Çev. Atsız, MEB Yay., İstanbul 1992, s. 16. Bkz. Yavuz Bahadıroğlu, *Beylikten Hükümdarlığa Osmanlı Padişahları*, Panama Yay., Ankara 2016, s. 11. Bkz. Mustafa Armağan, *Osmanlı'nın Mahrem Tarihi Bilinmeyen Yönleriyle Osmanlı Padişahları*, Timaş Yay., İstanbul 2014, s. 18. Bkz. Leslie P. Peirce, *Harem-i Hümayun Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükümranlık ve Kadınlar*, s. 43. Bkz. J. Von Hammer, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C.1, s. 32. Bkz. Âşık Paşazâde, *Osmanoğulları'nın Tarihi Tevarih-i Âl-i Osman*, s. 49. Bkz. Ahmet Şimşirgil, *Valide Sultanlar ve*

Güneş, bu tür rüya olaylarının hanedanı meşrulaştırma amacıyla öne sürüldüğünü ve bu durumun Orta Çağ'da sıklıkla görüldüğünü dile getirmektedir. Tarihi açıdan bu durumu değerlendiren Güneş, Osman Gazi'nin bu rüyasını yorumlatmak istemesi Osmanlı sultanları ile tasavvuf ehli arasında karşılıklı bir çıkar ilişkisinin olduğu manasına gelmektedir. Güneş, Âşık Paşazâde'nin Şeyh Edebali'yi Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda önemli bir rol oynadığını ifade etmektedir. Bu durum, Âşık Paşazâde'nin, kendini ve mensup olduğu Vefaiyye Tarikatı'ndan olan yoldaşlarını, Şeyh Edebali vasıtasıyla güçlendirmeye ve bu anlamda meşrulaştırmaya çalıştığı ifade edilebilir.¹¹⁰

Hammer ve Peirce, bu tarz efsanelerin 15. yüzyıl sonunda ve 16. yüzyılın başında gittikçe arttığını ifade etmişlerdir. Peirce, ayrıca Osmanlı hanedanının tarihe girişi olan bu öykünün de bütün efsanelerde ortak olduğunu belirtmiştir. Rüya da görülen ağaç ise "*hegemonik hükümlanlığı*" simgelemektedir. Rüya da ağaç görme olayı İslamiyet'ten önceki Türk topluluklarında da rastlanan bir olaydır. Osmanlı'yı farklı kılan şey ise, hanedanın yarı kutsal bir evlilik birliğiyle kurulması fikri olmuştur. Peirce, bu kutsal birliktelik sayesinde hanedanın daha karizmatik görülmesine sebep olduğunu rivayet etmiştir. Bu değer, kutsal görülen adamın kızı aracılığıyla kazanılmıştır. Türk toplumunda baba kadar anne de meşruiyet kaynağı olarak görülmüştür. 6. ve 7.yüzyılda Orta Asya Türklerinden kalan yazılı kayıtlarda: "*Hükümdar hakan babamı ve hatun anamı büyüten ve onlara devleti bahçeden Tanrı beni tahta çıkardı.*" yer almaktadır.¹¹¹

Bilecik Tekfuru'nun oğlu ile Yarhisar Tekfuru'nun kızının düğününe Osman Gazi'de davet edilmiştir. Bu düğünde Osman Gazi'ye tuzak kurmuşlardır. Osman

---

Harem Osmanlı'nın Sır Dünyası, s. 93. Bkz. İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, s. 105, (dn.). Bkz. Matrakçı Nasuh, *Rüstem Paşa Tarihi Olarak Bilinen Tarih-i Âl-i Osman (Osmanlı Tarihi 699-968\ 1299-1561)*, s.120. Bkz. Hadidi, *Hadidi Tarihi (Manzum Osmanlı Tarihi 1285-1523)*, s. 31. Bkz. Herbert Adams Gibbons, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*, s. 21 dn. Bkz. Sibel Arslan, *Kadın Sultanlar*, Malhun, Rabia şeklinde geçmektedir. s. 22. Bkz. Necdet Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, Alfa-Tarih Yay., İstanbul 2015, s. 33.

¹¹⁰ Ahmet Güneş, Tarih, Tarihi ve Meşruiyet, *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, C. 17, S.17, Ankara 2005, s. 35-37.

¹¹¹ Leslie P. Peirce, *Harem-i Hümayun Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükümlanlık ve Kadınlar*, s. 19; Bkz. J. Von Hammer, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C.1, s. 32.

Gazi, dostu Köse Mihal sayesinde düğünde beklenmedik bir anda baskın yapmıştır. Düşmanı tarumar etmiş ve gelini esir almışlardır (1299).¹¹²

Meram'a göre, Osman Gazi ile Bâlâ Hatun arasında şöyle bir diyalog geçmiştir:

Beyim efendim sen ki, o Rum kızı Holifira'yı oğlum Orhan'a karı yapmak istersin; duyduğumdan bu yana bağırma köz düşmüş yasını tüm yüreğin tutuşmuştur. Bu yüzden ağlarım ben, sanki bilmezsin de hırslanıp sorarsın üstelik olacak iş midir? Osman Gazi ise kısa aklın ermez bu işlere hatun, diye bağırды. Benim düşlediğim amaç başka. Din ayrılığına gelince hiç önemli değil. Kelime-i Şahadet getirmesini belletip söyledik mi Müslüman olur! Holifira olan adını atıp da bir Müslüman adı koyunca Hristiyanlık mı kalır ortada? Kimin anında yazar Hristiyanlığı ya da Müslümanlığı?¹¹³

Osman Gazi, eğer kendisi bunu yapmamış olsaydı Yarhisar Tekfuru'nun onu tuzağa düşüreceğini ve halkının başsız kalacağını dile getirmiştir. Pusuya pusuyla, tuzağa tuzakla karşılık verdiğini belirtmiştir. Osman Gazi, Holifira'nın dinini, adını

---

¹¹² M. Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 3-4. Bkz. Âşık Paşazâde, *Âşık Paşaoğlu Tarihi*, s.23-24. Bkz. Cihan Çimen, *Anonim Tevarih-i Âl-i Osman (Kuruluştan 892/1487'ye kadar)*, (BYLT), İstanbul 2006, s. 4-5. Bkz. Niyazi Akşit, *Padişahlarla Osmanlı Tarihi*, s. 11. Bkz. J. Von Hammer, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C.1, s. 34-35. Bkz. Âşık Paşazâde, *Osmanoğulları'nın Tarihi Tevarih-i Âl-i Osman*, s. 57-58. Bkz. İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, s. 107. Bkz. Matrakçı Nasuh, *Rüstem Paşa Tarihi Olarak Bilinen Tarih-i Âl-i Osman (Osmanlı Tarihi 699-968\ 1299-1561)*, s.125. Bkz. Hadidi, *Hadidi Tarihi (Manzum Osmanlı Tarihi 1285-1523)*, s. 41. Bkz. Müneccimbaşı Ahmet İbn Lütfullah, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Tarihi (1299-148) Cami'üd Düvel* s. 89. Kız kaçırma Türk kültüründe en eski evlenme geleneklerinden biridir. Eski Türklerde evlenme genellikle yağma ya da kız kaçırma şeklinde olmaktadır. Yazar Manas Destanı'nda ve diğer birçok Türk destanlarında kaçırma yoluyla evlenmeden bahsedildiğini ifade etmektedir. Kaçırma geleneğinde aşkı kahramanlıkla birleştiren bir nitelik olarak görülmüştür. Göçebe Türklerde yiğitlik ve güç büyük bir öneme sahipti. Kız kaçırma da erkeğin bu güce sahip olduğunun bir göstergesi olmuştur. Genel manada kaçırma, kız ya da kadının zor, tehdit, hile, şehvet duygusu veya evlenme amacıyla kaçırması ya da bir yerde alıkoymasıdır. Anadolu'da hala rastlanan bir evlenme şeklidir. Bkz. Mahmut Tezcan, "Türk Kültüründe Kız Kaçırma Geleneklerinin Antropolojik Çözümlemesi", *Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi*, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Yıl: 5 Cilt: 2 Sayı: 6 Ekim-Aralık, Ankara 2003, s.42. Osmanlı Devleti'nde esir alınan kadınlarla izdivaç çok sık görülen bir evlilik şeklidir. Osman Gazi'nin köyden gelen karısı, Orhan'a Bilecik'ten gelen gelin, Sultan Murad'ın karısı Gülçiçek Hatun'da bu yolla gerçekleştirilen izdivaçlardır. İlk dönem Osmanlıların göçebe geçmişlerindeki gibi baskı ve fetihle kadın almaları İslami köle ve cariyelik kurumuyla ters düşen bir gelenek olmuştur. Dede Korkut Destanı'nda da kadın esirlerin göçebe akınlarının ödülleriinden bir olduğu ifade edilmektedir. Kadın esirler akıncıların yiğitliklerinin de bir göstergesi olmuştur. 16. yüzyıla Osmanlı'da kadın esirler, kazanılan zaferlerin simgesi haline gelmiştir. Dukas, Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'un fethinden sonra şehirden ayrılırken "yanında yük arabalarında ve at sırtında Bizans'ın bütün soylu kadınlarım ve kızlarını" götürdüğünü belirtmektedir. Yazar, I. Selim'in Çaldıran Savaşı'ndan sonra İran Safevi Hükümdarı'nın karısı olan Taçlı Hatun'u esir aldığını ve onu geri vermeyi reddedip önde gelen devlet adamlarından biriyle evlendirdiğini ifade etmektedir. Bkz. Leslie P. Peirce, *Harem-i Hümayun Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükümranlık ve Kadınlar*, s.49.

¹¹³ Ali Kemal Meram, *Padişah Anaları ve 600 Yıl Bizi Yöneten Devşirmeler*, s. 14.

değiştireceğini ve oğlu Orhan'a bir düğünle eş yapacağını ifade etmiştir. Ayrıca adının Holifira değil artık Nilüfer olacağını da belirtmiştir.¹¹⁴

Meram, Bala Hatun'un bütün ısrarlarına rağmen Osman Gazi'yi düşüncesinden vazgeçiremediğini belirtmiştir. Osman Gazi oğlu Orhan Gazi'ye Rum kızını almaktan vazgeçmemiştir. Sultan büyük bir şölen düzenlemiştir. Bu şölene Bala Hatun katılmamıştır. Bala Hatun otağın bir köşesinde Rum kızından dünyaya gelecek olan çocukların beyliğin felaketi olacağını düşünerek gözyaşı dökmüştür.¹¹⁵

Osman Gazi vefat etmeden önce oğlu Orhan Gazi'yi Bursa'dan getirtmiştir. Osman Gazi Söğüt'te vefat etmiştir. O dönem Bursa daha fethedilmemişti. Geçici süreliğine Osman Gazi Söğüt'e gömülmüştür. Bursa fethedildikten sonra Osman Gazi'nin vasiyeti üzerine Gümüşlü Kubbe'nin altına defnedilmiştir.¹¹⁶

Şeyh Edebali'nin kızı, isminin kaynaklarda farklı telaffuz edilmesi (Bâlâ, Rabia, Mal, Malhun), farklı düşüncelere yol açmaktadır. Osman Gazi'nin diğer eşlerinin isimleri olması ihtimali de vardır. Osman Gazi dönemine baktığımızda kadınların yönetimden uzak kaldıklarını ve yönetime katılmak için herhangi bir güç sarf etmediklerini kaynaklar ışığında görebilmekteyiz.

3.1.2. Holifira (nilüfer) sultan

Holifira¹¹⁷ yukarıda belirttiğimiz gibi Yarhisar Tekfuru'nun kızıdır. Bilecik Tekfuru'nun oğluyla evleneceği gün Osman Gazi'nin düğünü basmasıyla kaçırılmış.

¹¹⁴ Müneccimbaşı Ahmet İbn Lütfullah, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Tarihi (1299-148) Cami'üd Düvel*, s. 90. Bkz. Ali Kemal Meram, *Padişah Anaları ve 600 Yıl Bizi Yöneten Devşirmeler*, s. 15. Bkz. M. Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 4. Bkz. Aşık Paşazâde, *Osmanoğulları'nın Tarihi Tevarih-i Âl-i Osman*, s. 59. Bkz. Sibel Arslan, *Kadın Sultanlar*, 34.

¹¹⁵ Ali Kemal Meram, *Padişah Anaları ve 600 Yıl Bizi Yöneten Devşirmeler*, s. 19.

¹¹⁶ Aşık Paşazâde, *Osmanoğulları'nın Tarihi Tevarih-i Âl-i Osman*, s. 78. Bkz. Necdet Öztürk, *İmparatorluğun Kurucuları Gazi Padişahlar Osman Gazi'den II. Bayezid'e*, s. 78-79. Bkz. Yavuz Bahadıroğlu, *Beylikten Hükümdarlığa Osmanlı Padişahları*, s. 16. Bkz. Mustafa Armağan, *Osmanlı'nın Mahrem Tarihi Bilinmeyen Yönleriyle Osmanlı Padişahları*, s. 18. Bkz. Aşık Paşazâde, *Aşık Paşaoğlu Tarihi*, s. 34. Bkz. Matrakçı Nasuh, *Rüstem Paşa Tarihi Olarak Bilinen Tarih-i Âl-i Osman (Osmanlı Tarihi 699-968\ 1299-1561)*, s.134. Bkz. Hadidi, *Hadidi Tarihi (Manzum Osmanlı Tarihi 1285-1523)*, s. 55-56.

¹¹⁷ Uluçay, *a.g.e.* Holifira'nın ismi Nilüfer, Ulufur, Lulufer, Bilun şeklinde geçmektedir. s. 3-4. Bkz. Aşık Paşazâde, *a.g.e.* Aşık Paşa'da Ülüfer olarak geçmektedir. s.23-24. Bkz. Hammer, *a.g.e.* C.1, Bu eserde Nilüfer şeklinde geçmektedir. s. 35. Bkz. Aşık Paşazâde, *Osmanoğulları'nın Tarihi Tevarih-i Âl-i Osman*, Nilüfer, Lülüfer olarak geçmektedir. s. 57-59. Bkz. Niyazi Akşit, *Padişahlarla Osmanlı Tarihi*, Holifira, Nilüfer şeklinde geçmektedir. s. 11. Bkz. İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı*

Daha sonra Osman Bey Holifira'yı oğlu Orhan Gazi ile evlendirmiş ve Nilüfer ismini koymuştur.¹¹⁸ Orhan Gazi ve Holifira o vakitlerde 17 yaşındaydılar. Birbirleriyle iletişim kurmak ve konuşup anlaşma konusunda da muhtemelen zorluk çekmemişlerdir. Yapı olarak Orhan Gazi babasına benzediği için daha iri yapıydı. Orhan Gazi dışarıdan 25 yaşında sanılmaktaydı.¹¹⁹

Meram'a göre, Holifira Orhan Gazi'ye Hristiyan olduğunu ve dinine karışmasını istemediğini söylemiştir. Ona Müslümanların ele geçirdiği kadın ve kızları zorla Müslüman olmaya zorladığını, bunu kendisinin yapmamasını dile

---

Tarihi, Holifira, Nilüfer, Lülüfer, Bilun seklinde geçmektedir. C. 1, s. 107 Bkz. Dn. 5. Bkz. Matrakçı Nasuh, *Rüstem Paşa Tarihi Olarak Bilinen Tarih-i Âl-i Osman (Osmanlı Tarihi 699-968\ 1299-1561)*, s.125. Bkz. Hadidi, *Hadidi Tarihi (Manzum Osmanlı Tarihi 1285-1523)*, Lülüfer, s. 41. Bkz. Müneccimbaşı Ahmet İbn Lütfullah, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Tarihi (1299-148) Cami'üd Düvel*, Nilüfer, Lülüfer, s. 89. Bkz. Halil İncalcık, *Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları*, Nilüfer, Luludia, Lülüfer, s. 51. Bkz. Necdet Öztürk, *İmparatorluğun Kurucuları Gazi Padişahlar Osman Gazi'den II. Bayezid'e* Nilüfer, Ülüfer, Lülüfer, s. 83. Bkz. Ahmet Şimşirgil, *Valide Sultanlar ve Harem Osmanlı'nın Sır Dünyası*, Holifira, Nilüfer s. 99-100. Bkz. Mustafa Armağan, *Osmanlı'nın Mahrem Tarihi Bilinmeyen Yönleriyle Osmanlı Padişahları*, Holifira, s.21. Bkz. Leslie P. Peirce, *Harem-i Hümayun Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükümlerlik ve Kadınlar*, Nilüfer s. 45. Bkz. Ahmet Refik Altınay, *Kadınlar Saltanatı*, Nilüfer şeklinde kaynaklarda ifade etmektedir. s. 4-6. Bkz. Necdet Sakaoglu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, Holifira, Nilüfer, Holophira, Olivera şeklinde geçmektedir. s. 43. İbn Battuta'da Beylun olarak geçmektedir. Bkz. Ebu Abdullah Muhammed İbn Battuta Tanci, *İbn Battuta Seyahatnamesi*, Çev. A. Sait Aykut, C. 1, YKY. Yay., İstanbul 2004, s. 430.

¹¹⁸ M. Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 3-4. Bkz. Âşık Paşazâde, *Âşık Paşaoğlu Tarihi*, s.23-24. Bkz. Cihan Çimen, Anonim Tevarih-i Âl-i Osman (Kuruluştan 892/1487'ye kadar), (BYLT), İstanbul 2006, s. 4-5. Bkz. J. Von Hammer, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C.1, s. 34-35. Bkz. Âşık Paşazâde, *Osmanoğulları'nın Tarihi Tevarih-i Âl-i Osman*, s. 57-59. Bkz. Niyazi Akşit, *Padişahlarla Osmanlı Tarihi*, s. 11. Bkz. İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, s. 107. Bkz. Matrakçı Nasuh, *Rüstem Paşa Tarihi Olarak Bilinen Tarih-i Âl-i Osman (Osmanlı Tarihi 699-968\ 1299-1561)*, s.125. Bkz. Hadidi, *Hadidi Tarihi (Manzum Osmanlı Tarihi 1285-1523)*, s. 41. Bkz. Müneccimbaşı Ahmet İbn Lütfullah, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Tarihi (1299-148) Cami'üd Düvel*, s. 89. Bkz. Halil İncalcık, *Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları*, s. 51. Bkz. Necdet Öztürk, *İmparatorluğun Kurucuları Gazi Padişahlar Osman Gazi'den II. Bayezid'e*, s. 83. Bkz. Ahmet Şimşirgil, *Valide Sultanlar ve Harem Osmanlı'nın Sır Dünyası*, s. 99-100. Bkz. Mustafa Armağan, *Osmanlı'nın Mahrem Tarihi Bilinmeyen Yönleriyle Osmanlı Padişahları*, s.21. Bkz. Leslie P. Peirce, *Harem-i Hümayun Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükümlerlik ve Kadınlar*, Bu olay da ismi zikredilen kişinin Nilüfer Hatun olması imkansızdır. Bilecik'ten gelen bu gelin Nilüfer Hatun'dan önce Osman'la evlenen Asporçe Hatun olma ihtimali daha yüksektir. Adı Rum kökenli biri olduğu düşünülmektedir. Nilüfer Hatun ise Osman'ın eşlerinden ya da cariyelerden bir olmalıdır. Bu Hatun'un Süleyman ve Murad adında iki oğlu olduğu düşünülmektedir. s. 45. Bkz. Ahmet Refik Altınay, *Kadınlar Saltanatı*, s. 4-6. Bkz. Sibel Arslan, *Kadın Sultanlar*, s. 29. Meram, a.g.e., s. 22. Bkz. Feridun Emecen, "Nilüfer Hatun", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.33, İstanbul 2007, s. 124.

¹¹⁹ Ali Kemal Meram, *Padişah Anaları ve 600 Yıl Bizi Yöneten Devşirmeler*, s. 20; Bkz. Mustafa Armağan, *Osmanlı'nın Mahrem Tarihi Bilinmeyen Yönleriyle Osmanlı Padişahları*, s.21.

getirmiştir. Ucunda ölüm olsa bile dinini değiştirmeyeceğini vurgulamıştır. Kendisini yalan yere din değiştirmeye zorlamamasını dilemiştir.¹²⁰

Meram, Orhan Gazi'nin bu istekleri kabul ettiğini belirtmiştir. Holifira'nın sadece ismi değişmiştir. Nilüfer Hatun bir süre sonra ilk çocuğuna gebe kalmıştır. Bu haberi duyan Osman Gazi ve oğlu Orhan Bey oldukça sevinmişlerdir. Osman Bey'in isteği üzerine çocuğun adını Süleyman koymuşlardır. Ama Nilüfer Hatun bu ismin konmasından hiç mutlu olmamıştır.¹²¹ Meram, Nilüfer Hatun'un Orhan Gazi'ye, sultan olacağı zaman kendisinin de kraliçe olacağını söylemiştir. Ayrıca, Bizans'ta olduğu gibi devlet işlerini de beraber yöneteceklerini dile getirmiştir.¹²²

Orhan Gazi başa geçtikten sonra Nilüfer Hatun dediğini yapmış ve bir an olsun yanından ayrılmamıştır. Hemen her konuda Orhan Gazi'ye akıl vermiştir. Değerli taşlarla kaplanmış iki tane taht yan yana koyulmuştur. Burada devlet adamlarını huzurlarına aldıklarında birine Orhan Gazi diğerine ise Nilüfer Hatun oturup buyruk vermişlerdir. Ayrıca Nilüfer Hatun kocasının misafirlerini de ağırlamıştır. O vakitlerde Osmanlı'ya gelen İbn Battûta'nın Nilüfer Hatun'u görme şansı olmuştur. İbn Battûta, Nilüfer Hatun'un erkeklerden kaçmadığını, Orhan Gazi'nin olmadığı vakitlerde misafirleri kabul ettiğini ve ikramlarda bulunduğunu ifade etmiştir.¹²³

1331'de Osmanlı sınırlarından geçen İbn Battûta, o dönemde fethedilmiş İznik'in Orhan Gazi'den ziyade Nilüfer Hatun tarafından teftiş edildiğini belirtmiştir. İbn Battûta, kentin komutasının Nilüfer Hatun'da olduğunu, kendisini misafir ettiğini, ona çok itibar ettiğini ve hediyelerle yolladığını ifade etmiştir. Battûta Nilüfer Hatun'u "*dindar ve mükemmel bir kadın*" olarak nitelendirmiştir. Peirce ise,

---

¹²⁰ Ali Kemal Meram, *Padişah Anaları ve 600 Yıl Bizi Yöneten Devşirmeler*, s. 21.

¹²¹ Ali Kemal Meram, *Padişah Anaları ve 600 Yıl Bizi Yöneten Devşirmeler*, s. 26. Bkz. İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. 1, s. 107. Bkz. Dn. 5. Bkz. Matrakçı Nasuh, *Rüstem Paşa Tarihi Olarak Bilinen Tarih-i Âl-i Osman (Osmanlı Tarihi 699-968\ 1299-1561)*, s.126. Bkz. Âşık Paşazâde, *Osmanoğulları'nın Tarihi Tevarih-i Âl-i Osman*, s. 59-287. Bkz. Hammer, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C.1, s. 35. Bkz. Halil İnalcık, *Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları*, s. 51. Bkz. Öztürk, *İmparatorluğun Kurucuları Gazi Padişahlar Osman Gazi'den II. Bayezid'e*, s. 83-101. Bkz. Leslie P. Peirce, *Harem-i Hümayun Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükümranlık ve Kadınlar*, s. 45.

¹²² Ali Kemal Meram, *Padişah Anaları ve 600 Yıl Bizi Yöneten Devşirmeler*, s. 34.

¹²³ Ebu Abdullah Muhammed İbn Battuta Tanci, *İbn Battuta Seyahatnamesi*, Çev. A. Sait Aykut, C. 1, YKY. Yay., İstanbul 2004, s. 430-31. Bkz. Ali Kemal Meram, *Padişah Anaları ve 600 Yıl Bizi Yöneten Devşirmeler*, s. 35-36. Bkz. Ahmet Refik Altınay, *Kadınlar Saltanatı*, s. 5.

küçük bir çocuk sahibi annenin böyle bir kamu sorumluluğuna verilmesinin pek mümkün olmayacağını savunmaktadır.¹²⁴

Meram, Nilüfer Hatun'un, Orhan Gazi'ye taç giymesi gerektiğini ve onu ikna etmeye çalıştığını rivayet etmiştir. Nilüfer Hatun, hükümdarlığın taçsız olamayacağını da ifade etmiştir. Selçuklu sultanlarının da taç taktığını ve bunu Bizans'ta iken babasının söylediğini belirtmiştir:

Bizim Bizans imparatorları ve imparatoriçeleri de tahta çıktıklarında, taç giyme töreni yapılırdı. Senin sultanlığın gerçek sultanlıkta bir büyük törenle taç giymeliyiz, en değerli taşlarla işlenen o taçlar başımızda pırıldamalı. Orhan Gazi başını ağır ağır öne doğru sallayarak yerden göğe haklısın sultanım, cümle âlem bilir ki ben Sultan Orhan Gazi ve kraliçelerin en yücesi Nilüfer Hatun ile birlikte hüküm sürmekteyiz. Taç ve taht bizindir kimse bize karşı koyamaz ve dahi incitemez.¹²⁵

Uzunçarşılı, Nilüfer Hatun'un bütün zamanını kilisede papazlarla geçirdiğini ifade etmiştir. Orhan Gazi'nin yetkilerinin bir kısmına sahip biriydi. Nilüfer Hatun, zaman zaman devletin ileri gelenlerini huzuruna çağırıp buyruk vermişti. Bazen düşman olarak gördüğü Türk beyliklerine de saldırmıştı. Uzunçarşılı, ayrıca Nilüfer Hatun Osmanlı tebaası için camiler, köprüler, yollar ve aş ocakları yaptırdığını rivayet etmiştir.¹²⁶ Nilüfer Sultan'ın ikinci oğluna da Murad ismi konulmuştur. Orhan Gazi'nin ölümünden sonra tahta kendisi oturacaktır. Kendisine Sultan Murad Han unvanı verilecektir.¹²⁷

3.1.3. Asporçe sultan

Orhan Gazi İznik'i ele geçirmek istemiştir. İznik Hristiyanlarca kutsal kabul edilen bir yerdi. O dönemlerde Bizanslılar gibi Osmanlılar da oraya hâkim olmak istemişlerdi. Orhan Gazi orayı fethedip adını cihana duyurmak istemişti.¹²⁸

Orhan Gazi İznik'i kuşattığı vakit Bizans İmparatoru III. Paleologos idi. İmparator, Bizans Savaşı'ndaki gibi bir yenilginin olmasından korkmuştur. Savaş

¹²⁴ Leslie P. Peirce, *Harem-i Hümayun Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükümranlık ve Kadınlar*, s. 46.

¹²⁵ Ali Kemal Meram, *Padişah Anaları ve 600 Yıl Bizi Yöneten Devşirmeler*, s. 36.

¹²⁶ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. 1, s. 160, dn1.

¹²⁷ Ali Kemal Meram, *Padişah Anaları ve 600 Yıl Bizi Yöneten Devşirmeler*, s. 37.

¹²⁸ Meram, *a.g.e.*, s. 40.

yerine Prensese Asporçe'yi¹²⁹ Orhan Gazi'ye eş olarak vermek istediğini ifade etmiştir. Asporçe'de Nilüfer Hatun gibi bir Rum'du. Asporçe'nin hem prenses olması hem de 15 yaşında olması Orhan Gazi'nin bu teklifi kabul etmesine sebep olmuştur. Barış anlaşmasına karşılık Prensese Asporçe Orhan Gazi'ye eş olarak verilmiştir. Bu evlilik sayesinde İznik Bizans'ın hâkimiyetinde kalmıştır.¹³⁰

Prensese Asporçe Orhan Gazi'ye eş olarak verilmiş ve Bizans'ın istediği gibi bir barış anlaşması imzalanmıştır. Anlaşmadan sonra Bizanslı devlet adamları ve kalabalık konuklarla beraber Asporçe, Osmanlı'nın başkenti olan Bursa'ya gönderilmiştir.¹³¹

Sakaoğlu ve Uzunçarşılı, bu olaylar yaşanırken Nilüfer Hatun'un Hristiyanlarca önemli olduğunu belirttiğimiz İznik'te ikamet etmekteydi.¹³² Nilüfer, Orhan Gazi'nin Asporçe ile evlenmesinden de üzüntü duymuştur. Asporçe'nin ise İbrahim adında bir oğlu dünyaya gelmiştir. Asporçe'nin bir de kızı olmuştur. Orhan Gazi ona Fatma ismini koymuştur.¹³³ Asporçe'nin ne zaman ve nerede öldüğü bilinmemektedir.¹³⁴

3.1.4. Theodora (maria) sultan

Osman Gazi, oğlu Orhan Bey'e Karesi oğullarıyla iyi geçinmesi gerektiğini sürekli dile getirmiştir. Ama Orhan Gazi ilk fırsatta Karesi Beyliği'ni ortadan kaldırmak istemiştir. Bir yandan da sürekli Bizans topraklarına saldırmaktaydı. Bizans İmparatoru Yuannis Kantakuzenos Osmanlı'yı kendi toprakları için tehlike

---

¹²⁹ Asporçe Hatun, Bizans İmparatoru III. Andronikos'un kızıdır. Orhan Bey'in Bizanslılardan evlendiği ikinci eşidir. Osman'ın Asporçe Hatun'la ne zaman evlendiğine dair bir bilgi mevcut değildir. Asporçeyle Nilüfer Hatun'dan sonra evlendiği tahmin edilmektedir. Asporçe'nin Osman ile evliliğinden İbrahim adında bir oğlu dünyaya gelmiştir. 1323 yılında vakfiyesinde yaptırdığı bina ve eserlere oğlu İbrahim'i görevlendirmiştir. Asporçe aynı zamanda Fatma Hatun'un da validesidir. Bkz. M. Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 4-5.

¹³⁰ Meram, *a.g.e.*, s. 42; Bkz. Eraslan, *a.g.e.*, s. 36.

¹³¹ Meram, *a.g.e.*, s. 43.

¹³² Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 49.

¹³³ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. 1, s. 160, dn1.

¹³⁴ Meram, *a.g.e.*, s. 44; Bkz. M. Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 4-5.

olarak görmekteydi. İmparatorluğun geleceğini güvence altına almak için kızı Theodora'yı Orhan Gazi'ye eş olarak vermek istemiştir.¹³⁵

Orhan Gazi, İmparator Yuannis Kantakuzenos'un bu isteğini kabul etmiştir. Böylelikle Orhan Gazi'nin sarayında Bizanslı Rum kadınlarının sayısı da artmıştır.¹³⁶ Orhan Gazi, Theodora ile evlendiğinde 60 yaşındaydı. Theodora ise daha 17 yaşındaydı.¹³⁷

Danışmendli, Theodora'nın iki tane çocuğu olduğunu, birine Halil diğereine ise Kasım isminin koyduğunu rivayet etmiştir. Orhan Gazi bu evlilikleri sayesinde Bizans ile yakın akrabalık ilişkisi kurmuştur. Nitekim Meram bu bilgiyi şöyle nakleder: “İki Bizans İmparatorluğu'ndan birinin damadı, diğereinin de bacanağı idi. Üç İmparatoriçe'den biri kayınvalidesi, biri baldızı ve biride bacanağının annesiydi.”¹³⁸

Orhan Gazi 81 yaşında vefat etmiştir.¹³⁹ Nilüfer Hatun'un ilk çocuğu olan şehzade Süleyman çıktığı bir süre avında vefat etmiştir. Theodora'dan olan çocukların nerede oldukları bilinmemektedir. Nilüfer'in diğere oğlu Murad tahta geçmiştir.¹⁴⁰ 1360 yılında ölen Orhan Bursa'ya gömülmüştür. Geride, Nilüfer'den Murad, Asporçe'den İbrahim ve Fatma Maria'dan Halil ve Kasım bunlar Osmanlı hanedanını meydana getirmişlerdir.¹⁴¹

---

¹³⁵ Eraslan, *a.g.e.*, s. 41. Bkz. Meram, *a.g.e.*, s. 47. Bkz. Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 56. Bkz. Uluçay, *a.g.e.*, s. 5. Bkz. Ahmet Refik Altınay, *Kadınlar Saltanatı*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Ankara, 2011, s. 8. Bkz. İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. 1, s. 135, dn1. Bkz. Armağan, *a.g.e.*, s.21. Bkz. Halil İnalçık, *Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları*, s. 62. Bkz. İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Cilt 1, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1971, s. 24. Bkz. Kate Fleet, *Türkiye Tarihi 1071-1453 Bizans'tan Türkiye'ye*, Cilt 1, Kitap Yayınevi, İstanbul 2012, s. 160. Bkz. Halil İnalçık, *Seçme Eserler I-II Devlet-i Âliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar -I Klasik Dönem (1302-1606) Siyasal-Kurumsal ve Ekonomik Gelişim*, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul 2009, s. 50-51.

¹³⁶ Meram, *a.g.e.*, s. 48.

¹³⁷ Alphonse De Lamartine, *Aşiretten Devlete (Türkiye Tarihi)*, Çev. Mehmet R. Uzmen, C. 1, Kervan Yay., İstanbul (Tarih Belli Değil), s. 98.

¹³⁸ İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Cilt 1, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1971, s. 24-25; Bkz. Meram, *a.g.e.*, s. 48-49.

¹³⁹ Orhan Gazi'nin doğum tarihi tartışmalıdır, Nilüfer ile evlendiğinde 18 yaşlarında idi. Bkz. Halil İnalçık, “Orhan”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 33, İstanbul 2007, s. 375.

¹⁴⁰ Meram, *a.g.e.*, s. 48-49.

¹⁴¹ Ali Kemal Meram, *Padişah Anaları ve 600 Yıl Bizi Yöneten Devşirmeler*, s. 50.

3.1.5. Gülçiçek sultan

Sultan Murad'ın eşi olan Gülçiçek Hatun¹⁴² aslen bir Rum'dur. Ayrıca Yıldırım Bayezid'in de annesidir.¹⁴³

Gülçiçek Hatun'un, 1340 yıllarında doğduğu tahmin edilmektedir. Harem'e katılmadan önceki yıllarına dair bir bilgi bulunmamaktadır. I. Murad Gelibolu'da sancakbeyi iken Gülçiçek Hatun'u hareme katmıştır. Meram, evlendikten sonra Müslüman olduğunu ve Gülçiçek isminin verildiğini ifade etmektedir. Güzelliğiyle de nam salmış bir kadındır. Meram, ayrıca çok yardımsever bir kadın olduğunu da belirtmiştir. Yıldırım Bayezid ise, 1360 yılında dünyaya gelmiştir.¹⁴⁴ Şimşirgil, bazı kaynaklarda Yıldırım Bayezid'in annesinin Bulgar Kralı Şişman'ın kızı Mara Hatun olduğu ifade etmektedir. Şimşirgil, I. Murad'ın Mara Hatun ile 1370 yılında evlendiğini, Yıldırım Bayezid'in doğum tarihinin ise 1360 olduğunu belirtmiştir. Tarihlerden de anlaşılacağı gibi Yıldırım Bayezid'in annesi Mara Hatun olamaz.¹⁴⁵

Kepecioğlu, Gülçiçek'in, Karesi Bey'i Aclan'ın eşi olduğunu, Balıkesir'in alınmasından sonra Bursa'ya getirilip Sultan Murad'la evlendirildiğini ileri sürmektedir. Bu evlenme Murad Bey'in ölümünden sonra olmalıdır. Bu ikinci evlenmeden, Yahşi Bey isimli oğlunu doğurmuştur. Ölünce, yaptırdığı türbesine gömülmüştür. Ölüm tarihi belli değildir.¹⁴⁶

3.1.6. Mara (tamara) sultan

Mara Hatun, Murad Gazi'nin nikâhlı ikinci eşidir. Bulgar Kralı olan Ivan Sasmanos'un (Şişman) kızı ya da kız kardeşidir. Diğer bir ihtimal ise, Şişman lakaplı

---

¹⁴² Meram, *Padişah Anaları ve 600 Yıl Bizi Yöneten Devşirmeler*, s. 53-57., Gülçiçek Hatun hakkında şöyle demiştir. "Osmanlı padişahı I. Murad dönemi ve ilginç olayları 1360-1389 Osmanlı ordularının Trakya geçerek Edirne ve Filibe'den sonra Balkan dağlarına kadar Bulgaristan'ı ele geçirmeleri üzerine, Kral İvan Aleksandır ve ailesi, Osmanlılara tutsak düşmüştü." Kral İvan'ın kızı Marya 1363 yılında 16 yaşında idi. Marya, Sultan Murad'a eş olarak verilmiştir. Sultan Murad, Marya'nın ismini Gülçiçek olarak değiştirmiştir.

¹⁴³ Ahmet Şimşirgil, *Valide Sultanlar ve Harem Osmanlı'nın Sır Dünyası*, s. 100. Bkz. M. Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 6. Bkz. Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 62.

¹⁴⁴ Ali Kemal Meram, *Padişah Anaları ve 600 Yıl Bizi Yöneten Devşirmeler*, s. 59. Bkz. Şimşirgil, *a.g.e.* s. 100.

¹⁴⁵ Bkz. Şimşirgil, *a.g.e.* s. 100.

¹⁴⁶ M. Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 6.

başka bir Bulgar prensesinin kız kardeşidir. İsmi tam olarak bilinmemektedir. Tamara, Tamar ya da Maria denilmektedir.¹⁴⁷

Sakaoğlu'na göre, bu evlilik 1376 yılında yapılmış siyasi bir hamledir. Maria'nın annesinin Ivan Bassaraba adında bir Yahudi olduğu belirtilmektedir. Maria'nın Osmanlı sarayına dâhil olma sebebi ise Ivan Şişman'ın Murad'ın egemenliğini tanıdığını gösterme amacıyla gönderilmiştir.¹⁴⁸ Hakkında ayrıntılı bilgi bulunmamaktadır.

3.1.7. Devletşah (devlet) sultan

Uluçay, Germiyanoglu Süleyman Şah'ın Celaleddin Rumi'nin oğlu Veled Çelebi'nin kızı olduğunu ifade etmiştir. Annesinin de Mutahhare Hatun olduğu belirtilmektedir. Bazen Osmanlı padişahlarının eşleri ya da başka hükümdarlarla evlendirilen kızlarının adları bilinmemektedir. Hükümdar ailelere özgü olan Devlet Hatun veya Sultan Hatun lakapları takılmaktadır.¹⁴⁹

Devletşah Hatun ile Yıldırım Bayezid'in evlilikleri ilk dönemler oldukça konuşulan bir olay olmuştur. Tarihçiler olayı iki nedene dayandırmışlardır. Birincisi, o dönemde Murad Hüdavendigar sınırlarını genişletmek istemiştir. Karamanoğulları'nın, Germiyanogulları'na aşırı baskı yaptığı bilinen bir durumdur. Bunu fırsat bilen Murad Hüdavendigar, Germiyanogulları'na destek olduğunu göstermek amacıyla kentlerini çeyiz olarak vermek koşuluyla Süleyman Bey'in kızını oğlu Bayezid'e almak istemiştir.¹⁵⁰

Süleyman Bey bu anlaşmayı kabul ederek kızını göndermeyi ve birkaç kaleyi çeyiz olarak vermeyi uygun görmüştür. Bazı tarihçiler ise Süleyman Bey'in kendi isteğiyle kızını Bayezid'e vermeyi önerdiğini ileri sürmüşlerdir. Süleyman Bey'in

---

¹⁴⁷ Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 63-64. Bkz. M. Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 6. Bkz. Yavuz Bahadıroğlu, *Beylikten Hükümdarlığa Osmanlı Padişahları*, s. 33. Bkz. Ahmet Refik Altınay, *Kadınlar Saltanatı*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Ankara 2005, s. 12. Bkz. Meram, *Padişah Anaları ve 600 Yıl Bizi Yöneten Devşirmeler*, s. 60-61.

¹⁴⁸ Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 63-64.

¹⁴⁹ Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 78-79. Bkz. M. Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 7. Bkz. Eraslan, *a.g.e.*, s. 47-48. Bkz. Leslie P. Peirce, *Harem-i Hümayun Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükümranlık ve Kadınlar*, s. 54. Bkz. Şimşirgil, *a.g.e.* s. 101.

¹⁵⁰ Ahmet Refik Altınay, *Kadınlar Saltanatı*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Ankara, 2005, s. 11; Bkz. Hadidi, *Hadidi Tarihi (Manzum Osmanlı Tarihi 1285-1523)*, s. 87.

İshak Fakih'i Murad'a gönderip kızını vermek istediğini ifade etmiştir. Âşık Paşazâde, Süleyman Bey'in birkaç hisarı çeyiz olarak vermek istediğini rivayet etmiştir. Rivayet edildiği üzere düğün 1378 yılında yapılmıştır. Düğüne Anadolu Türkmen Beyleri de katılmıştır.¹⁵¹ Âşık Paşazâde düğün tarihini 1378 değil 1381'de olduğunu ifade etmiştir.¹⁵² Çeyiz olarak Murat Hüdavendigâr'a Kütahya, Tavşanlı, Eğriboz ve Simav kentleri bırakılmıştır.¹⁵³

Yıldırım Bayezid'in Devletşah Hatun'dan İsa ve Musa Çelebi adında iki oğlu dünyaya gelmiştir. Bazı tarihçiler Çelebi Mehmed'in de annesinin Devletşah Hatun olduğunu savunmuşlardır. Ama bu doğru değildir. Hem bunu kanıtlayan bir bilgi yoktur hem de 1414'de ölen Çelebi Mehmed'in annesinin dönme olduğu ileri sürülmektedir. Devletşah Hatun 1414 yılında Bursa'da ölmüştür. Yeşil Cami civarına gömülmüştür.¹⁵⁴

3.1.8. Maria (olivera despina) sultan

Maria Sırp Kralı olan I. Lazar'ın kızıdır. Kosova Meydan Savaşı'nı Yıldırım Bayezid kazandıktan sonra Lazar'ın yerine oğlu Lazaroviç başa geçmiştir. Lazaroviç, Yıldırım Bayezid ile dostluklarını kuvvetlendirmek amacıyla kız kardeşi Despina'yı eş olarak vermek istemiştir.¹⁵⁵ Gibbons, Lazaroviç'in kız kardeşinin Despina

¹⁵¹ Âşık Paşazâde, *Osmanoğulları'nın Tarihi Tevarih-i Âl-i Osman*, Haz. Kemal Yavuz- M.A. Yekta Saraç, Gökkuşbe Yay., İstanbul 2014, s. 100. Bkz. Altınay, *Kadınlar Saltanatı*, s. 11. Bkz. Âşık Paşazâde, *Âşık Paşaoğlu Tarihi*, Çev. Atsız, MEB Yay., İstanbul 1992, s. 53-54. Bkz. Matrakçı Nasuh, *Rüstem Paşa Tarihi Olarak Bilinen Tarih-i Âl-i Osman (Osmanlı Tarihi 699-968\ 1299-1561)*, İmak Ofset Basım Yay., Ed. Erhan Afyoncu, İstanbul 2019, s. 146. Bkz. Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 79. Bkz. Hadidi, *Hadidi Tarihi (Manzum Osmanlı Tarihi 1285-1523)*, s. 89. Bkz. Necdet Öztürk, *İmparatorluğun Kurucuları Gazi Padişahlar Osman Gazi'den II. Bayezid'e*, s. 124.

¹⁵² Âşık Paşazâde, *Osmanoğulları'nın Tarihi Tevarih-i Âl-i Osman*, s. 103; Bkz. Âşık Paşazâde, *Âşık Paşaoğlu Tarihi*, s. 55.

¹⁵³ Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 79. Bkz. M. Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 8. Bkz. Eraslan, *a.g.e.*, s. 48. Bkz. Necdet Öztürk, *İmparatorluğun Kurucuları Gazi Padişahlar Osman Gazi'den II. Bayezid'e*, s. 123. Bkz. Altınay, *Kadınlar Saltanatı*, s. 12. Bkz. Âşık Paşazâde, *Osmanoğulları'nın Tarihi Tevarih-i Âl-i Osman*, s. 100. Bkz. Altınay, *Kadınlar Saltanatı*, s. 11. Bkz. Matrakçı Nasuh, *Rüstem Paşa Tarihi Olarak Bilinen Tarih-i Âl-i Osman (Osmanlı Tarihi 699-968\ 1299-1561)*, s. 146. Bkz. Hadidi, *Hadidi Tarihi (Manzum Osmanlı Tarihi 1285-1523)*, s. 87.

¹⁵⁴ M. Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 8. Bkz. Şimşirgil, *a.g.e.* s. 102. Bkz. Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 82.

¹⁵⁵ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. 1, s. 260. Bkz. Gibbons, *a.g.e.*, s. 152. Bkz. Meram, *Padişah Anaları ve 600 Yıl Bizi Yöneten Devşirmeler*, s. 70. Bkz. Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 82. Bkz. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 8. Bkz. Altınay, *Kadınlar Saltanatı*, s. 12. Bkz. Necdet Öztürk, *İmparatorluğun Kurucuları Gazi Padişahlar Osman Gazi'den II. Bayezid'e*, s. 127-128. Bkz.

olduğunu ifade etmiştir¹⁵⁶ Yorga ise Maria ya da Mileva (Oliver) olduğunu savunmuştur.¹⁵⁷

Matrakçı Nasuh, Olivera'nın Yıldırım Bayezid'i içki ve eğlenceye alıştırdığını ileri sürmüştür.¹⁵⁸ Matrakçı Nasuh, ayrıca o dönem veziriazam olan Çandarlı Ali Paşa'nın da etkili olduğunu belirtmiştir.¹⁵⁹ Sakaoğlu ve Uluçay Timur'un Despina'yı bir saki¹⁶⁰ gibi kullandığını ifade etmişlerdir. Osmanlı padişahlarının artık nikâh ile evlenmeyi bıraktıklarına dair söylentiler de olmuştur.¹⁶¹

Olivera Despina, Semendire'de kralın kızı olarak hayatını idame etmiştir. 12 yıl boyunca da sultanın eşi olarak yaşamıştır.¹⁶² Ama 1402 yılında Ankara Savaşı'nda Despina iki kızı ile Bursa'da yaşamaktaydı. Fakat meydan savaşından sonra Despina ve iki kızı Kütahya'da bulunan Timur'a gönderilmişlerdir.¹⁶³ Despina'nın vefatı hakkında bir bilgi mevcut değildir.¹⁶⁴

İlk dönem Osmanlıları inceleyen Avrupalılar, söz konusu haneden evliliklerinin azalması ve ortadan kalkmasını iki sebebe dayandırmışlardır. İlkine göre, Osmanlı sultanları I. Bayezid'in yaşadığı "acı ve utanç verici deneyimi" yaşamak istememelerinden kaynaklanıyordu. I. Bayezid 1402 Ankara Savaşı'ndan

---

Donald Edgar Pitcher, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihsel Coğrafyası Çeviren: Bahar Tırnakçı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2013, s.79. Bkz. Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Cilt 1, s. 85. Bkz. Neşri, *Aşiretten İmparatorluğa Osmanlı Tarihi (1288-1485)*, s. 139. Bkz. Müneccimbaşı, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Tarihi (1299-148)* Cami'ü'd Diüvel, s. 161. Bkz. Akşit, *a.g.e.* s.26.

¹⁵⁶ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. 1, s. 260, dn2. Bkz. Gibbons, *a.g.e.*, s. 152. Bkz. Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 82. Bkz. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 8.

¹⁵⁷ Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 82; Bkz. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 8.

¹⁵⁸ Matrakçı Nasuh, *Rüstem Paşa Tarihi Olarak Bilinen Tarih-i Âl-i Osman (Osmanlı Tarihi 699-968\ 1299-1561)*, s. 173.

¹⁵⁹ Altınay, *Kadınlar Saltanatı*, s. 12-13. Bkz. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 8. Bkz. Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Cilt 1, s. 87-88.

¹⁶⁰ İçki meclisinde kadeh dolaştırıp sunan kişiler için kullanılmaktadır. "Divan şairleri şiirlerinde Sâki ve şarabın medhiyle Sâkiden şarap isteğini daima izhar etmiş ve Sâkiname adıyla başlı başına şiirlerde yazmışlardır. Şairler şiirlerinde Sâki ve şarabın söz arasında irad-ı ilham yolunun açılması maksadıyla. Şairler şiirlerinde şarap ile beraber Sâkide medhedilir." Bkz. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. III, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1972, s. 98. Bkz. Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 86.

¹⁶¹ Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 85; Bkz. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 8.

¹⁶² Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 87.

¹⁶³ Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 85. Bkz. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 8. Bkz. Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Cilt 1, s. 87-88.

¹⁶⁴ Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 8; Bkz. Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 82.

sonra Timur tarafından esir edildiğinde o dönemlerde kendi soylarından olan Sırp Maria'ya zorla hizmetçilik yaptırmış ve Bayezid'de bu durumu izlemek zorunda kalmıştı. Bayezid bu utanca daha fazla dayanamayıp intihar ettiği de iddia edilmektedir. Bu olayda kraliçenin yerine kölenin bu hakarete uğraması daha az onur kırıcı olması Avrupalılara özgü bir davranıştır. Buradaki asıl nokta sultanın haremine tecavüz edilmiş olması ve dışı zafer kupasının götürülmüş olmasıydı. İkinci sebep ise, “yasal eşlerin mali varlıklarına İslam hukukunun sağladığı korumaya ilişkindir.” Avrupa'da kadınların hiçbir yasal güvenceleri bulunmamaktaydı. Osmanlılarda bu durumun aksine damat tarafından verilen “mihr” kadının mülkü sayılmıştı. Bu durum padişahların soylu kadınlarla evlenmeleri halinde Osmanlı hazinelerini boşaltacaklarını düşünüyordu.¹⁶⁵

3.1.9. Hafsa sultan

Kosova Savaşı'ndan sonra Yıldırım Bayezid, isyan eden Anadolu Beyliklerinin üzerine yürümüştür. Yıldırım Bayezid birçok beyliği ortadan kaldırmıştır. Aydınolu İsa Bey ise Yıldırım Bayezid'e karşı duramamıştır. Hatta İsa Bey kızı Hafsa Hatun'u Yıldırım Bayezid'e vermiştir. Bu evlilikten sonra Yıldırım Bayezid fethettiği toprakların bir kısmını İsa Bey'e bırakmıştır. Kalan kısmını ise Osmanlı sınırlarına dâhil edilmiştir. Hafsa Hatun'un hayatı hakkında detaylı bilgi bulunmamaktadır. Sadece Tire'de bir çeşme, Bademiye'de bir zaviye ve bunlar dışında oldukça vakıf yaptırdığı bilinmektedir.¹⁶⁶

3.1.10. Hatice sultan

Hatice Hatun bazı kaynaklarda Hatice Halime olarak geçmektedir.¹⁶⁷ Hatice Hatun, Candaroğlu II. İbrahim Bey'in kızıdır.¹⁶⁸ Doğum tarihi bilinmemektedir.¹⁶⁹ O

¹⁶⁵ Leslie P. Peirce, *Harem-i Hümayun Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükümranlık ve Kadınlar*, s.50-51.

¹⁶⁶ Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 8-9.

¹⁶⁷ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Cilt 1, s. 190. Bkz. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 13. Sultan Murad, Hatice Sultan ile evlenmiştir. Hatice Sultan'ın 1500 tarihli bir vakfiyesi vardır. Türbesi Bursa'da Kükürtlü Kaplıcasının yanındadır. Ama orada ondan başka birçok kabir de vardır. Bkz. İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. 1, s. 394.

¹⁶⁸ Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 13. Bkz. Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Cilt 1, s. 190. Bkz. İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. 1, s. 394. Bkz. Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 119.

dönemde İsfendiyar Bey ile oğlu Kasım arasında anlaşmazlıklar vardı. II. Murad bu anlaşmazlıklardan faydalanmıştır. II. Murad Osmanlı'ya destek çıkan Kasım Bey'e yardım etmiştir. Murad'ın Kasım'ı desteklediğini duyan İsfendiyar Bey küçük oğluyla beraber heyet göndermiş ve barış istediğini bildirmiştir. Ayrıca İsfendiyar Bey, devlet adamlarına da mektuplar gönderip barış yapılması konusunda yardım istemiştir. Oğlu İbrahim Bey'in kızı olan Hatice Hatun'u da II. Murad'a eş olarak vermeyi vaat etmiştir.¹⁷⁰

1423 yılında II. Murad teklifleri kabul etmiştir. Sultan Murad Hatice Hatun'u Kastamonu'dan Bursa'ya getirtmiştir. Burada Hatice Hatun ile Murad'ın düğünleri yapılmıştır.¹⁷¹ Hatice Hatun'un Fatih Sultan Mehmed'in annesi olduğuna dair bazı söylentiler vardır. Ama bu doğru değildir.¹⁷² Bursa'da bulunan Kükürtlü Kaplıcası denilen yerin yanında Hatice Sultan türbesi yer almaktadır. 1500 yılına ait bir vakfiyesi bulunmaktadır. Sanduka ve türbe kapısında ölüm tarihiyle ilgili bir bilgi yoktur. Ama Fatih Sultan Mehmed tahta çıktığında Şehzade Ahmed'i öldürtmüştür. Şehzade Ahmed'in annesi ise Hatice Hatun'dur.¹⁷³

Sultan Murad'ın Candaroğulları'ndan bir kızla evlenmesindeki siyasal amaç açıktır. İsfendiyar Bey'le oğlu Kasım Bey arasındaki anlaşmazlıktan yararlanan II. Murad, saltanatının başında Candarlı topraklarının bir kısmını ilhak etmiştir. Bu durum karşısında Sinop'a çekilen İsfendiyar Bey, 1423'te elçi gönderip mektuplar yazarak dostluğun bozulmamasını, oğlu İbrahim Bey'in kızını kendisine vererek baba oğul olmak istediklerini bildirmiştir.¹⁷⁴

---

¹⁶⁹ Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 13.

¹⁷⁰ Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 13. Bkz. İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. 1, s. 394. Bkz. Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 119.

¹⁷¹ Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 13. Bkz. Necdet Öztürk, *İmparatorluğun Kurucuları Gazi Padişahlar Osman Gazi'den II. Bayezid'e*, s. 165-166. Bkz. Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 119. Bkz. Âşık Paşazâde, *Osmanoğulları'nın Tarihi Tevarih-i Âl-i Osman*, s. 151.

¹⁷² Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Cilt 1, s. 190. Bkz. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 14. Bkz. Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 119.

¹⁷³ Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 14; Bkz. İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. 1, s. 394, dn 1.

¹⁷⁴ Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 119.

3.1.11. Hüma sultan

Hüma Hatun II. Murad'ın eşi ve II. Mehmed'in annesidir.¹⁷⁵ Sakaoğlu ve Uluçay, Fatih Sultan Mehmed'in annesinin yabancı olduğunu, çağdaş Bizans kaynaklarında da böyle yazıldığını ifade etmişlerdir.¹⁷⁶

Babinger, Hüma Hatun isminin aslında sonradan verildiğini savunmaktadır. Babinger, bu ismin hiçbir kaynakta geçmediğini belirtmektedir. Daha sonra Hüma, Stella, Esther gibi isimler verildiğini savunmuştur. Günümüz tarihçileri, özellikle Fatih Sultan Mehmed'in hayatını ele alan yazarlar bu hatunun aslında İsfendiyaroğlu İbrahim Bey'in kızı Hatice Halime Hatun olduğunu ileri sürmüşlerdir.¹⁷⁷ Bu görüşü savunan tarihçiler Topkapı Sarayı'nda yer alan vakfiyeyi kanıt olarak göstermişlerdir. Ama bu vakfiye tarihsiz ve isimsizdir.¹⁷⁸ Bu vakfiyede “bint-i Abdullah” tabiri geçmektedir. Bu tabir kadının devşirme olduğunu ispatlamaktadır. Ayrıca Osmanlı tarihçisi Peçevî de bunu teyit etmiştir. Peçevî ayrıca Fatih Sultan Mehmed'in annesinin korsanlar tarafından kaçırıldığını ve II. Murad'ın haremine götürüldüğünü ifade etmiştir. Uluçay, ilk dönemlerde hatunun Müslümanlığı kabul etmediğini, gebe kalınca Müslüman olduğunu rivayet etmiştir.¹⁷⁹

Yukarıda da belirttiğimiz gibi türbesinde ve vakfiyesinde adı yazılmamıştır. Ama günümüzde Hatuniye Türbesi'nin bulunduğu mahalleye “Hüma Hatun Mahallesi” denilmektedir. Aslında Hatuniye Türbesi'nde yatan kişinin de Hüma Hatun olduğu bir söylentidir. Uluçay, XV. yüzyılda Hüma Hatun adında başka bir kadının olmadığını da ifade etmiştir.¹⁸⁰

---

¹⁷⁵ Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 14. Bkz. Şimşirgil, *a.g.e.* s. 104. Bkz. Eraslan, *a.g.e.*, s. 55. Bkz. Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 125.

¹⁷⁶ Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 124-125. Bkz. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 14.

¹⁷⁷ Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 14. Bkz. Eraslan, *a.g.e.*, s. 57. Bkz. Şimşirgil, *a.g.e.* s. 104.

¹⁷⁸ Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 14.

¹⁷⁹ Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 15. Bkz. Şimşirgil, *a.g.e.* s. 105. Bkz. Eraslan, *a.g.e.*, s. 57. Bkz. Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 126.

¹⁸⁰ Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 15; Bkz. Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 128-129.

3.1.12. Mara (despina) sultan

Mara, Sırp Kralı Jorj Brankoviç ile İrene Komnenus'un kızıdır. 1419 yılında dünyaya geldiği bilinmektedir. Sırp Kralı Türk akınlarını önlemek için 1435 yılında kızını II. Murad ile evlendirmiştir. Sırbistan'da kendisine Maria Despina denilirken, Osmanlı sarayında ise kendisine Mara Hatun, Despina Hatun ve Meryem Hatun da denilmiştir. Mara Hatun'un çocuğunun olup olmadığı hakkında net bir bilgi yoktur. Soylu bir güzel olan Mara'nın teyzesi Yıldırım Bayezid'in eşidir, dayısı Kalyoni ise Trabzon İmparatoru'dur.¹⁸¹

Bizans tarihçisi Dukas, Mara Hatun'un Sultan Murad'ın ikinci eşi ve Hatice Halime Hatun'dan daha çekici olduğu için ilkinden üstün tutulduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Edirne-Segedin Barış Anlaşması'nın imzalanmasında da büyük rolü olduğunu belirtmiştir.¹⁸² Danişmendli ve Uluçay, Mara'nın 1457'de Sırbistan tahtı için mücadeleye giriştiğini, durumun kötüleşmesi sonucunda İstanbul'a kaçtığını rivayet etmiştir. O dönemde II. Mehmed'in sadrazamı olan Mahmud Paşa sayesinde Sırbistan İslam topraklarına dâhil edilmiştir. Fatih Sultan Mehmed daha sonra analığına geniş bağışlarda bulunmuştur.¹⁸³

Mara Hatun, Serez topraklarında yer alan bir manastıra çekilmiştir. Mara Hatun, Fatih Sultan Mehmed ile oldukça iyi geçinmiş ve onun yardımını görmüştür.¹⁸⁴ İyi bir idareci kadın olan Mara, Fatih Sultan Mehmed'i Venediklilerle barış yapması için zorlamıştır. Fatih Sultan Mehmed analığının dediğini yapmış olsa da başarılı olamamıştır. Mara, İstanbul'a çok sık gitmemiştir. Dinini değiştirmemiş ve dindaşlarına yardım etmiştir. Ayrıca dini işlere de müdahil olmuştur. Dediğini

---

¹⁸¹ Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 130. Bkz. Necdet Öztürk, *İmparatorluğun Kurucuları Gazi Padişahlar Osman Gazi'den II. Bayezid'e*, s. 167. Bkz. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 16. Bkz. Altınay, *Kadınlar Saltanatı*, s. 14-15. Bkz. Meram, *Padişah Anaları ve 600 Yıl Bizi Yöneten Devşirmeler*, s. 95.

¹⁸² Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 16. Bkz. Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 132-135. Bkz. İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. 1, s. 425, dn2.

¹⁸³ Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 16. Bkz. Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Cilt 1, s. 180-181.

¹⁸⁴ Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 16; Bkz. Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 137.

yapmayan patrikleri yerlerinden etmiş onların yerine dediğini yapacak kişileri getirtmiştir.¹⁸⁵

Mara, 1487 yılında 68 yaşında ölmüştür. Strumica yakınında yer alan Komca Manastırı'na gömülmüştür. Bazı yazarlar Şehzade Ahmed'in onun oğlu olduğunu söyleseler de Mara'nın çocuğu olduğuna dair bir bilgi yoktur.¹⁸⁶

Osmanlı Devleti Kuruluş Dönemi'nde güçlü padişahların başa geçmesi kadınların geri plana atılmasına sebep olmuştur. Kuruluş Dönemi'nde yapılan evlilikler genellikle siyasi amaçla yapılmıştır. Bu siyasi evlilikler çoğunlukla ittifak ve barış amacıyla yapılmıştır. Bu siyasi atmosferde kadınlar araçsallaştırılmıştır. Bundan dolayı bu dönemdeki valide sultanlar ve haseki sultanlar yönetimden uzak tutmaya çalışılmıştır. Bu durum valide sultanlar ile haseki sultanların harem dairesinde birbirleriyle mücadele etmedikleri manasına gelmemektedir.

3.2. Osmanlı Devleti'nin Yükselme Dönemi Kadınları

Osmanlı Kuruluş Dönemi'nde görülen valide sultan ve haseki sultanların birbirleriyle olan mücadeleleri Yükselme ve Dağılma Dönemleri'nde devlet yönetimini etkilemiştir. Bu dönemde kadın sultanlar harem dışına çıkıp Osmanlı merkez siyasetinde rol oynamışlardır. Yükselme Dönemi güçlü kadın sultanları kendi şehzadelerini başa geçirmek için diğer şehzade anneleri ile sürekli mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Bu bölümde Osmanlı merkez siyasetinde rol alan güçlü kadın figürlerine değinilecektir.

3.2.1. Gülbahar hatun

Gülbahar Hatun, Fatih Sultan Mehmed'in eşi ve II. Bayezid'in annesidir.¹⁸⁷ 1446 yılında II. Mehmed'in haremine dâhil olmuştur.¹⁸⁸ Gülbahar Hatun aslen

---

¹⁸⁵ Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 16-17; Bkz. Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 138-139.

¹⁸⁶ Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 17. Ayrıca bazı kaynaklarda Eikosifoinissa Manastırı'na gömüldüğünü nakil etmiştir. Bkz. Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 140.

¹⁸⁷ Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 146. Bkz. Şimşirgil, *a.g.e.* s. 106. Bkz. Ali Akyıldız, *Harem'in Padişahı Valide Sultan Harem'de Hayat ve Teşkilat*, Timaş Yay., İstanbul 2017. s. 352.

¹⁸⁸ Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 18.

Arnavut'tur.¹⁸⁹ Şimşirgil ve Akyıldız, Gülbahar Hatun'un esir ya da bir cariye olarak saraya girmiş olabileceğini öne sürmüşlerdir. Adı Gülbahar binti Abdullah şeklinde geçmektedir.¹⁹⁰ Gülbahar Sultan haremde iki yıl kaldıktan sonra 1448 yılında Bayezid dünyaya gelmiştir.¹⁹¹

Gülbahar Hatun, 35 yıl Fatih Sultan Mehmed'in hasekisi olarak kalmıştır. Fatih Sultan Mehmed 1481'de vefat etmiştir. II. Mehmed'in vefatından sonra oğulları arasında iktidar mücadelesi yaşanmıştır. O dönemde II. Bayezid annesiyle Amasya'da bulunmaktaydı. Bu mücadele sebebiyle II. Bayezid annesini orada bırakıp İstanbul'a gelmiştir. Daha sonra Gülbahar Hatun, İstanbul'a gelmiş, valide sultan olarak nüfusunu ve etkisini arttırmıştır. Gülbahar Hatun, harem işlerini de oldukça iyi idare etmiş, oğlu seferde olduğu vakitlerde ona mektup yazmış ve gelişmeleri aktarmıştır. Yazdığı mektupta sadece gelişmeleri aktarmamış, siyasi meselelerde de tavsiyeler vermiştir. Bu da Gülbahar Hatun'un oğlunu yönlendirmek istediğini ortaya koymaktadır.¹⁹² Daha sonra Bayezid'e yazdığı mektuplarda bazı devlet adamları hakkında değerlendirmeler de yapmıştır. Bu değerlendirmelerin Padişah'a etkisi olmuştur.¹⁹³ Gülbahar Hatun oğlu II. Bayezid'e üç tane mektup göndermiştir. Bu mektupların nerede ve hangi tarihte yazıldığı bilinmemektedir.

Gülbahar Hatun ilk mektupta oğluna övgüler yağdırdıktan sonra ona duyduğu özlemi ve sevgiyi dile getirmeye çalışmıştır. Ayrıca bu mektupta Sultan Bayezid'in Nevruz Bayramı'nı kutlamış ve başka konulara değinmemiştir. Açikel ve Dursun'a göre, mektupta Edirne, Filibe ve Sofya seferlerinden bahsedildiği ifade edilmektedir.¹⁹⁴

---

¹⁸⁹ Bazı kaynaklarda onun bir Rum olduğu belirtilmiştir. Bkz. John Freely, *Osmanlı Sarayı Bir Hanedanlığın Öyküsü*, (Çev. Ayşegül Çetin) Remzi Kitapevi Yay., İstanbul 2011, s. 29. Bkz. Akyıldız, *a.g.e.*, s. 352. Bkz. Feridun Emecen, "Gülbahar Hatun", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 14, İstanbul 1996, s. 230.

¹⁹⁰ Şimşirgil, *a.g.e.* s. 106; Bkz. Akyıldız, *a.g.e.*, s. 352.

¹⁹¹ Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 18. Bkz. John Freely, *Osmanlı Sarayı Bir Hanedanlığın Öyküsü*, (Çev. Ayşegül Çetin) Remzi Kitapevi Yay., İstanbul 2011, s. 29. Bkz. Akyıldız, *a.g.e.*, s. 352.

¹⁹² Akyıldız, *a.g.e.*, s. 352; Bkz. Açikel-Dursun, "a.g.m", s. 5.

¹⁹³ Şimşirgil, *a.g.e.* s. 107; Bkz. Emecen, "Gülbahar Hatun", s. 231.

¹⁹⁴ Açikel-Dursun, "a.g.m", s. 5.

İkinci mektupta ise oğluna duyduğu sevgi ve özlemin yanında devlet işleriyle ilgili görüşlerini de dile getirmiştir. Bu mektupta siyasi meselelere de yakından ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Oğlunun devlet içerisinde yaptığı atamalara da değinen Gülbahar Hatun, Hızır Beyoğlu'nun vezir yapılmasını da takdir etmiştir. Bunun yanında Hersekoğlu'nun devlette belli kademelere getirilmesine karşı olduğunu hatta yeniçerilerin bile ondan rahatsız olduğunu dile getirmiştir.¹⁹⁵

Üçüncü mektupta ise Açikel ve Dursun'a göre, Karamanoğlu Kasım Bey'in ölüm haberini alması ile ilgilidir. Bu mektubun hangi tarihte yazıldığı belirtilmemektedir ama Kasım Bey'in 1483'te öldüğü dikkate alınacak olursa bu mektubun da o tarihlerde yazıldığı söylenebilir. Mektupta Gülbahar Hatun'un Kasım Bey'in ölümünden sevinç duyduğu da dile getirilmiştir. Bu mektupta da oğluna duyduğu sevgiyi ve özlemi dile getirmiştir. Açikel-Dursun, Gülbahar Hatun'un bu sevincinin sebebinin ise Kasım Bey'in Cem'i desteklemesi olarak görmüştür.¹⁹⁶ (Mektupların Osmanlıca transkripsiyonları ektedir.) 1492'de Gülbahar Hatun İstanbul'da vefat etmiştir. Fatih Camisi'nin avlusunda yapılan türbeye gömülmüştür.¹⁹⁷

3.2.2. Siti hatun

II. Murad, II. Kosova Savaş'ından sonra Karamanoğulları'nın ihanetini engellemek amacıyla Dulkadiroğlu Süleyman Bey ile akrabalık kurmaya karar vermiştir. Sultan Murad bu fikrini o dönem veziriazam olan Halil Paşa'ya da açmıştır.¹⁹⁸ Daha sonra II. Murad, Siti Hatun'u oğlu Mehmed'e almaya karar vermiştir. Gelin, çeyizi ile Elbistan'dan yola çıkmış ve beyliğin ileri gelenleriyle beraber Bursa'ya kadar getirilmiştir. Bursa'dan sonra Osmanlı'nın beyleri, kadıları, âlim ve şeyhleri gelini karşılamışlardır. Oradan da Edirne'ye getirmişlerdir.¹⁹⁹ II.

¹⁹⁵ Açikel-Dursun, "a.g.m", s. 6.

¹⁹⁶ Açikel-Dursun, "a.g.m", s. 6.

¹⁹⁷ Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 19. Bkz. Şimşirgil, *a.g.e.* s. 108. Bkz. Akyıldız, *a.g.e.*, s. 352.

¹⁹⁸ Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 19. Bkz. Necdet Öztürk, *İmparatorluğun Kurucuları Gazi Padişahlar Osman Gazi'den II. Bayezid'e*, s. 189. Bkz. Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 151. Bkz. İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. 1, s. 450.

¹⁹⁹ Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 19; Bkz. Necdet Öztürk, *İmparatorluğun Kurucuları Gazi Padişahlar Osman Gazi'den II. Bayezid'e*, s. 189.

Murad oldukça gösterişli bir düğün yapmak istemiştir. Düğün 1449 yılında Anadolu beyleri ve komşu hükümdarların katılımıyla yapılmıştır. II. Murad, üç aylık düğünden sonra oğlu Fatih'i ve gelini Siti Hatun'u Manisa'ya göndermiştir.²⁰⁰

Fatih Sultan Mehmed babasının ölümünden sonra hanımı ile beraber Edirne'de yaşamaya başlamışlardır. II. Mehmed'in isteği üzerine Edirne'de büyük bir saray yaptırılmıştır. 1484'de Siti Hatun kocasının ölümünden sonra II. Bayezid'in yardımlarıyla burada bir cami yaptırmıştır. Caminin yapılışından iki yıl sonra Siti Hatun burada vefat etmiştir. Caminin mihrabının önüne gömülmüştür.²⁰¹ Siti Hatun beylikler arasındaki siyasetin bir objesi durumuna gelmiştir.

Osmanlı Kuruluş Dönemi son padişahı olan II. Murad, beyliğinin sınırlarını korumak ve bölgede hâkim güç durumuna gelmek için Türkmen beylikleriyle akrabalık kurma siyaseti gereği, Siti Hatun'u, oğlu veliaht Mehmed Çelebi'ye alarak babası Çelebi Mehmed'in Emine Hatun'la evlenmesiyle kurulan Dulkadiroğulları-Osmanlı akrabalığını güçlendirmeyi amaçlamıştır.²⁰²

3.2.3. Ayşe gülbahar hatun

Ayşe Gülbahar Hatun, Sultan II. Bayezid'in eşidir. Ayrıca Yavuz Sultan Selim'in de annesidir. Bazı araştırmacılar Ayşe Hatun ile Gülbahar Hatun'un farklı kişiler olduğunu savunmuşlardır.²⁰³ Halil Ethem Bey, Ayşe Hatun'un Yavuz Sultan Selim'in annesi olduğunu ifade etmiştir. Ayşe Hatun'un da Dulkadiroğlu Alaüddevle'nin kızı olduğunu belirtmiştir. Osmanlı tarihçisi M. Tayyip Gökbilgin ise, Yavuz Sultan Selim'in annesinin Gülbahar Hatun olduğunu savunmuştur.²⁰⁴ Günümüz araştırmacıları Yavuz Sultan Selim'in annesinin Ayşe Hatun olduğunu

²⁰⁰ Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 19-20; Bkz. Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 151.

²⁰¹ Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 20. Bkz. Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 157. Bkz. İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. 1, s. 450.

²⁰² Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 151; Bkz. İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. 1, s. 450.

²⁰³ Şimşirgil, *a.g.e.*, s. 109. Bkz. Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 182. Bkz. Özkan Özer Keskin, "Trabzon Gülbahar Hatun (Hatuniye) Vakfı'na Ait Yapılar ve Sunduğu Hizmetler", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S. 30, Samsun 2021, s. 475.

²⁰⁴ Şimşirgil, *a.g.e.*, s. 109. Bkz. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 21-22. Bkz. Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 182. Bkz. Ali Kemal Meram, *Padişah Anaları ve 600 Yıl Bizi Yöneten Devşirmeler*, s. 177.

ifade etmişlerdir. Araştırmacılar, Ayşe Hatun'un Dulkadiroğlu Alaüddevle'nin kızı olduğunu da belirtmişlerdir.²⁰⁵

Şimşirgil'e göre, Gülbahar isminin kullanılmasının sebebi Yavuz'un annesinin iki isme sahip olmasındandır.²⁰⁶ 1469'da II. Bayezid, Amasya Sancak Bey'i iken Ayşe Gülbahar Hatun ile evlenmiştir.²⁰⁷ Bazı kaynaklar bu evliliğin 1469'da değil 1467'de gerçekleştiğini belirtmişlerdir.²⁰⁸

Ayşe Gülbahar Hatun ömrünün son yıllarını o dönem Trabzon'da sancak beyliği yapan oğlunun yanında geçirmiştir. Şimşirgil'e göre, Ayşe Gülbahar Hatun çok yardımsever bir kadındı. Trabzon'da bir külliye yaptırmak istemiştir. Ayşe Hatun külliye tamamlamadan 1505 yılında vefat etmiştir. Daha sonra külliyenin yanındaki türbeye defnedilmiştir.²⁰⁹ Bu külliye ise daha sonra oğlu Selim tarafından tamamlanmıştır. Şimşirgil, bazı araştırmacıların külliyenin 1514 yılında Selim Han döneminde inşa edildiğini yazmış olsalar da bu bilginin doğru olmadığını savunmuştur.²¹⁰

Ayşe Gülbahar Hatun dışında II. Bayezid'in Bülbül Hatun, Ferahsad Hatun, Gülruh Hatun, Hüsnüşah Hatun, Nigar Hatun, Şirin Hatun ve aynı zamanda bazı kaynaklarda geçen Gülbahar Hatun adlı hasekileri vardır.²¹¹

3.2.4. Hafsa sultan

Hafsa Sultan, Yavuz Sultan Selim'in güzelliğiyle tanınan cariyesidir. Ayrıca Hafsa Sultan Kanuni Sultan Süleyman'ın da validesidir.²¹² Hafsa Sultan, padişah annelerinden hatun adıyla anılanların sonuncusudur.²¹³

²⁰⁵ Şimşirgil, *a.g.e.* s. 109. Bkz. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 21. Bkz. Akşit, *a.g.e.*, s.77. Bkz. Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Cilt 1, s. 315.

²⁰⁶ Şimşirgil, *a.g.e.*, s. 109.

²⁰⁷ Şimşirgil, *a.g.e.*, s. 109.

²⁰⁸ Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 21; Bkz. Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 182.

²⁰⁹ Şimşirgil, *a.g.e.*, s. 110. Bkz. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 22. Bkz. Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 184. Bkz. Keskin, "a.g.m.", s. 478.

²¹⁰ Şimşirgil, *a.g.e.*, s. 110. Bkz. Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 185. Bkz. Keskin, "a.g.m.", s. 478.

²¹¹ Bu kadınlar hakkında ayrıntılı bilgi için Bkz. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 22-24; Bkz. Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 182-191.

Bazı tarihçiler Hafsa Sultan'ın Türk asıllı olduğunu savunmuşlardır. Bu doğru bir bilgi değildir çünkü vakfiyesinde “Hafsa binti Abdulmuîn” şeklinde geçmektedir. Bilindiği üzere bu zımmîlere özgü bir isimlendirmedir. Yani Hafsa Sultan'ın cariyeye olduğu anlaşılabilir. ²¹⁴ Hafsa Sultan ömrünün büyük bir kısmını Kefe ve Manisa'da geçirmiştir. Yavuz Sultan Selim padişah olduktan sonra başşehre gelmiştir. Ama çok uzun süre orada kalmamıştır. Çünkü Yavuz, kardeşleriyle sürekli mücadele içindeydi. O dönemde Yavuz Sultan Selim, İran ve Memlûkler üzerine sefere gitme kararı almıştır. Bu sebeplerden dolayı Hafsa Sultan çoğunlukla oğlu Süleyman'ın yanında kalmıştır. ²¹⁵

Hafsa Sultan, oğlu Süleyman'ın yanında kaldığı vakitlerde Manisa, Menteşe ve Bursa'dan birçok emlak satın almıştır. 1522'de Manisa'da cami, imaret, hankah, medrese ve mektep yaptırmıştır. Hafsa Sultan iyi kalpliliğiyle de tanınmıştır. Oğlu Süleyman annesinin sözünü dinleyen biriydi. ²¹⁶ 1534'te Hafsa Sultan İstanbul'da vefat etmiştir. Yavuz Sultan Selim'in türbesinin yanına gömülmüştür. Daha sonra oğlu tarafından üzerine türbe yaptırılmıştır. ²¹⁷

Kanuni annesinin ölümünden sonra Manisa'da tımarhane yaptırmıştır. 1522'de Sultan cami, imaret ve mektebin vakfiyesini de düzenlemiştir. Bursa, Manisa ve Menteşe'deki bazı emlakları da buraya vakfetmiştir.

---

²¹² Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 199. Bkz. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 29. Bkz. Ali Akyıldız, *Haremin Padişahı Valide Sultan Haremde Hayat ve Teşkilat*, Timaş Yay., İstanbul 2017, s. 354. Bkz. Şimşirgil, *a.g.e.*, s. 112.

²¹³ Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 199.

²¹⁴ Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 30. Bkz. Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 199. Bkz. Ali Haydar Bayat, “Hafsa Sultan”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 15, İstanbul 1996, s. 122. Ayrıca bakınız babasının ismi bazı kaynaklarda; Hafsa bint Abdülmuîn, baba adının da Abdülmuîn'den başka Abdülhay ve Abdurrahman şeklinde geçmektedir. Bkz. Ali Akyıldız, *Haremin Padişahı Valide Sultan Harem'de Hayat ve Teşkilat*, Timaş Yay., İstanbul 2017, s. 354. Bkz. Ali Haydar Bayat, “Hafsa Sultan”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 15, İstanbul 1996, s. 122. Bkz. Şimşirgil, *a.g.e.*, s. 112.

²¹⁵ Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 199. Bkz. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 30. Bkz. Eraslan, *a.g.e.*, s. 99-106. Bkz. Ali Haydar Bayat, “Hafsa Sultan”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 15, İstanbul 1996, s. 122. Bkz. Akyıldız, *Haremin Padişahı Valide Sultan Harem'de Hayat ve Teşkilat*, s. 354.

²¹⁶ Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 30. Bkz. Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 200. Bkz. Akyıldız, *Haremin Padişahı Valide Sultan Harem'de Hayat ve Teşkilat*, s. 355. Bkz. Şimşirgil, *a.g.e.*, s. 114.

²¹⁷ Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 30. Bkz. Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 199. Bkz. Ali Haydar Bayat, “Hafsa Sultan”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 15, İstanbul 1996, s. 122. Bkz. Akyıldız, *Haremin Padişahı Valide Sultan Harem'de Hayat ve Teşkilat*, s. 355. Bkz. Şimşirgil, *a.g.e.*, s. 115.

3.2.5. Mâhidevran sultan (anna)

Uluçay, Mâhidevran'ın bazı kaynaklarda Bosfor ya da Gülbahar şeklinde geçtiğini ama bunun doğru olmadığını belirtmiştir.²¹⁸ Meram, Kanuni'nin 1520-1566 veliahtlık yıllarında Manisa'dayken konağında yüzden fazla kız ve erkeğin yaşadığını belirtmiştir. Ama Kanuni Sultan Süleyman en çok Polonyalı Anna ile birlikte olmuştur. Kanuni, Anna'nın gebe olduğunu duyduktan sonra ona "evreni ışılatan ay" anlamına gelen Mâhidevran ismini koymuştur.²¹⁹ Peirce, Mâhidevran'ın kökeninin tam olarak bilinmediğini ama büyük ihtimalle Arnavut ya da Çerkez olabileceğini ifade etmektedir. Mâhidevran'ın Manisa sancağında bulunan 17 kadından biri olduğunu da belirtmektedir.²²⁰

Mâhidevran, Bursa'da yaşadığı vakitlerde ismiyle pek zikredilmemiştir. Yazılan vesikalarda Sultan Murad'ın validesi şeklinde zikredilmektedir. Ama günümüze kadar gelmiş olan türbesinde Abdullah kızı Mâhidevran yazmaktadır. Daha sonra yazılan vesikalarda Mâhidevran ismi kullanılmıştır. Çağdaş vesikalarda babasının ismi Abdürrahman, Abdülmennan veya Abdullah şeklinde yazılmaktadır. Bu da Mâhidevran'ın cariyeye olduğu anlamına gelmektedir.²²¹ Kesin olmamakla beraber Mâhidevran, Kanuni Sultan Süleyman'ın ilk hanımıdır.²²²

Hürrem Sultan hareme girdiği döneme kadar iyi günler yaşamıştır. Hürrem Sultan'ın çocukları olduktan sonra iki sultan arasında rekabet de başlamıştır. Uluçay, Mâhidevran Sultan'ın, Hürrem Sultan'ı dövdüğünü ve hırpaladığını, Kanuni'nin bu

²¹⁸ Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 35-36. Bkz. Sibel Arkan, *Tarihî Romanlarımızda Üç Haseki Sultan (Hürrem Sultan, Safiye Sultan, Kösem Sultan)* (BYLT), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Bursa 2006, s.58.

²¹⁹ Ali Kemal Meram, *Padişah Anaları ve 600 Yıl Bizi Yöneten Devşirmeler*, s. 199.

²²⁰ Leslie P. Peirce, *Harem-i Hümayun Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükümlerlik ve Kadınlar*, s.75.

²²¹ Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 35-36. Bkz. Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 249. Bkz. Ali Kemal Meram, *Padişah Anaları ve 600 Yıl Bizi Yöneten Devşirmeler*, s. 199. Bkz. Arkan, *Tarihî Romanlarımızda Üç Haseki Sultan (Hürrem Sultan, Safiye Sultan, Kösem Sultan)*, s. 59. Bkz. Yıldırım Kara, *Osmanlı'da Kadın Saltanatı*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2010, s. 62. Bkz. Funda Demirtaş, "Şehzade Mustafa'nın Öldürülmesi Tahlili Bir Yaklaşım", *Erciyes Ü. İlahiyat F. Bilimname Dergisi*, S. 2010/1, Kayseri 2010, s.205.

²²² Sibel Arkan, *Tarihî Romanlarımızda Üç Haseki Sultan (Hürrem Sultan, Safiye Sultan, Kösem Sultan)* (BYLT), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Bursa 2006, s. 58. Bkz. M. Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, Ötüken Yay., İstanbul 2001, s. 63. Bkz. Sadettin Eğri, "Mahidevran (Gülbahar) Sultan ve İtiknâmesi", *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* Yıl: 19, Sayı: 30, 2016/1, Bursa 2016, s. 42. Bkz. Yıldırım Kara, *Osmanlı'da Kadın Saltanatı*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2010, s. 60.

olayları duyduktan sonra Mâhidevran'a kızdığını ifade etmiştir. Uluçay, ayrıca bu olaydan sonra Kanuni Sultan Süleyman'ın, Mâhidevran'dan soğuduğunu ve sadece Hürrem Sultan ile ilgilendiğini de belirtmiştir. Bu durum Hafsa Sultan'ın ölümüne kadar böyle devam etmiştir. Çünkü Hafsa Sultan, Mâhidevran'ı Hürrem'den daha çok sevmiştir. Onun vefatından sonra Mâhidevran Manisa'da bulunan oğlu Şehzade Mustafa'nın yanına sürülmüştür. Hayatının geri kalanında bu sürgün devam etmiştir.²²³

Leslie Peirce, Mâhidevran'ın, oğlunu siyasi çekişmelerden korumak için sürekli mücadele ettiğini ifade etmektedir. Elçi Trevisano, 1554'te Mustafa idam edilmeden önce Mâhidevran'ın ona, babasının kendisini öldürme planı konusunda uyardığını ifade etmektedir. Trevisano, Mustafa'nın ne annesini ne de arkadaşlarının uyarılarını dikkate almadığını belirtmektedir.²²⁴ 1554 yılında Mustafa, Konya Ereğlisi'nde öldürülmüştür. Bunun üzerine Mâhidevran, on kadar adamla beraber Bursa'ya sürülmüştür.²²⁵ Bursa'ya sürülen Mâhidevran Kanuni Sultan Süleyman yardım etmediği için on yıl boyunca sıkıntı çekmiştir. Burada evin kirasını dahi ödeyememiştir. Bunun üzerine padişaha başvurmuştur. II. Selim, Mâhidevran'a yardım etmiştir. Mâhidevran'ın borçları kapatılmış ve 1564 yılında hisarda yüz yirmi bin akçeye bir konak alınmıştır. Bu sayede Mâhidevran kiralık evlerden de kurtulmuştur. Evinin bulunduğu sokağa da Mâhidevran adı verilmiştir. Rahata kavuştuktan sonra oğlunun üzerine "Mustafa-i Cedid Türbesi" ni yaptırmıştır.²²⁶ Kendisi de 1581 yılında vefat etmiş ve oğlunun türbesine gömülmüştür.²²⁷

---

²²³ Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 36. Bkz. Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 250-251. Bkz. Ahmed Akgündüz, *İslam Hukuku'nda Kölelik-Cariyelik Müessesesi ve Osmanlı'da Harem*, Osav Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yay., İstanbul 1995, s. 318. Bkz. Arkan, *Tarihî Romanlarımızda Üç Haseki Sultan (Hürrem Sultan, Safiye Sultan, Kösem Sultan)*, s. 59. Bkz. Yıldırım Kara, *Osmanlı'da Kadın Saltanatı*, s. 64.

²²⁴ Leslie P. Peirce, *Harem-i Hümayun Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükümranlık ve Kadınlar*, s.76-77.

²²⁵ Kamil Kepecioğlu, "Bursada Şer'i Mahkeme Sicillerinden ve Muhtelif Arşif Kayıtlarından Toplanan Tarihi Bilgiler ve Vesikalar", *Vakıflar Dergisi II*, Ankara 1942, s. 405. Bkz. Yılmaz Öztuna, *Kanûnî Sultan Süleyman*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989, s. 8.

²²⁶ Leslie P. Peirce, *Harem-i Hümayun Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükümranlık ve Kadınlar*, s.76-77. Bkz. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 36; Bkz. Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 251-252.

²²⁷ Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 37; Bkz. Yılmaz Öztuna, *Kanûnî Sultan Süleyman*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989, s. 8.

3.2.6. Hürrem sultan

Hürrem Sultan, Ukrayna sınırlarında yer alan Rogatin (Rohatin, Ruthane) bölgesinde yaşayan fakir bir Katolik papazının kızıydı. Bu dönemde Rogatin Lehistan hâkimiyeti altındaydı. Hürrem'in asıl adı ise Alexandra Lisowka'dır. Uluçay, ayrıca Batı kaynaklarında Rossa, Roza Rosanne, Rvziae çoğunlukla da Roxalene adını taşıdığını belirtmiştir.²²⁸

Peirce, Hürrem'in saraya ne zaman katıldığını bilinmediğini ama yüksek bir ihtimalle saltanatın ilk yıllarında hareme dâhil olduğunu ifade etmektedir. Peirce, Hürrem'in Kanuni Sultan Süleyman'a cülus hediyesi olarak verilmiş olabileceğini savunmaktadır. Hürrem Sultan'ın asıl adının Aleksandra Lisowska olduğunu ve Rutenyalı bir rahibin kızı olduğunu belirtmektedir. Onun Tatar yağmacıları tarafından Rogatin kentinden esir alındığını, şen anlamına gelen Hürrem isminin verildiğini ifade etmiştir. Peirce, ayrıca Roxelana olarak da bilindiğini bu terimin ise Lehçede "Rutenyalı bakire" manasına geldiğini belirtmektedir.²²⁹

Hürrem, Osmanlı Devleti'nin en tanınmış sultanlarındanıdır. Hürrem Sultan, kroniklerde Haseki Sultan²³⁰ olarak geçmektedir. O, Yavuz Sultan Selim Devri'nde

---

²²⁸ Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 60. Bkz. İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Cilt 2, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1971, s. 187. Bkz. Doğan Gün, "Bir Saraylı Hanım Sultan: Hürrem", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.38/S. 65, Ankara 2019, s. 138-139. Bkz. Dudu Şirin Oluk, *Kanunî Sultan Süleyman'ın Hayatındaki Üç Kadın: Hafsa Valide Sultan, Hürrem Sultan, Mihrimah Sultan*, (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı İslam Tarihi Bilim Dalı BYLT), Kayseri 2013, s.48-49. Bkz. Abide Dogan, "Türk Tiyatrosu'nda Hürrem Sultan" *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 16, Sayı, 20.12.1999 (Özel Sayı) Ankara 1999, s. 58. Bkz. Ayşe Özakbaş, "Hürrem Sultan", *Tarih Dergisi*, C. 0, S. 36, İstanbul 2011, s. 348. Bkz. Abide Doğan, "Romen, Sırp ve Türk Romanında Hürrem Sultan", *Türkbilig Dergisi*, S.1, Ankara 2000, s. 61. Bkz. Sibel Arkan, *Tarihî Romanlarımızda Üç Haseki Sultan (Hürrem Sultan, Safiye Sultan, Kösem Sultan)*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa 2006, s. 57. Bkz. Cahit Baltacı, "Hürrem Sultan", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 18, İstanbul, 1997, s. 498. Bkz. Nejat R. Uçtum, "Hürrem ve Mihrimah Sultanların Polonya Kralı II. Zigmund'a Yazdıkları Mektuplar", *Belleten Dergisi*, TTK Yay., C. 44, S.176, Ankara 1980, s. 698. Bkz. Ogier Ghislain De Busbecq, *Türk Mektupları Kanuni Dönemi'nde Avrupalı Bir Elçi'nin Gözlemleri (1555 -1560)*, (Çeviren Derin Türkömer), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2005, s.52. Bkz. Yıldray Kara, *Osmanlı'da Kadın Saltanatı*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2010, s. 57-58. Bkz. M. Tayyib Gökbilgin, "Hürrem Sultan", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt:V/1, 1950, s. 593. Bkz. Öztuna, *Kanunî Sultan Süleyman*, s. 9. Bkz. Nazım Tektaş, *Pargalı İbrahim Muhteşem Süleyman'ın Muhteşem Veziri*, Çatı Kitapları, İstanbul 2011, s. 7.

²²⁹ Leslie P. Peirce, *Harem-i Hümayun Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükümranlık ve Kadınlar*, s.80.

²³⁰ Osmanlı'da cariyeler birinci, ikinci, üçüncü vb. diye ayrılmaktaydı. Bir şehzade dünyaya getiren kadına "Haseki Sultan" ünvanı verilmiştir. Bu durum III. Ahmed dönemine kadar devam etmiştir. Kız

Kırımlıların Ukrayna ve Galiçya'ya kadar uzanan akınlarında esir alınmıştır.²³¹ Hürrem Sultan, Kanuni Sultan Süleyman'ın nikâhlı karısıdır. Hürrem Sultan Osmanlı Devleti'nin "Tagallüb-i Nisvan"²³² denilen dönemi başlatan kişidir. Renkli hayatıyla tanınan Hürrem, entrikaları, zekâsı, cesareti ve ihtiraslarıyla da bilinen biridir.²³³

Hürrem, Sultan II. Selim, Mihrimah Sultan, Cihangir, Bayezid, Mehmed, Abdullah'ın annesidir.²³⁴ Hürrem Sultan kaynaklara göre pek de güzel olmadığı

---

evladı dünyaya getirene ise "Haseki Kadın" ünvanı verilmiştir. Sultan İbrahim'e kadar saray haremine "Hasekiler Devri" adı verilmiştir. Padişahın eşlerine bu dönemde Haseki denilmekteydi. Cariyeye verilen haseki ünvanı ilk kez Kanuni Sultan Süleyman'ın eşi Hürrem Sultan'a verilmiştir. "Haseki, "Has" ve "eski" anlamında birleşik bir sözcüktür. Padişahın değer verdiği, has gözettiği, eskiliği de olan kadın demektir." Haseki ayrıca has-eke yani has gelin anlamına da gelmektedir. Hürrem, Gülbahar, Çiçek, Nurbânû, Mâhidevran... bunlar birer hasekiydi. Yukarıda bahsettiğimiz gibi Hürrem Sultan ölümüne kadar haseki ünvanına sahip olmuştur. Hasekiliği 1521'de ilk çocuğunu dünyaya getirdiği zamandan 1558'de ölümüne kadar devam etmiştir. Sultan Süleyman'ın saltanatının hemen hemen tümünü kapsamıştır. "Bu kariyer, daha önceki geleneğin üç ana özelliğinden, yani sultan annelerinin cariyeye statüsü, bir anne bir oğul ilkesi ve şehzade annesinin oğlunun sancakbeyliğinde yanında bulunması özelliklerinden tam bir kopuş gösteriyor." Bkz. Doğan Gün, "Bir Saraylı Hanım Sultan: Hürrem", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.38/S. 65, Ankara 2019, s. 139, dn. 11.

²³¹ Cahit Baltacı, "Hürrem Sultan", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 18, İstanbul 1997, s. 498. Bkz. Nicolae Jorga, *Kanunî Sultan Süleyman Yenilmez Türk*, Çeviren. Nilüfer, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2011, s. 6. Bkz. Öztuna, *Kanunî Sultan Süleyman*, s. 9. Bkz. Dudu Şirin Oluk, *Kanunî Sultan Süleyman'ın Hayatındaki Üç Kadın: Hafsa Valide Sultan, Hürrem Sultan, Mihrimah Sultan*, (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı İslam Tarihi Bilim Dalı BYLT), Kayseri 2013, s. 49. Bkz. Abide Dogan, "Türk Tiyatrosunda Hürrem Sultan" *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 16, Sayı 1, 20.12.1999 (Özel Sayı) Ankara 1999, s. 58. Bkz. Özakbaşı, "Hürrem Sultan", s. 348. Bkz. Gökbilgin, "Hürrem Sultan", s. 593. Bkz. Gün, "Bir Saraylı Hanım Sultan: Hürrem", s. 140. Bkz. Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Cilt 2, s. 187. Bkz. Uçtum, "Hürrem ve Mihrumah Sultanların Polonya Kralı II. Zigmund'a Yazdıkları Mektuplar", s. 698.

²³² Nisvan(kadınlar) demek. Bkz. Kanar, *a.g.e.*, s. 997. Tegallüb ise güç yetiştirme, galebe çalma, baskın çıkma, üstün gelme. Bkz. Kanar, *a.g.e.*, s. 1279.

²³³ Ahmed Akgündüz, *İslam Hukuku'nda Kölelik - Cariyelik Müessesesi ve Osmanlı'da Harem*, Osav Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yay., İstanbul 1995, s. 136. Bkz. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 60. Bkz. M. Çağatay Uluçay, *Osmanlı Sultanlarına Aşk Mektupları*, Harem bir fuhuş yuvası değil, bir okuldu Halil İnalçık, Ön Sözüyle, Ufuk Kitapları Yay., İstanbul 2001, s. 8. Bkz. Uçtum, "Hürrem ve Mihrumah Sultanların Polonya Kralı II. Zigmund'a Yazdıkları Mektuplar", s. 697. Bkz. Busbecq, *Türk Mektupları Kanuni Döneminde Avrupalı Bir Elçinin Gözlemleri (1555 -1560)*, s. 30.

²³⁴ İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Cilt 2, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1971, s. 187. Bkz. Leslie P. Peirce, *Harem-i Hümayun Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükümlerlik ve Kadınlar*, s. 83. Bkz. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 61. Bkz. Baltacı, "Hürrem Sultan", s. 498. Bkz. Uçtum, "Hürrem ve Mihrumah Sultanların Polonya Kralı II. Zigmund'a Yazdıkları Mektuplar", s. 700. Bkz. Arkan, *Tarihî Romanlarımızda Üç Haseki Sultan (Hürrem Sultan, Safiye Sultan, Kösem Sultan)*, s. 59. Bkz. Jorga, *Kanunî Sultan Süleyman Yenilmez Türk*, s. 6. Bkz. Öztuna, *Kanunî Sultan Süleyman*, s. 9. Bkz. Oluk *Kanunî Sultan Süleyman'ın Hayatındaki Üç Kadın: Hafsa Valide Sultan, Hürrem Sultan, Mihrimah Sultan*, s. 51. Bkz. Dogan, "Türk Tiyatrosu'nda Hürrem Sultan" s. 61. Bkz. Özakbaşı, "Hürrem Sultan", s. 353. Bkz. Gökbilgin, "Hürrem Sultan", s. 594. Bkz. Meram, *Padişah Anaları ve 600 Yıl Bizi Yöneten Devşirmeler*, s. 214.

vurgulamaktadır. “*Hürrem, biraz kalkık burnu, beyaz tenli, manalı bakışlı, hüznü tebessümlü ve uyumlu bir endama sahipti.*” Kanuni Dönemi’nde saray binlerce esir ve cariye ile dolmuştur. Rus olan Hürrem diğer cariyelere oranla daha asi biriydi. Bütün cariyeler emirlere itaat ederken Hürrem buyruklara boyun eğmemişti. Zaten padişahın huzuruna da bu huysuzluklarından dolayı çıkmıştı. Kanuni, onun bu asiliğine ve hiddetine âşık olmuştu. Kanuni’nin bu ilgisi ve aşkıdan sonra Hürrem’in saraydaki nüfuzu da artmıştı. Ayrıca Hürrem, Mâhidevran’a karşı da kıskançlık ve haset beslemekteydi.²³⁵

Peirce, Şehzade Mehmed’in doğumundan sonra, Hürrem Sultan’ın sarayda üçüncü kadın konumuna yükseldiğini ve azat edilip yasal eş yapılması Hürrem’i ilk köle cariye kıldığını belirtmiştir. Peirce, bu durumun yasal olarak hiçbir sakıncasının olmadığını ama Osmanlı gelenek ve görenekleriyle uyuşmadığını da ifade etmiştir.²³⁶ Daha önce de ifade ettiğimiz gibi cariyeler ile nikâh mecburiyeti olmamasına rağmen Kanuni Sultan Süleyman, Hürrem Sultan ile nikâhlanmıştır. Hatta bazı çağdaş kaynaklar, Hürrem’in padişaha büyü yaparak sevgisini kazandığını da nakletmişlerdir.²³⁷

Özellikle Kanuni’nin resmi nikâh kıymasıyla Hürrem’in gücü daha da artmıştı. Şehzade Selim doğduğunda ise sarayda şenlikler yapılmıştır. O dönemde padişahın kız kardeşi olan Hatice Sultan ile Veziriazam İbrahim Paşa’nın da düğünü yapılmaktaydı. Bu izdivaçtan sonra Hürrem’in hedefleri arasına İbrahim Paşa da girmiştir. Çünkü İbrahim Paşa, Hürrem’in şehzadelerinden birinin bile tahta geçmesini istemiyordu. O, tahta Mustafa’nın oturmasını istemişti. Saray’da nüfuz

---

²³⁵ Ahmet Refik Altınay, *Kadınlar Saltanatı*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Ankara, 2005, s. 28. Ayrıca Hürrem Sultan’ı tasvir eden bir başka kaynaktan ise şunlar söylenmektedir: “*Bir kucak, başak sarısı saçları vardı. Koyu lacivert gözleri, Duru beyaz yüzü vardı. İnce, uzun yapıtıydı. Kanuni Sultan Süleyman karşısına gelirken gördüğü yürüyüşünde bir başkanlık, baş döndürücü bir hava vardı. Göğüsleri dolgun ve diri, kalçaları yuvarlak. İpek giysileri, vücudunun yuvarlak bölümlerini taşıyordu. Henüz on yedi yaşında olmalıydı.*” Bkz. Meram, *Padişah Anaları ve 600 Yıl Bizi Yöneten Devşirmeler*, s. 201-202. Bkz. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 60-61. Bkz. Arkan, *Tarihî Romanlarımızda Üç Haseki Sultan (Hürrem Sultan, Safiye Sultan, Kösem Sultan)*, s. 57. Bkz. Oluk, *Kanuni Sultan Süleyman’ın Hayatındaki Üç Kadın: Hafsa Valide Sultan, Hürrem Sultan, Mihrimah Sultan*, s. 52.

²³⁶ Leslie P. Peirce, *Harem-i Hümayun Osmanlı İmparatorluğu’nda Hükümranlık ve Kadınlar*, s. 85.

²³⁷ Baltacı, “a.g.m”, s. 499. Bkz. Arkan, *Tarihî Romanlarımızda Üç Haseki Sultan (Hürrem Sultan, Safiye Sultan, Kösem Sultan)*, s. 60.

sahibi olan İbrahim Paşa devletin bütün siyasi işleriyle de ilgilenmişti. Kısacası devletin temel direği konumundaydı. Hürrem Sultan, Arapça, Farsça ve tarihe olan yatkınlığıyla tanınmıştı. I. Fransuva ve Şarlken Dönemi'nde devlet adamlarının en ince siyasetini bile kestirebilmişti. İbrahim Paşa, başarılarıyla ve icraatlarıyla övünen biri olmuştu. O, icraatlarının da kanun olduğunu belirtmiştir. Ancak, Osmanlı Devleti'ne ilk kez kapitülasyonların girmesine de sebep olan kişidir. Hürrem Sultan, İbrahim Paşa'nın bu övünmelerinden oldukça rahatsız olmuştu. Mihrimah'ın dünyaya gelmesinden sonra Hürrem Sultan İbrahim Paşa'yı ortadan kaldırmayı hedeflemiştir. Hürrem Sultan, sürekli onun bir hata yapmasını beklemiştir. Annesi Hafsa Sultan'ın ölümünden sonra Kanuni Sultan Süleyman'ın İbrahim Paşa ile olan samimiyeti uzun sürmemiştir. Ayrıca İbrahim Paşa kendisini “*serasker sultan*” diye çağdırtmaya başlamıştır. Daha sonra İskender Çelebi'yi de padişaha sormadan öldürtmüştü. Son olarak da seferler de padişah gibi davranınca Hürrem'de Kanuni Sultan Süleyman'ı kışkırtmaya başlamıştı.²³⁸ İbrahim Paşa'nın bu davranışları ve Hürrem'in kışkırtmalarıyla Kanuni Sultan Süleyman onu bir Ramazan gecesi boğdurtmuştu.²³⁹

Yukarıda da belirttiğimiz gibi Hafsa Sultan'ın iki gelini arasındaki mücadele onun ölümüyle son bulmuştur. Bu çekişmelerden sıkılan Kanuni, Mâhidevran'ı o dönem Manisa Sancağı'nda bulunan oğlu şehzade Mustafa'nın yanına göndermiştir. Peirce, Mâhidevran'ın Manisa'ya sürülmesi olayının asılsız olduğunu, şehzade sancağa çıktıklarında annelerinin de onlara eşlik ettiğini ifade etmektedir. Şehzade Mustafa'nın Manisa Sancağı'na çıktığında Mâhidevran'ın da ona eşlik ettiğini

²³⁸ Aykut Can, *Pargalı'nın Ölümü*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2013, s. 103. Bkz. İbrahim Peçevi, *Peçevi Tarihi*, Çeviren Murat Uraz, Neşriyat Yurdu Yeni Şafak Maarif Kütüphanesi Son Telgraf Matbaası, İstanbul 1968, s.48.

²³⁹ Doğan, “Türk Tiyatrosunda Hürrem Sultan” s. 59. Bkz. Özakbaş, “Hürrem Sultan”, s. 361. Bkz. Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Cilt 2, s. 188. Bkz. Peçevi, *Peçevi Tarihi*, s.48. Bkz. Uçtum, “Hürrem ve Mihrümah Sultanların Polonya Kralı II. Zigmund'a Yazdıkları Mektuplar”, s. 699. Bkz. Öztuna, *Kanûnî Sultan Süleyman*, s. 122-123. Bkz. Oluk, *Kanunî Sultan Süleyman'ın Hayatındaki Üç Kadın: Hafsa Valide Sultan, Hürrem Sultan, Mihrimah Sultan*, s. 74. Bkz. M. Çağatay Uluçay, *Osmanlı Sultanlarına Aşk Mektupları*, Harem bir fuhuş yuvası değil, bir okuldu Halil İnalçık, Ön Sözüyle, Ufuk Kitapları Yay., İstanbul 2001, s. 92. Bkz. Baltacı, “a.g.m”, s. 499. Bkz. Taş “a.g.m.”, s. 1307. Bkz. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 61.

belirtmektedir.²⁴⁰ Peirce, Hürrem Sultan'ın 15. yüzyıl ortasından sonra başkentte kalan ilk şehzade annesi olduğunu da belirtmiştir.²⁴¹

Hürrem Sultan, Diyarbakır valisi olan III. Vezir Rüstem Paşa ile kızı Mihrimah Sultan'ı evlendirmiştir. 1544'te Rüstem Paşa sadrazamlığa tayin edilmiştir. Ayrıca Rüstem Paşa'ya "Damat" unvanı da verilmiştir. Hürrem Sultan, o dönemde Sadrazam Hadım Paşa azledildikten sonra yerine II. Vezir Hüsrev Paşa'yı getirmeyi planlanmıştır. Ama bazı kaynaklar da Hürrem Sultan ve Mihrimah Sultan'ın vesilesiyle Hüsrev Paşa'nın yerine III. Vezir Rüstem Paşa'nın getirildiğini belirtmişlerdir.²⁴²

Arkan, Hürrem Sultan'ın Şehzade Mustafa'yı ve birçok devlet adamını ortadan kaldırmayı hedeflediğini belirtmiştir. Asıl amacının ise daha doğmamış oğlunu tahta geçirmek olmuştur.²⁴³ Meram, Hürrem Sultan'ın ilk başlarda Manisa sancağında bulunan oğlu Mehmed'i saltanata aday yapmak istediğini ifade etmiştir. Ama Mehmed vefat edince onun yerine o dönemde Manisa ve Karaman sancaklarında olan, Selim'den daha iyi yetiştiğini düşündüğü Bayezid'i tahta çıkartmak istemiştir.²⁴⁴

Bayezid'in tahta çıkmasının önündeki en büyük engel o dönem Amasya sancağında olan Şehzade Mustafa'dır. Hürrem Sultan onun tahta çıkmasından korktuğu için kızı ve damadı ile ona tuzak kurmuştur. Böylece Şehzade Mustafa'yı babasının gözünden düşürmeye çalışmışlardı.²⁴⁵ Hürrem Sultan'ın damadı,

---

²⁴⁰ Leslie P. Peirce, *Harem-i Hümayun Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükümranlık ve Kadınlar*, s. 84.

²⁴¹ Leslie P. Peirce, *Harem-i Hümayun Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükümranlık ve Kadınlar*, s. 84.

²⁴² Meram, *Padişah Anaları ve 600 Yıl Bizi Yöneten Devşirmeler*, s. 221. Bkz. Arkan, *Tarihî Romanlarımızda Üç Haseki Sultan (Hürrem Sultan, Safiye Sultan, Kösem Sultan)*, s. 60. Bkz. Uçtum, "Hürrem ve Mihrimah Sultanların Polonya Kralı II. Zigmund'a Yazdıkları Mektuplar", s. 699. Bkz. Öztuna, *Kanûnî Sultan Süleyman*, s. 122. Bkz. Oluk, *Kanunî Sultan Süleyman'ın Hayatındaki Üç Kadın: Hafsa Valide Sultan, Hürrem Sultan, Mihrimah Sultan*, s. 76. Bkz. Baltacı, "a.g.m", s. 499. Bkz. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 61.

²⁴³ Arkan, *Tarihî Romanlarımızda Üç Haseki Sultan (Hürrem Sultan, Safiye Sultan, Kösem Sultan)*, s. 117-118.

²⁴⁴ Meram, *Padişah Anaları ve 600 Yıl Bizi Yöneten Devşirmeler*, s. 222.

²⁴⁵ Dogan, "Türk Tiyatrosu'nda Hürrem Sultan" s. 59. Bkz. Uçtum, "Hürrem ve Mihrimah Sultanların Polonya Kralı II. Zigmund'a Yazdıkları Mektuplar", s. 699. Bkz. Baltacı, "a.g.m", s. 499. Bkz. Dudu Şirin Oluk, *Kanunî Sultan Süleyman'ın Hayatındaki Üç Kadın: Hafsa Valide Sultan, Hürrem Sultan, Mihrimah Sultan*, (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim

Mustafa'nın mühründen yaptırarak İran Şahı olan Tahmasb'a mektup yazmıştır. İran Şahı'nın bu mektuba yazdığı cevabı da Kanuni Sultan Süleyman'a sunmuştur.²⁴⁶

Hürrem Sultan Rüstem Paşa'ya, sefere çıktıktan beş gün sonra Kanuni Sultan Süleyman'a ulak göndermesini istemişti. Göndereceği namede ise şunların yazılmasını dile getirmiştir:

Geçtiğimiz her bir yerde asker topladığını görüp merak eyleyip sorup soruşturduk. Öğrendik ki, Şehzade Mustafa oğlunuz Amasya yöresinde karargâh meydana getirip bir kuvvet cem etmiştir. Bu kuvvetle paytaht üstüne yürüyüp zat-ı şahanelerini tahttan indirip yerinize geçmekmiş.²⁴⁷

Hürrem Sultan, kızı ve damadı ile birlikte Şehzade Mustafa'ya tuzak kurmuştur. Hürrem Sultan, Kanuni Sultan Süleyman'a Mustafa'nın ona karşı ayaklanacağını ve tahta onu oturtmak istediğini söyleyip onu ikna etmiştir. Bu ve benzeri bir dizi olay ile Kanuni Sultan Süleyman, oğlu veliaht Şehzade Mustafa'nın kendisine isyan edeceğine ve tahtı elinden alacağına ikna olmuştur.

1547'de İran'da yaşanan mücadelelerden dolayı Şirvan Şah'ları Osmanlı'dan destek almak için İstanbul'a sığınmışlardı. Hürrem Sultan, Şirvan Şahları'ndan olan Burhan Ali ve Şah İsmail'in oğlu Elkas Mirza'ya hürmet etmiştir. Hatta Hürrem Sultan, Elkas Mirza'ya elleriyle gömlekler dikmiş; sırmalı giysiler, yatak örtüleri, yorgan ve yastık yüzleri hediye etmiştir. Bu sayede onların güvenini de kazanmıştır. Hürrem Sultan, Safeviler'e karşı bunlarla ittifak yapmıştır.²⁴⁸

İran'la ilişkilerin yolunda olmasına rağmen Hürrem Sultan'ın olaya el atmasıyla savaş kararı alınmıştır. Kanuni Sultan Süleyman'ın Mustafa hariç bütün

---

Dalı İslam Tarihi Bilim Dalı BYLT), Kayseri 2013, s. 95. Bkz. Meram, *Padişah Anaları ve 600 Yıl Bizi Yöneten Devşirmeler*, s. 222. Bkz. Ogier Ghislain De Busbecq, *Türk Mektupları*, Çev. Hüseyin Cahit Yalçın, Remzi Kitapevi, İstanbul 1939, s. 45-46.

²⁴⁶ Yılmaz Öztuna, *Kanûni Sultan Süleyman*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989, s. 123.

²⁴⁷ Meram, *Padişah Anaları ve 600 Yıl Bizi Yöneten Devşirmeler*, s. 222-224.

²⁴⁸ Mehmet Taş, "Saray Kadınları'nın Osmanlı Devlet Yönetiminde Çeşitli İşlevleri", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, C. 9/10 Ankara 2014, s. 1307. Bkz. Gökbilgin, "Hürrem Sultan", s. 594. Bkz. Doğan Gün, "Bir Saraylı Hanım Sultan: Hürrem", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.38/S. 65, Ankara 2019, s. 157.

çocukları ona bağılıklarını bildirmişlerdir. Bunun üzerine Kanuni Amasya'dan Konya Ereğlisi'ne varıp oğlu Mustafa'yı yağlı kementle boğdurtmuştur.²⁴⁹

6 Kasım 1553'te Mustafa'dan sonra oğlunu ve karısını da boğdurtmuştur. Daha sonra oğlunun sivil ve askeri ileri gelen yardımcılarını da teker teker öldürtmüştür. Kanuni, kadife perdenin arkasında olan bitenleri izlemiştir.²⁵⁰

Kanuni, oğlunun katillerine “zal” unvanını vermiştir. Bu olaylardan Rüstem Paşa'nın sorumlu olduğunu söyleyerek onu görevden azletmiştir. Yaşanan onca şeye rağmen Hürrem Sultan'ın iktidar hırsı son bulmamıştır. Boğdurulan Mustafa'ya benzer birini bularak Düzmece Mustafa vakasını planlamıştır. Hürrem Sultan'ın asıl amacı Mustafa'yı kendisinin boğdurtmadığını, aslında ölen kişinin gerçek Mustafa olmadığını ve Mustafa'nın da Rumeli'ye gidip orada ihtilal çıkardığını göstermek istemiştir. Bu durumda halk Hürrem Sultan'ın masum olduğunu, Kanuni Sultan Süleyman'ın ise acizliğini gösterebilecek ve onun yerine oğlu Bayezid'i tahta oturtabilecekti. Sadece Hürrem Sultan değil Şehzade Bayezid de Düzmece Mustafa'ya maddi yardımda bulunmuştur. Kanuni, Düzmece Mustafa'yı para karşılığı ele geçirmiştir. Böylelikle Hürrem Sultan'ın ve Bayezid'in de hileleri ortaya çıkmıştır. Daha sonra Damat Rüstem Paşa veziriazamlığa tayin edilmiştir. Bu olay 1553'de yaşanmıştır.²⁵¹

1555'de Damat Rüstem Paşa, padişahın fermanıyla suçlu görülerek idam edilmiştir. Bu vakanın arkasında Hürrem Sultan ve kızı vardır. Hürrem Sultan devlet işlerinde etkin rol oynadığını yukarıda ifade etmiştik. Kendi adına mühür bastırması,

---

²⁴⁹ Meram, *Padişah Anaları ve 600 Yıl Bizi Yöneten Devşirmeler*, s. 228. Bkz. M. Çağatay Uluçay, *Osmanlı Sultanlarına Aşk Mektupları*, Harem bir fuhuş yuvası değil, bir okuldu Halil İnalçık, *Ön Sözüyle*, *Ufuk Kitapları Yay.*, İstanbul 2001, s. 30-31. Bkz. Öztuna, *Kanûnî Sultan Süleyman*, s. 124. Bkz. Nicolae Jorga, *Kanunî Sultan Süleyman Yenilmez Türk*, Çeviren: Nilüfer, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2011, s. 133. Bkz. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 61. Bkz. Özakbaş, “Hürrem Sultan”, s. 365. Bkz. Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Cilt 2, s. 545. Bkz. Ogier Ghislain De Busbecq, *Türk Mektupları*, s. 47. Bkz. Peçevi, *Peçevi Tarihi*, s.162, dn.

²⁵⁰ Meram, *Padişah Anaları ve 600 Yıl Bizi Yöneten Devşirmeler*, s. 228-229.

²⁵¹ Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 61. Bkz. Özakbaş, “Hürrem Sultan”, s. 366-367. Bkz. Gökbilgin, “Hürrem Sultan”, s. 595. Bkz. Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Cilt 2, s. 298. Bkz. Baltacı, “a.g.m”, s. 499. Bkz. Nicolae Jorga, *Kanunî Sultan Süleyman Yenilmez Türk*, Çeviren: Nilüfer, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2011, s. 134. Bkz. Peçevi, *Peçevi Tarihi*, s.183, dn

tel örgünün arkasında divan toplantılarını izlemesi, fikirlerini padişaha sunması bunun kanıtı olmuştur.

Hürrem Sultan hiçbir Osmanlı Padişah eşlerinde görülmemiş şekilde dış ticaretle ilgilenmiştir. Ayrıca diplomatik yazışmaları da mevcuttur. Hürrem Sultan, Kanuni'yi Rodos şövalyelerine karşı Rodos Seferi'ne çıkmaya teşvik etmiştir. Daha sonraki yıllarda İran Seferi için de aynı şekilde destek vermiştir. 1548'de Kanuni ikinci İran Seferi'nde iken Lehistan'da tahta yeni bir kral çıkmıştır. Bunun üzerine Hürrem Sultan, krala tebrik mektubu ve hediyeler göndermiştir. Hürrem Sultan, 1558'de (Mart, Nisan) Edirne'de rahatsızlığı artmıştır ve Nisan ortalarında İstanbul'a döndükten sonra vefat etmiştir.²⁵²

Hürrem Sultan, Süleymaniye Camisi'nin avlusuna gömülmüştür. Daha sonra Kanuni tarafından mezarı üzerine türbesi yaptırılmıştır.²⁵³ Uluçay, Kanuni'nin eşinin ölümünden dolayı çok üzüldüğünü ve hayatının sonuna kadar onun için vakıflar yaptırdığını ifade etmiştir.²⁵⁴ Hürrem Sultan, İstanbul'da başmimar olan Mimar Sinan'a Haseki Külliyesi'ni yaptırmıştır. Bu külliye 1538 ile 1550 yılları arasında tamamlanmıştır. Külliye'de hamam, medrese ve hastane yer almaktadır. Bu külliye önemli hayratlarından biridir. Ayrıca Hürrem Sultan, fakirler için de Ayasofya Camisi'nin civarında mutfak yaptırmıştır. Aksaray'da cami, şadırvan, imaret, medrese ve darüşşifa yaptırmıştır. Mekke ve Medine'de ise birer imaret yaptırmıştır. Hürrem Sultan, Edirne'ye su getirerek sokak çeşmelerinden akıtmıştır. *Meriç üzerinde Cısr-i Mustafa Paşa'da kervansaray, cami ve imareti vardır.* Bütün mal varlığını da buralara vakfetmiştir.²⁵⁵

---

²⁵² Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 61. Bkz. Gökbilgin, "Hürrem Sultan", s. 595. Bkz. Özakbaş, "Hürrem Sultan", s. 367-371. Bkz. Nicolae Jorga, *Kanuni Sultan Süleyman Yenilmez Türk*, Çeviren: Nilüfer, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2011, s. 134. Bkz. Peçevi, *Peçevi Tarihi*, s.226, dn.

²⁵³ Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 61. Bkz. Gökbilgin, "Hürrem Sultan", s. 595. Bkz. Özakbaş, "Hürrem Sultan", s. 371. Bkz. Meram, *Padişah Anaları ve 600 Yıl Bizi Yöneten Devşirmeler*, s. 232-233. Bkz. Peçevi, *Peçevi Tarihi*, s. 226, dn. Bkz. Dogan, "Türk Tiyatrosu'nda Hürrem Sultan" s. 59.

²⁵⁴ Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 62.

²⁵⁵ Erol Özbilgen, *Bütün Yönleriyle Osmanlı Adab-ı Osmaniyye*, İz Yay., İstanbul 2009, s. 69. Bkz. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 62. Bkz. Gökbilgin, "Hürrem Sultan", s. 595. Bkz. Özakbaş, "Hürrem Sultan", s. 372. Bkz. Baltacı, "a.g.m", s. 500. Bkz. Mehmet Taş, "Saray Kadınları'nın Osmanlı Devlet Yönetimi'nde Çeşitli İşlevleri, *Turkish Studies - International*

3.2.7. Kadınlar saltanatı'nı müesseseleştiren isim: nurbânû sultan

Selim şehzade iken bir kadın tüm hayatına egemen olmuştu. Selim, Yahudi bir kadın olan Raşel'in adını Nurbânû olarak değiştirmiştir. Selim'in veliahtlık döneminde, Nurbânû ilk çocuğunu dünyaya getirmiştir. Bu çocuğa Murad ismini koymuşlardır. Babasından sonra tahta geçecek olan bu çocuk III. Murad adıyla hüküm verecektir.²⁵⁶

Nurbânû Sultan, II. Selim'den 11 çocuk dünyaya getirmiştir. Meram, bu çocuklardan dördünün kız, yedisinin ise erkek olduğunu ifade etmiştir.²⁵⁷ Bu dönemde bazı sorunlar yaşanmıştır. Çünkü Selim savaşı sevmeyen, eğlence ve sefaya düşkün biriydi. Selim'in iktidarda olduğu dönemde güçlü ve hırslı kadınlar devlet işlerine karışmışlardır. Kadınlar Saltanatı'nın önemli simalarından biri olan Nurbânû Sultan harem başındaki önemli kişilerden biriydi. Nurbânû Sultan hem II. Selim'in hem de ondan sonra tahta geçecek olan III. Murad'ın üzerinde de oldukça etkili olmuştur.²⁵⁸ Hatta ileriki dönemlerde Nurbânû Sultan'ın III. Murad üzerindeki bu etkisi eşi Safiye Sultan'ı da rahatsız edecektir. Bu ikili arasında yaşanacak olan mücadele devlet yönetimini de olumsuz etkileyecektir.²⁵⁹

Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, C. 9/10 Ankara 2014, s. 1309. Bkz. Doğan Gün, "Bir Saraylı Hanım Sultan: Hürrem", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.38/S. 65, Ankara 2019, s. 152. Bkz. Öztuna, *Kanûnî Sultan Süleyman*, s. 10.

²⁵⁶ Meram, *Padişah Anaları ve 600 Yıl Bizi Yöneten Devşirmeler*, s. 248. Bkz. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 68. Bkz. Yıldray Kara, *Osmanlı'da Kadın Saltanatı*, s. 38. Bkz. İlhan Şahin, "Nurbanu Sultan" *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 33, İstanbul 1997, s. 250. Bkz. Benjamin Arbel, "Nurbanu (1530-1583): Venedikli Bir Sultan", Çeviren: Betül İ. Argıt, *Belleten*, Cilt 73, S. 266, Ankara 2009 s. 201. Bkz. İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Cilt 3, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1972, s. 1.

²⁵⁷ Meram, *Padişah Anaları ve 600 Yıl Bizi Yöneten Devşirmeler*, s. 248.

²⁵⁸ Yıldray Kara, *Osmanlı'da Kadın Saltanatı*, s. 39. Bkz. Seyfettin Aslan, "Osmanlı Devleti'nde Siyasal İktidar Unsuru Olarak Harem", *Dicle Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Yıl.1, C.1, S.1, Kış 2011 (01-13), Diyarbakır, 2011, s. 6. Bkz. Mehmet Taş, "Saray Kadınları'nın Osmanlı Devlet Yönetimi'nde Çeşitli İşlevleri", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, C. 9/10 Ankara 2014, s. 1306. Bkz. Ahmed Akgündüz, *İslam Hukukunda Kölelik - Cariyelik Müessesesi ve Osmanlı'da Harem*, Osav Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yay., İstanbul 1995, s. 304.

²⁵⁹ Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 68. Bkz. Yıldray Kara, *Osmanlı'da Kadın Saltanatı*, s. 43. Bkz. İbrahim Peçevi, *Peçevi Tarihi*, Çeviren: Murat Uraz, Neşriyat Yurdu Yeni Şafak Maarif Kütüphanesi Son Telgraf Matbaası, İstanbul 1968, s. 276. Bkz. Oluk, *Kanunî Sultan Süleyman'ın Hayatındaki Üç Kadın: Hafsa Valide Sultan, Hürrem Sultan, Mihrimah Sultan*, s. 5-6. Bkz. Murat Kocaaslan, *IV. Mehmed Saltanatı'nda Topkapı Sarayı Haremi: İktidar, Sınırlar ve Mimari*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2014, s. 54.

Nurbânû Sultan, II. Selim'e,

Ben derim ki, bunca zamandır büyük büyük makamlarda oturup keselerini doldurup Karun kadar zengin olmuş, ama padişah hazinesine zırnık kadar bile altın veya elmas vermeyi düşünmemiş bunca adamı indirip yerlerine kendi adamlarımızı geçirelim.

demıştır.²⁶⁰ Sultan Selim, Nurbânû Sultan'a onay verdikten sonra devlet kademelerini rüşvet karşılığında satmaya başlamıştır. Nurbânû Sultan, Yahudi ırkından olan Kira adındaki bir kadını da yanına almıştır. Nurbânû Sultan, rüşvet pazarlığını ve alışverişlerini Kira aracılığıyla yapmıştır. Nurbânû Sultan, bu işler için bir komite kurmuştur. Oluşturduğu bu komite, kızları Esmehan ve Gevher Mülük, Mihrimah Sultan ve Harem Kethüdası Canfeda ve Rukiye adlı devşirme Hristiyanlardan meydana gelmekteydi. Bu komite birçok yetkiyi ellerinde barındırmışlardır.

Saraya hem gerektiğinde yüksek faizle borç olarak altın paralar veren Yahudi banker Yasef Nassi, 40 taş olan Nurbânû Sultan'a beni Kıbrıs'a kral yaparsanız yüce imparatoriçe, elde ettiğim her gelirin yarısı sizindir. Nurbânû Sultan Yasef Nassi'ye size güveniyorum dedi.

Yasef Nassi Kral olduktan sonra II. Selim ve Nurbânû Sultan tarafından tacı başına konulmuştur.²⁶¹

Nurbânû Sultan'ın Yahudi olduğunu yukarıda belirmiştik. Nurbânû Sultan nerede bir ırkdaşı varsa onları koruyup kollamakla kendini yükümlü saymıştır. O dönemde Fransa halkı, Yahudileri topraklarından çıkarmak istemiştir. Bunu duyan Nurbânû Sultan, II. Selim'in ağzından bir ferman yazmıştır. Bu fermanı Trablus Kadısı'na ve Beyi'ne göndermiştir. 15 Mayıs 1571'de yazdırılan bu fermanla Fransa'dan sürülen Yahudilerin Kıbrıs adasına yerleştirilmesine karar verilmiştir.²⁶²

Nurbânû Sultan, Yasef Nassi tarafından II. Selim'e satılmıştı. Yasef, Selim padişah olduktan sonra güçlenmiştir. Hatta babasıyla özel bir banka bile kurmuştur. Kurdukları bu bankanın en büyük hissedarlarından biri de Yahudi kökenli Nurbânû

²⁶⁰ Meram, *Padişah Anaları ve 600 Yıl Bizi Yöneten Devşirmeler*, s. 249.

²⁶¹ Meram, *Padişah Anaları ve 600 Yıl Bizi Yöneten Devşirmeler*, s. 249-251; Bkz. Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Cilt 2, s. 392.

²⁶² Meram, *Padişah Anaları ve 600 Yıl Bizi Yöneten Devşirmeler*, s. 253; Bkz. Yıldırım Kara, *Osmanlı'da Kadın Saltanatı*, s. 59.

Sultandır.²⁶³ Erol Özbilgen ve M. Çağatay Uluçay'a göre, Nurbânû Sultan, son derece iyiliksever, cesur ve bilge bir kadın olduğu kadar yine cami, medrese, dârülhadis, dârülkurrâ, imaret, darüşşifa ile mektep yaptırarak Divanyolu'ndaki çifte hamam, Üsküdar'daki yeşil direkli hamam ve Langa'daki hamam gibi yapıları tebaanın ihtiyaçları için vakfetmiş hayırsever bir şahsiyettir.²⁶⁴

II. Selim öldükten sonra Nurbânû sarayın ileri gelenlerini toplayarak bir konuşma yapmıştır. Nurbânû Sultan, Şehzade Murad Manisa'dan gelip tahta geçinceye kadar Sultan Selim'in vefatının gizli tutulması gerektiğini bildirmiştir. Bu zaman zarfında II. Selim'in naâşının sarayın buzhanesinde saklanacağını dile getirmiştir.²⁶⁵

II. Selim öldükten sonra artık Nurbânû Sultan sarayın hâkimi olmuştur. Hürrem Sultan'ın yerine geçen Nurbânû onu aratmayacak siyaset çevirmiştir. III. Murad döneminde de padişahın her gün biraz daha güç kaybetmesine sebep olmuştur. Sarı Selim'i zevk ve sefahat çukuruna düşürmüş Nurbânû Sultan ise, kocası gibi oğlu Murad'ın da işlerine karışmıştır Nurbânû, Murad'ın Safiye Sultan ile olan mutlu evliliğinden rahatsız olmuştur. Bu sebepten oğluna birbirinden güzel cariyeler sunmuş ve onu eğlence batağına saptırmıştır. Safiye Sultan ise iktidarı ve kocasını kaybetmemek için Valide Sultanla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Safiye Sultan, valide sultanı ve onu destekleyenleri yenebilmek için kendini iç ve dış konularda geliştirmeye çalışmıştır. Hem Osmanlı hem de dünya tarihini okumaya başlamıştır. Safiye Sultan isteklerini zamanla yerine getirmeyi başarmıştır. Onu ortadan kaldırmak isteyenlerin ölmesi ve Nurbânû Sultan'ın da vefat etmesiyle kadınlar saltanatının yeni sultanı o olmuştur.²⁶⁶ Nurbânû Sultan III. Murad'ın hükümdarlık

²⁶³ Meram, *Padişah Anaları ve 600 Yıl Bizi Yöneten Devşirmeler*, s. 254; Bkz. Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Cilt 2, s. 392.

²⁶⁴ Özbilgen, *a.g.e.*, s. 106. Bkz. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 68. Bkz. İlhan Şahin, "Nurbanu Sultan" *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 33, İstanbul 1997, s. 251.

²⁶⁵ Yıldırım Kara, *Osmanlı'da Kadın Saltanatı*, s. 39. Bkz. Meram, *Padişah Anaları ve 600 Yıl Bizi Yöneten Devşirmeler*, s. 255. Bkz. Murat Kocaaslan, *IV. Mehmed Saltanatında Topkapı Sarayı Haremi: İktidar, Sınırlar ve Mimari*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2014, s. 180.

²⁶⁶ Arkan, *Tarihî Romanlarımızda Üç Haseki Sultan (Hürrem Sultan, Safiye Sultan, Kösem Sultan)*, s. 69-70. Bkz. Yıldırım Kara, *Osmanlı'da Kadın Saltanatı*, s. 56. Bkz. Halim Serarslan, "Safiye Sultan", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 11, Konya 2002, s. 140. Bkz. İbrahim Peçevi, *Peçevi Tarihi*, Çeviren: Murat Uraz, Neşriyat Yurdu Yeni Şafak Maarif Kütüphanesi Son Telgraf

ettiği dönemde ölmüştür. 1583’de vefat eden Nurbânû Sultan II. Selim’in Ayasofya’daki türbesine gömülmüştür.²⁶⁷

3.2.8. Safiye sultan

Safiye Sultan’ın asıl adı Bafo’dur. Bafo 1550’de Venedik’te dünyaya gelmiştir.²⁶⁸ Akdeniz’de seyahat ederken korsanlar tarafından ele geçirilmiştir. Bafo’nun o dönemlerde bazı kaynaklarda 12 bazılarında ise 15 yaşında olduğu belirtilmiştir. Genç olması dışında güzelliğiyle de dikkatleri üstüne çekmiştir.²⁶⁹

Safiye Sultan, onu köle pazarında satın alıp saraya getirmiştir. Oğlu III. Murad’a sunduktan sonra şehzadenin Manisa’daki konağına, yüzlerce cariyeenin arasına katmıştır.²⁷⁰

Venedikli Safiye, güzelliğiyle ve tavırlarıyla III. Murad’ı kendisine bağlamıştır. Nurbânû Sultan, oğlunun bu ilgisini fark ettikten sonra ona sürekli cariyeler takdim etmiştir. Ama Sultan Murad bunların hiçbirine ehemmiyet vermemiştir. Sultan Murad’ın Safiye’ye olan bağlılığından ötürü Nurbânû Sultan’ın kalbini kıskançlık kemirmeye başlamıştır. Nurbânû Sultan’ın asıl kıskançlık sebebi

---

Matbaası, İstanbul 1968, s. 276. Bkz. Murat Kocaaslan, *IV. Mehmed Saltanatı’nda Topkapı Sarayı Haremi: İktidar, Sınırlar ve Mimari*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2014, s. 54.

²⁶⁷ Özbilgen, *a.g.e.*, s. 106. Bkz. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 68. Bkz. İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Cilt 3, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1972, s. 72.

²⁶⁸ Ahmet Refik Altınay, *Kadınlar Saltanatı*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000, s. 54. Bkz. Meram, *Padişah Anaları ve 600 Yıl Bizi Yöneten Devşirmeler*, s. 263. Bkz. Peçevi, *Peçevi Tarihi*, s.276, dn. Bkz. Aynı eser, s. 360, dn. Bkz. Arkan, *Tarihî Romanlarımızda Üç Haseki Sultan (Hürrem Sultan, Safiye Sultan, Kösem Sultan)*, s. 60. Bkz. Yıldırım Kara, *Osmanlı’da Kadın Saltanatı*, s. 41. Bkz. Halim Serarşlan, “Safiye Sultan” *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 11, Konya 2002, s. 138. Bkz. Akgündüz, *İslam Hukuku’nda Kölelik - Cariyelik Müessesesi ve Osmanlı’da Harem*, s. 304. Bkz. Akşit, *Padişahlarla Osmanlı Tarihi*, s.115-120. Bkz. Ali Akyıldız, “Safiye Sultan”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 35, İstanbul 1997, s. 472.

²⁶⁹ Meram, *Padişah Anaları ve 600 Yıl Bizi Yöneten Devşirmeler*, s. 263. Bkz. Altınay, *a.g.e.*, s.54. Bkz. Peçevi, *Peçevi Tarihi*, s.276, dn. Bkz. Aynı eser, s. 360, dn. Bkz. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 72. Bkz. Arkan, *Tarihî Romanlarımızda Üç Haseki Sultan (Hürrem Sultan, Safiye Sultan, Kösem Sultan)*, s. 60. Bkz. Yıldırım Kara, *Osmanlı’da Kadın Saltanatı*, s. 41-42. Bkz. Serarşlan, “a.g.m.” s. 139. Bkz. Akyıldız, “Safiye Sultan”, s. 472.

²⁷⁰ Meram, *Padişah Anaları ve 600 Yıl Bizi Yöneten Devşirmeler*, s. 263. Bkz. Peçevi, *Peçevi Tarihi*, s.276, dn. Bkz. Aynı eser, s. 360, dn. Bkz. Altun, *Yüzyıl Dönümünde Bir Valide Sultan: Safiye Sultan’ın Hayatı ve Eserleri*, s. 17. Bkz. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 72.

gücünü kaybetmesidir. Ayrıca Safiye Sultan'ın sarayda taraftar ve kudret sahibi olması da onu çileden çıkarmıştır.²⁷¹

Nurbânû Sultan ve Safiye Sultan artık saltanat mücadelesine girişmeye başlamışlardır.²⁷² Nurbânû Sultan, daha fazla altın vermediği için Arnavut Sadrazam Semiz Ahmed'in yerine Hırvat soylu Lala Mustafa Paşa denilen devşirme kökenli birini getirmiştir.²⁷³

Nurbânû Sultan'ın vefatından sonra Safiye Sultan vezirleri istediği gibi atamıştır. Safiye Sultan, Nurbânû Sultan'a daha fazla altın verecek dediği kişiyi vezirlikten alarak yerine kendisine, daha fazla altın vereceğini söyleyen Arnavut Sinan Paşa'yı getirtmiştir. Sinan Paşa, hasekilere fazla haraç verdiği için bir buçuk yıl boyunca sadrazamlık görevinde kalmıştır.²⁷⁴

Nurbânû Sultan gibi Safiye Sultan da yabancı devletlerle mektuplaşmıştır. İspanya ile düşmanlıktan dolayı İngiltere Kraliçesi Elizabeth ile anlaşma yapmıştır. İngiltere ile Osmanlı Devleti arasında deniz ticareti yapan İngiliz tüccarlara yedi yıllık ayrıcalık tanımıştır. Bunların Osmanlı Devleti'nde ticaret merkezleri kurmalarına izin vermiştir.²⁷⁵

Yukarıda Safiye Sultan'ın dış siyasetle yakından ilgilendiğini belirtmiştik. Hatta Safiye Sultan İngiltere Kraliçesi I. Elizabeth ile de düzenli olarak mektuplaşmaya devam etmiştir.²⁷⁶ Safiye Sultan, yurt içi ve yurt dışı ilişkilerini yardımcısı Yahudi asıllı olan Esperanza Malchi vasıtası ile yürütmüştür. Safiye bir

²⁷¹ Altınay, *a.g.e.* s.54. Bkz. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 73. Bkz. Serarslan, "a.g.m." s. 140. Bkz. Kocaaslan, *IV. Mehmed Saltanatı'nda Topkapı Sarayı Haremi: İktidar, Sınırlar ve Mimari*, s.54. Bkz. Akyıldız, "Safiye Sultan", s. 472.

²⁷² Meram, *Padişah Anaları ve 600 Yıl Bizi Yöneten Devşirmeler*, s. 271. Bkz. Peçevi, *Peçevi Tarihi*, s.276, dn. Bkz. Aynı eser, s. 360, dn. Bkz. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 73. Bkz. Taş, "Saray Kadınları'nın Osmanlı Devlet Yönetimi'nde Çeşitli İşlevleri", s.1306.

²⁷³ Altınay, *a.g.e.* s.58. Bkz. Arkan, *Tarihî Romanlarımızda Üç Haseki Sultan (Hürrem Sultan, Safiye Sultan, Kösem Sultan)*, s. 61. Bkz. Akyıldız, "Safiye Sultan", s. 472.

²⁷⁴ Meram, *Padişah Anaları ve 600 Yıl Bizi Yöneten Devşirmeler*, s. 271. Bkz. Altınay, *a.g.e.*, s.59.

²⁷⁵ Mehmet Taş, "Saray Kadınları'nın Osmanlı Devlet Yönetimi'nde Çeşitli İşlevleri", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, C. 9/10 Ankara 2014, s. 1307.

²⁷⁶ Orhan Burian, "Türk-İngiliz Münasebetinin İlk Yılları", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, S. IX/1-2 Ankara 1951, s. 31, dn. 75. Bkz. Altun, *Yüzyıl Dönümü'nde Bir Valide Sultan: Safiye Sultan'ın Hayatı ve Eserleri*, s. 45. Bkz. Taş, "Saray Kadınları'nın Osmanlı Devlet Yönetimi'nde Çeşitli İşlevleri", s. 1307. Bkz. Akyıldız, "Safiye Sultan", s. 473.

yeniçeri tutarak Sokullu Mehmed Paşa'yı da öldürmüştür. Bu dönemde Venedik korsanları Osmanlı gemilerine saldırmışlardır. Bu durum Osmanlı-Venedik arasında düşmanlığa sebep olmuştur. Osmanlı savaş ilan etmeden hemen önce Safiye Sultan oluşabilecek Venedik Seferi'ne de mâni olmuştur.²⁷⁷

1603'te III. Mehmed'in vefatından sonra Safiye Sultan Eski Saray'a gönderilmiştir. Burada sürgün hayatı yaşarken 1605'te vefat etmiştir. Ayasofya'da III. Murad'ın türbesine gömülmüştür. Safiye Sultan ölmeden önce yeni bir caminin inşasına başlamıştı. Vefatından dolayı bu eser yarıda kalmıştır. Cami daha sonra Turhan Sultan tarafından tamamlanmıştır. Safiye Sultan ayrıca bazı vakıflar da yapmış, Üsküdar'ın Karamanlı köyünde de bir cami ve medrese yaptırmıştır.²⁷⁸

3.2.9. Kösem sultan (mâhpeyker sultan)

Osmanlı tarihinde en tanınmış kadınlarından biridir. Osmanlı törelerine göre ona Mâhpeyker ismi verilmiştir. Genellikle Kösem Sultan ismiyle anılmıştır.²⁷⁹ Tüysüz veya diğer padişah eşlerinin önünden yürüdüğü için ona Kösem isminin verildiği ileri sürülmektedir. Bazı kaynaklarda Kösem ifadesi; *dövüştürülmeye alıştırılmış iri koç veya teke, sürünün önünde giderek kılavuzluk eden koç, sürü kılavuzu, yol gösterici, kılavuz, cesur, atak, serbest* manalarına gelmektedir. Aslında Sultan Ahmed, haremdeki diğer kadınları peşinde sürüklediğinden, cesaretli ve ileri atılan bir kadın olduğundan ona Mâhpeyker ismini vermiştir.²⁸⁰ Mâhpeyker'in sözlük anlamına baktığımızda ise; Farsçada (mâh+peyker) birleşmesinden gelir. Ay yüzlü, güzel yüzlü anlamına gelir.²⁸¹

²⁷⁷ Altınay, *a.g.e.*, s.64; Akyıldız, "Safiye Sultan", s. 473.

²⁷⁸ Altınay, *a.g.e.*, s. 75. Bkz. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 73. Bkz. Arkan, *Tarihî Romanlarımızda Üç Haseki Sultan (Hürrem Sultan, Safiye Sultan, Kösem Sultan)*, s. 63. Bkz. Akyıldız, "Safiye Sultan", s. 473.

²⁷⁹ Yıldırım Kara, *Osmanlı'da Kadın Saltanatı*, s. 83. Bkz. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 79. Bkz. Mücteba İlgürel, "Kösem Sultan", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 26, İstanbul 1997, s. 273. Bkz. Özer Küpeli, "Kösem Sultan'a Ait Bir Muhallefat Kaydı", *Cihannüma Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, Sayı I/2 Aralık 2015, İzmir 2015, s. 131.

²⁸⁰ Yıldırım Kara, *Osmanlı'da Kadın Saltanatı*, s. 83. Bkz. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 79. Bkz. İlgürel, "Kösem Sultan", s. 273. Bkz. Arkan, *Tarihî Romanlarımızda Üç Haseki Sultan (Hürrem Sultan, Safiye Sultan, Kösem Sultan)*, s. 63-64.

²⁸¹ Mehmet Kanar, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Say Yayınları, Ankara 2011, s. 731-732. Ayrıca yüzü ay gibi parlak, güzel, nurlu bkz. Devellioğlu, *a.g.e.* s. 656.

Kösem Sultan bir papazın kızıdır. Ama bu ihtimal dışında Rum ya da Bosnalı olduğuna dair şüphelerde vardır.²⁸² Bazı kaynaklarda Boşnak, Çerkez veya Rum olduğunu söylemektedir. İddiaların geneli ise Kösem'in Rum asıllı olduğuna dairdir. Kösem'in aslen Romania'lı olduğu ileri sürülmektedir. 1600'lü yıllarda günümüz Yunanistan ve adaları kapsayan bölgeye Romania denilmiştir. Anadolu'ya Napoli di Romania denilmesi gibi.²⁸³ Kösem Sultan güzelliğiyle konuşulan bir sultan değildi. Güzellikten ziyade ince, zarif, sempatik ve nezaket kurallarını bilen bir kadın olarak tanımlanmıştır. Saraya dâhil olduğu gibi sultanın ilgisini çekebilmiştir. Mahpeyker Sultan'ın, Murad, Süleyman, İbrahim, Kasım, Ayşe ve Fatma adında çocukları dünyaya gelmiştir. Bu sayede haremde en nüfuzlu kadını olmuştur.²⁸⁴

Ahmed'in vefatından sonra Eski Saray'a gönderilmiştir.²⁸⁵ 6 sene boyunca buradaki sürgün hayatı devam etmiştir. 1624 yılında IV. Murad başa geçtikten sonra törenle Eski Saray'dan Yeni Saray'a getirilmiştir ve bir daha Eski Saray'a dönmemiştir.²⁸⁶

Sultan Ahmed'in hasekisi olan Mahfiruz Sultan da kariyerinin en üst noktasındaydı. Mahfiruz Sultan, Mâhpeyker gibi iktidar hırsıyla yanan biri değildi. Ama Mâhpeyker Sultan onu saf dışı bırakmak için bazı planlar yapmıştır. Mâhpeyker

---

²⁸² Yıldırım Kara, *Osmanlı'da Kadın Saltanatı*, s. 83. Bkz. Uluçay, *Padişahlar'ın Kadınları ve Kızları*, s. 79. Bkz. Abdulkadir Özcan, "İktidar ve İhtiras Kösem Sultan", *Derin Tarih Dergisi*, İstanbul 2016, s. 116. Bkz. Meram, *Padişah Anaları ve 600 Yıl Bizi Yöneten Devşirmeler*, s. 314. Bkz. Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Cilt 3, s. 325. Bkz. Ferda Olbak Mazak, "Mahpeyker Kösem Vâlide Sultan ve Çinili Külliyesi" Üsküdar Sempozyumu IV. C. I. 3-5 Kasım 2006 İstanbul, s. 361. Bkz. Arkan, *Tarihi Romanlarımızda Üç Haseki Sultan (Hürrem Sultan, Safiye Sultan, Kösem Sultan)*, s. 63. Bkz. Özer Küpeli, "Kösem Sultan'a Ait Bir Muhallefat Kaydı", s. 131.

²⁸³ Özlem Kumrular, *Kösem Sultan İktidar, Hırs, Entrika*, Doğan Kitap Yayınları, İstanbul 2015, s.17.

²⁸⁴ Yıldırım Kara, *Osmanlı'da Kadın Saltanatı*, s. 84. Bkz. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 79. Bkz. Abdullah Ekinci, "Bir "Saltanat Naibi" Olarak Valide Sultanlar'ın Aziller, Tayinler ve Bağışlardaki Rollerini ile Kösem ve Turhan Sultan'ın Karaköprü Karyesi'nin Bağışındaki Etkisi", *Şehir ve İrfan Araştırma Dergisi*, Harran Üniversitesi Yayınları, Şanlıurfa 2016, S. 2016-1, s. 15. Bkz. Meram, *Padişah Anaları ve 600 Yıl Bizi Yöneten Devşirmeler*, s. 317. Bkz. Mazak, "Mâhpeyker Kösem Vâlide Sultan ve Çinili Külliyesi", s. 361. Bkz. Özer Küpeli, "Kösem Sultan'a Ait Bir Muhallefat Kaydı", s. 131.

²⁸⁵ Yıldırım Kara, *Osmanlı'da Kadın Saltanatı*, s. 12. Bkz. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 79. Bkz. İlgürel, "Kösem Sultan", s. 273.

²⁸⁶ Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 79. Bkz. İlgürel, "Kösem Sultan", s. 273. Bkz. Ekinci, "Bir "Saltanat Naibi" Olarak Valide Sultanların Aziller, Tayinler ve Bağışlardaki Rollerini ile Kösem ve Turhan Sultan'ın Karaköprü Karyesi'nin Bağışındaki Etkisi", s. 15. Bkz. Akgündüz, *İslam Hukuku'nda Kölelik - Cariyelik Müessesesi ve Osmanlı'da Harem*, s. 304.

akli zayıflığıyla tanınan, Mustafa'yı başa getirmek istemiştir. Osmanlı Devleti'ne "ekber ve erşed" sistemini getirerek köklü bir değişime gidilmiştir. Bu sayede Mâhpeyker de amacına ulaşmıştır. Mâhpeyker kayınvalidesi Hürrem'in yolundan gitmiştir. Ona göre, akliselim olmayan Mustafa tahta geçecek, saltanatta çok kalamayacağı için yerine Şehzade Osman ya da Mehmed'in yerine oğullarının saltanat yolunu açacaktı. Mâhpeyker için Mustafa'nın annesi tehlike arz eden biri olmamıştır. Mâhpeyker'e göre, Mustafa'nın annesi her ne kadar saltanat hırsıyla yanmış olsa da merhametsiz ve akılsız bir kadındı. Mâhpeyker yavaş yavaş planını uygulamaya başlamıştır. Mahpeyker, önce Mustafa'nın Eski Saray'da yaşayan annesine mektup yazmıştır. Ona, hanedanın en yaşlı üyesinin oğlu olduğunu ve bu sebepten tahta geçmesi gerektiğini bildirmiştir. Kösem ayrıca servetinin çoğunu nüfuz elde etmek için kullanmış biridir. Devletin ileri gelenleriyle de bir grup oluşturmuştur. Bu gücünü de kullanarak Şehzade Mustafa'yı başa geçirmiştir. Sadrazam Halil Paşa'nın İran Seferi'ne çıkmasını fırsat bilerek istediğini yaptırmıştır. Sadrazam Halil Paşa orada olsaydı Mustafa'nın yerine Genç Osman'ın tahta geçmesini isteyecekti. Böylelikle Osmanlı veraset sisteminde de köklü bir değişim meydana gelmiştir.²⁸⁷

Mâhpeyker yavaş yavaş istediği konuma gelmeye başlamıştır. "Kösem Sultan'da Hürrem'in saltanat hırsı, Bafo'nun dershahlığı mevcuttu." Kösem her ne kadar devlet işlerine karışmış da olsa faaliyetleri memlekete zarar vermemiştir. Kösem ayrıca şehzadelerini Murad, Kasım ve İbrahim'den de koruyabilmiştir. Sultan Mustafa'nın tahtan düşüşünü sabırsızlıkla beklemiştir. 10 Eylül 1623'de oğlu IV. Murad tahta geçmiştir. Bu sayede saltanat, nüfuz, hâkimiyet ve debdebe onun eline geçmiştir. Artık Kösem de Valide Sultan olmuştur.²⁸⁸

---

²⁸⁷ Yıldırım Kara, *Osmanlı'da Kadın Saltanatı*, s. 85-86. Bkz. Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Cilt 3, s. 270. Bkz. M. Çağatay Uluçay, *Osmanlı Sultanları'na Aşk Mektupları*, Harem bir fuhuş yuvası değil, bir okuldu Halil İnalık, Ön Sözüyle, Ufuk Kitapları Yay., İstanbul 2001, s. 13.

²⁸⁸ Yıldırım Kara, *Osmanlı'da Kadın Saltanatı*, s.95. Bkz. Arkan, *Tarihî Romanlarımızda Üç Haseki Sultan (Hürrem Sultan, Safiye Sultan, Kösem Sultan)*, s. 65. Bkz. Özer Küpeli, "Kösem Sultan'a Ait Bir Muhallefat Kaydı", s. 131.

Sultan Murad tahta geçtiği vakitlerde 11 ya da 12 yaşlarındaydı.²⁸⁹ Murad devleti yönetebilecek güce sahip değildi. Bu sebepten Kösem'den, ona naiplik etmesi istenmiştir. Bu sayede Kösem devletin meselelerine istediği gibi müdahale edebilmiştir. Sadrazamları ve devlet adamlarını tayin ve azledebilecek yetkiye sahip olmuştur.²⁹⁰

Kösem Sultan 10 sene boyunca, Osmanlı Devleti'nin idaresini kendi elinde tutmuştur. Oğlu idareyi eline aldıktan sonra bile ona müdahale etmeye devam etmiştir. Özellikle IV. Murad İstanbul'a gittiği vakitlerde Kösem devleti daha rahat idare etmiştir. Murad vefat ettikten sonra oğlu İbrahim 1640 yılında başa geçmiştir. Ama Kösem bu dönemde de idareyi elden bırakmamıştır. İbrahim, kardeşi IV. Murad'ın elinden kurtulabilmiştir. Ama tahta çıktıktan sonra onu bekleyen iki büyük tehlike bulunmaktaydı. İlk sorun, İbrahim daha şehzadelik döneminde "Elem-i Asabi"²⁹¹ hastalığına yakalanmıştır. Bu hastalık yüzünden ani sinir krizleri yaşamaktaydı. Bu hastalık muhtemelen onun ölümüne sebep olacaktı. Onun ölümüyle Osmanlı soyu tükenebilirdi. İkinci bir tehlike ise, İbrahim'in *erkeklik kudretinin düğümlü* olmasıydı. Sultan İbrahim odasına giren hiçbir cariye dokunmamış ve bu davranışı Osmanlıların neslini tehlikeye sokmuştur. Annesi bir yandan doktorlardan, üfürükçülerden ve hocalardan çare aramıştır. Bir yandan da devleti idare etmeye devam etmiştir. İbrahim'e sürekli cariye takdim etmeyi de ihmal etmemiştir. Fakat İbrahim cariyelerinin kışkırtmalarıyla annesi Kösem'i saraydan uzaklaştırmıştır. Hatta bir ara onu sürmeyi bile düşünmüştür.²⁹²

²⁸⁹ Yıldırım Kara, *Osmanlı'da Kadın Saltanatı*, s.95. Bkz. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 79. Bkz. Abdulkadir Özcan, "İktidar ve İhtiras Kösem Sultan", *Derin Tarih Dergisi*, İstanbul 2016, s. 113. Bkz. Ekinci, "Bir "Saltanat Naibi" Olarak Valide Sultanlar'ın Aziller, Tayinler ve Bağışlardaki Rollerini ile Kösem ve Turhan Sultan'ın Karaköprü Karyesi'nin Bağışındaki Etkisi", s. 15. Bkz. Peçevi, *Peçevi Tarihi*, s.517, dn. Bkz. Mazak, "Mahpeyker Kösem Vâlîde Sultan ve Çinili Külliyesi", s. 361.

²⁹⁰ Yıldırım Kara, *Osmanlı'da Kadın Saltanatı*, s.95; Bkz. Özcan, "İktidar ve İhtiras Kösem Sultan", s.114.

²⁹¹ Sinir sancısı, nevroz. Bkz. Kanar, *a.g.e.* s. 294. Bkz. Devellioğlu, *a.g.e.* s. 242.

²⁹² Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 79-80. Bkz. İlgürel, "Kösem Sultan", s. 274. Bkz. Özcan, "İktidar ve İhtiras Kösem Sultan", s.115. Bkz. Ekinci, "Bir "Saltanat Naibi" Olarak Valide Sultanlar'ın Aziller, Tayinler ve Bağışlardaki Rollerini ile Kösem ve Turhan Sultan'ın Karaköprü Karyesi'nin Bağışındaki Etkisi", s. 16. Bkz. Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Cilt 3, s. 325. Bkz. Uluçay, *Osmanlı Sultanları'na Aşk Mektupları*, Harem bir fuhuş yuvası değil, bir okuldu Halil İnalcık, Ön Sözüyle, s. 13. Bkz. Aslan, " Osmanlı Devleti'nde Siyasal İktidar Unsuru Olarak Harem", s. 8. Bkz. Arkan, *Tarihî Romanlarımızda Üç Haseki Sultan (Hürrem Sultan, Safiye Sultan, Kösem Sultan)*, s. 66. Bkz. Özer Küpeli, "Kösem Sultan'a Ait Bir Muhallefat Kaydı", s. 131.

Kösem Sultan, oğlunun bu durumu karşısında İbrahim olmadan iktidarın nasıl devam edeceğini de devletin ileri gelenleriyle müzakere etmeye devam etmiştir. Oğlu İbrahim onu saraydan uzaklaştırmış olsa da eski gücünü elde edebilmek için Ocak Ağalarını kullanmıştır. Sonunda dediğini de yapabilmiştir. Kösem Sultan, İbrahim'in eşi Turhan Sultan ile de mücadele halinde olmuştur. Bu mücadelesi 17. yüzyılda siyasi hayatta bir birliğin olmadığını göstermektedir.²⁹³ Sultan İbrahim tahttan indirildikten sonra yerine IV. Mehmed geçmiştir. Turhan Sultan'ın oğlu Mehmed tahta geçtikten sonra Kösem tekrar harem ve devletin idaresini eline almıştır. Çünkü Mehmed tahta geçtiğinde daha yedi yaşındaydı. Kösem'e o dönem "*Valide-i Muazzam*" diye hitap edilmiştir. Yeniçerilerin de desteğini alıp devleti istediği gibi idare etmiştir.²⁹⁴

Mâhpeyker'in bu davranışları ve baskıcı tutumu Turhan Sultan'ı da çileden çıkarmıştır. Turhan Sultan onu gönderme planları yapmaya başlamıştır. Bu olay karşısında Mâhpeyker, IV. Mehmed yerine Süleyman'ı başa getirmeyi planlamıştır. Çünkü Kösem, Süleyman'ın annesinin daha saf bir kadın olduğunu düşünmüştür. 1651'de heybetli Valide Kösem Sultan'ın iktidarını ele geçirmek için sabırsızlanan gelini Turhan Sultan'ın taraftarlarınca öldürülmesi şehzadelerin yaşlanan padişah babalarına karşı giriştikleri eski şehzade isyanlarını anımsatır.²⁹⁵ Turhan Sultan hemen harekete geçip Enderun Ağaları'nın yardımıyla kayınvalidesi Kösem Sultan'ı 1651'de boğdurmuştur. Kösem, kocası I. Ahmed'in Sultanahmet'teki türbesine gömülmüştür. Artık Kösem, "*Valide-i Şehide*", "*Valide-i Maktule*" diye anılmaya başlanmıştır.²⁹⁶

²⁹³ Seyfettin Aslan, "Osmanlı Devleti'nde Siyasal İktidar Unsuru Olarak Harem", *Dicle Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Yıl.1, C.1, S.1, Kış 2011 (01-13), Diyarbakır 2011, s. 8; Bkz. Taş, "Saray Kadınları'nın Osmanlı Devlet Yönetimi'nde Çeşitli İşlevleri", s. 1307.

²⁹⁴ Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 80. Bkz. Niyazi Akşit, *Padişahlarla Osmanlı Tarihi*, s. 142. Bkz. Arkan, *Tarihî Romanlarımızda Üç Haseki Sultan (Hürrem Sultan, Safiye Sultan, Kösem Sultan)*, s. 67. Bkz. İsmail Kıvrım "17 Yüzyıl'da Bir Valide Sultan'ın Günlük Hayatı: Vâlîde Hadîce Turhan", *History Studies International Journal Of History*, Gaziantep 2013. S. 245.

²⁹⁵ Leslie P. Peirce, *Harem-i Hümayum Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükümranlık ve Kadınlar*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2016, s. 31.

²⁹⁶ Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 80. Bkz. Yıldırım Kara, *Osmanlı'da Kadın Saltanatı*, s.123. Bkz. İlgürel, "Kösem Sultan", s. 275. Bkz. Özcan, "İktidar ve İhtiras Kösem Sultan", s.117. Bkz. Abdullah Ekinci, "Bir "Saltanat Naibi" Olarak Valide Sultanlar'ın Aziller, Tayinler ve Bağışlardaki Rollerini ile Kösem ve Turhan Sultan'ın Karaköprü Karyesi'nin Bağışındaki Etkisi", *Şehir*

Kösem Sultan çevresindeki insanlarla bazı yazışmaları bulunmaktadır. Bu yazışmalar Kösem Sultan'ın bazı siyasi olaylara müdahale edebildiği anlamına gelmektedir. Bunlardan ilki kendi kethüdası ile olan yazışması, Helvacı Dertli Ahmed'in suçunun affedilmesi için muhtemelen kethüdasının gönderdiği mektubun üzerine Kösem Mâhpeyker Valide Sultan'ın el yazısı ile ricanın kabul edilemeyeceği hususunda red cevabı olmuştur.²⁹⁷

Bir diğer belgede ise, sadrazamın, Kösem Sultan'a sefer hazırlığı için mektup göndermesi üzerine buna cevaben Kösem Sultan'ın Mısır Valisi Bayram Paşa'dan gelen mektupta barut istihsal edemeyeceğini sadrazama bildirmesi olmuştur. Kösem Sultan sefer hazırlığının tamamlanmamasının nedeni Mısır'dan barutun gelmemesine bağlamıştır. Kendisinin ve oğlunun bu konuda herhangi bir suçu olmadığını da sadrazama bildirmiştir.²⁹⁸

---

ve İrfan Araştırma Dergisi, Harran Üniversitesi Yayınları, Şanlıurfa 2016, S. 2016-1, s. 17. Bkz. Meram, *Padişah Analari ve 600 Yıl Bizi Yöneten Devşirmeler*, s. 425. Bkz. Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Cilt 3, s. 266. Bkz. Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Cilt 3, s. 417. Bkz. Uluçay, *Osmanlı Sultanlarına Aşk Mektupları*, Harem bir fuhuş yuvası değil, bir okuldu Halil İnalçık, *Ön Sözüyle*, s. 13. Bkz. Niyazi Akşit, *Padişahlarla Osmanlı Tarihi*, s. 144-145. Bkz. Aslan, "Osmanlı Devleti'nde Siyasal İktidar unsuru Olarak Harem", s. 9. Bkz. Arkan, *Tarihi Romanlarımızda Üç Haseki Sultan (Hürrem Sultan, Safiye Sultan, Kösem Sultan)*, s. 67. Bkz. Kıvrım "17 Yüzyılda Bir Valide Sultan'ın Günlük Hayatı: Vâlîde Hadîce Turhan" s. 246. Bkz. Özer Küpeli, "Kösem Sultan'a Ait Bir Muhallefat Kaydı", s. 132.

²⁹⁷ "Kösem Sultan'ın emri: bu ricanı bir dürlü kabul etmem. Ben içeri haber virdim, "helvacı koydum" deyü. Bir dürlü almam. Taşraya geldiğini bile haber alursan helvacıları üleşürtüz, duydururum. Yalının suyu için cıgalazade'ye haber gönderdim. Bir dürlü virmez. Su, vakfındır, virememe diyor. Malının nerede olduğu ne vakit bulunur? Devletlü, inâyetlü, ismetlü ve Kemal-i merhametlü veli'ü nimetimiz efendimiz sultan-ı aliyussan hazretlerinin hakk sübhane ve Teala hazretleri mübarek vücud-ı hümayun alisanların bi'l cümle alem-ü ekdar-i dehr (...) marsun ve me'mul eyleyüp, saye-i lutf-u keremlerin bu abd-i mahsulları üzerinden bir an dur eylemeye, amin. Ma'rûzât-ı çâker-aneleridir. Devletlü, inayetlü, ismetlü ve Kemal-i merhametlü veli'ü nimetimiz efendimiz hazretleri Helvacı Dertli Ahmet kulunuzun inayet-i Kerem buyurup her ne kadar (...) bu kulunuzun edna hatırım için cürmünü Afv buyur (...) derun-ı niyaz ederim. Kul hatasız olmaz. Efendilerimiz (...) Kulunuzun niyazıma müsaade-i keremleri mepzul buyurulup adı geçen kulunuzun bu (...) Buyurulmak babında emr-i Ferman ve inayet-ü ihsan devletlü, inayetlü." Bkz. CDAOA, HAT/1653-2. (Eklerde belge 1 olarak verildi.)

²⁹⁸ "Paşa hazretlerine selamlar, dualar olunduktan sonra nedir haliniz ve vaziyetiniz. Hemen sıhhatte ve afiyette olasız. Eğer ahvalimizden sual caiz görülürse Elhamdü-lillahi Te'âlâ şimdilik sıhhatteyüz. Ve buraya mektubunuz gelub ve (...) her ne demişseniz malum oldu. Sefer hazırlıkları için dikkat buyuruldu demişsiniz. Eğer benim takayyüdümüne bakılsa çoktan olurdu. Lakin bir acayip halleri var. Bugün yarın deyü ağır tutarlar. Yohsa eğer bizde eğer arslanımda taksirat yoktur. Neyleyim Bayram Paşa'dan mektuplar geldi barut ahvalini yazmış, zira ziyadece barut talep olunmuş idi. Oldahi derman yok demiş. 1500 kantardan gayrı bu sene olmaz demiş. Zira güherçilerin olması kırağı yağduğuna göre olur imiş. Emri kırağı zamanı değildir. Eğer akçe alınmak Kabil olsa canıma minnet bilürüm demiş. Mısır'da eskiden beri ne kadar işlene gelmiş ise ondan gayrı hazırlıyamazlarmış. Amma İnşallah-u Teâlâ (...) mümkün olan mertebe çalışırım demiş. Şeriflerin emvali dahi bir şekli olmuş.

Bu belge, veziriazamın Kösem Sultan'a yazdığı mektuptur. Bu mektupta mühimmat temin edilmesi amacıyla yazılmıştır. Kösem Sultan, yetkilerin elinde olmadığını, elinde olsaydı mühimmatı hemen tedarik edip göndereceğini, bu konuda padişahın da onunla aynı düşüncede olduğunu bildirmiştir. Ayrıca mühimmatın gemilere yüklendiğini ve en kısa sürede gönderileceğini belirtmiştir.²⁹⁹

Veziriazam, başka bir belgede Kırım Hanı'na kılıç ve kaftan gönderilmesi gerektiğini Kösem Sultan'a yazmıştır. Buna cevaben Kösem Sultan veziriazama gönderdiği mektupta Sultan IV. Murad'ın taşrada olduğunu, kılıç ve kaftanın gönderileceğini ayrıca Şam'da Küçük Ahmed kuşatmasının gerçek olup olmadığını bildirmiştir. Bu mektupta IV. Murad taşrada bulunmasına rağmen validesi Kösem Sultan saray yönetimini idare etmeye çalıştığını göstermektedir.³⁰⁰

Şimdi evel elemdeyüz. Bir yara olunmadan bir yara açılıyor. Hemen hakk teâlâ kendi mülkünü mamur ide. Amma inşallah-u teâlâ bunda bulunandan barut vesair gönderilür. Allah kerimdir. Her umur-u hazret-i tabirine (...) eyledik. Siz dahi bu (...) evel canibe tiz varasız. Zira tebdil ahvali iştirilirse evel hanesine yalnız komuyalar idi. (...) Lazım olan ahvali bildirmeden hali olmayasız." Bkz. CDAOA, TSMA No: 2457/1, Yer 0532/1. (Eklerde belge 2 olarak verildi.)

²⁹⁹ "Paşa hazretlerine selamlar, dualar olunduktan sonra nedir haliniz ve ihvaliniz. Hemen sıhhatte afiyette olasız. Eğer ihvalimizün sual ederseniz bihamdilillahi teâlâ şimdiki halde sıhhatteyüz. Mektubunuzda her ne ki demişsiz malum olundu. Mühimmat için yazmışsınız. Ben Kadir olsam bir gün içinde tedarük edüp gönderürdüm. Devamlı gayret ve çalışmadan Kadir olduğum kadar hali olmam. Aslanım dahi siz ola. Amma inşallah-u Teâlâ bu cuma günü 100 yük akçe Üsküdar'a geçmeğe niyet olunmuştur. Hayr ile nasip ola ve sair mühimmat dahi gemilere tahmil olunmuştur. İnşallah-u teâlâ gerü lazım olan ile takdir olunur. Hemen hakk teâlâ sıhhatler ve hayırlar Müyesser etmiş ola. Gerçi siz benim başım ağrudusuz. Lakin hakir dahi vükelanın başın kesin çok ağrudurum. İhtimaldir benden bezeler deyü na hece (...) ederim. Neylemek gerekdir? Kendü nefsim için edersem sözüm tutmasunlar. Bu cevabın telafi sizedir. Malum tutasız. Gayrinin yüzünüze gülmesinden benim size dediğim daha evladır. Zira benim kimseden ricamız yok. Makam ve mevkiye dahil olayım diyemem. Hemen muradım cenab-ı hakk'dan eyülüklerdir. Hayır ile yad olmakdur. Huzursuz olmayasız. Sizin de bilmediğünüz mana var ise yazın. Ben hak sözden haz ederim." Bkz. CDAOA, TSMA No: 7001/1-8, Yer 778/16. (Eklerde belge 3 olarak verildi.)

³⁰⁰ "Paşa hazretlerine selamlar, dualar olundukda nedir haliniz ve ahvaliniz. Eyü hoşlarmışsınız hemen sıhhatte olasız. Eğer ahvalimizden sual ederseniz, bihamdillah vücudumuz sağdır. Lakin dünyanın eleminden hali değiliz. Sözüünüz gerçektir. Büyük devlettir. Elbette büyük başın büyük ağrısı olur derler. Meşhur meseldir. Bitmez iş olmaz heman. Lazım olan sağlıktır ne fanidir ve hayr dua almaktır. Kırım hanına gidecek kılıç, kaftan denmiş. Aslanım taşradadır. İnşallah verilir. Ve dahi Şam'da Küçük Ahmed'in muhasara olmasının aslı var mı? Yoksa bunda olan lakırdı mıdır? Hele böyle bir söz işittim. İhtimale vücut verdim. Kalahar-ı vaka ise siz bilürsüz. Bir yara daha mı açılır? Allah hayırlar vere? Bir taşviş dahi hatırıma gelir. Acaba ilyas paşa ile hal nice olur? Mert midir? O da bir melum olmaya? Hele bu babda da fikrinize muhtaçtır. Allah yardımcınız ola. Allah kerimdir. Bu kadar verem Allah mülkünü de mamur etmeğe kadirdir. Duadan gayrı neye kadiriz? Cümleten elemimiz hazinedir. Hakk Teâlâ hazine-i gaybından vere, amin." Bkz. CDAOA, TSMA No: 7001/1-8, Yer 778/16. (Eklerde belge 4 olarak verildi.)

Kösem Sultan'ın veziriazama yazdığı bir diğer mektupta defterdarların görevlerini yerine getirmemeleri halinde hapis edilmesine kadar götürüleceğini dile getirmiştir. Ayrıca mektupta defterdar maaşlarının usulüne göre ödeneceği de belirtilmektedir.³⁰¹

---

³⁰¹ “Paşa hazretlerine selamlar, dualar olunduktan sonra hemen sıhhatte olasız. Tezkireniz vasıl bulundu. Bugünkü ahval için yazmışsınız. Bu ikmal bunda olanlarındır deyü eğer bunda olan eğer ondan gelen şaki olanlara Allah belasın vere. Vallahü-l azim bugün elem'den ağzıma lokma koyamadım. Mizacım dahi hoş değil idi. Hemen bu manalar az iken tedarük görülmek evladır. Defterdarlar nice defa hapsoluna gelmiştir. Amma hakir bunu çok zamandır söylüyorum. Sözüm fayda etmedi hemen hakk Teâlâ hayırlar Müyesser ede. Amma bununla yarınulufeleri adab üzere alalar, kaldurmamak olmaya. Halkın dilinde efsane çok. Hele haberdar olmanız lazımdır. Cümlemize Allah mu'in ola.” Bkz. CDAOA, TSMA No: 7001/1-8, Yer 778/16. (Eklerde belge 5 olarak verildi.)

SONUÇ

Bir toplumda kadının yerini anlamak için öncelikle diğer toplumları da bilmek gerekir. Çünkü kültür etkileşimi sonucunda toplumların yapısı değişimlere uğramıştır. Osmanlı'da kadını anlamak için eski Türk toplumlarına ve etkileşimde bulunan devletlerdeki yapıya bakmak gerekir. Roma'da kadının statüsüne baktığımızda özellikle Doğu Roma'da/Bizans'ta kadınlar sosyal olmayan bir hayat tarzına sahip olmuşlardır. Kadınlar, yüzleri açık bir şekilde dışarı çıkamazlardı. Ev halkı, babanın himayesindeydi. Romalı kadınlar, yurttaşlık hakkına sahip ise de onların siyasal haklarından bahsetmek mümkün değildir. Antik Yunan'da kadın figürünün, “*zayıflık, güçsüzlük*” fikriyle özdeşleştiği belirtilmektedir. Bu sebepten kadın arka plana atılmıştır.

Hindistan'da kadının statüsünde Manu Kanunnamesi dikkat çekmektedir ve modern hukukun temelini/esin kaynağını oluşturmuştur. Manu Kanunnamesi'ne göre kadın; babası, kocası veya oğlundan bağımsız hak sahibi sayılmamıştır. Hindistan'da kadının, hayatı boyunca erkeğin kölesi olmaktan başka çaresi yoktu. XIV. yüzyıla kadar kocası öldükten sonra kadın aynı gün öldürülüp yakılmıştır. Hintli kadın, özgürlük, bağımsızlık gibi yetkilere sahip değildi. Sosyal ve yaşamsal haklara sahip olamayan kadın siyasal haklardan da mahrum bırakılmıştır.

Yahudi toplumundaki inanışa göre ise, erkeğin kaburga kemiğinden yaratılan kadın, yılanla iş birliği yapıp Âdem'in cennetten çıkarılmasına sebep olmuştur. Yahudi kadınlar, kocalarına mirasçı da olamazlardı. Özel hukuk haklarından mahrum bırakılan kadın, siyasi haklara da sahip olamamıştır. Hristiyanlıkta kadının durumuna baktığımızda başlarda din adamlarının, Roma'da yaygınlaşan kötülüğün ve fuhuşun sebebi olarak kadınları gösterdiği görülür. Din adamları, yaşanan bu olayların toplumda ahlaki çöküntüye sebep olacağını iddia etmişlerdir. Yapılan suçlar ortak işlenmiş dahi olsa erkekler her zaman suçsuz ve temiz kişiler olarak görülmüştür. Kadınlar ise, yaşanan kötülüklerin kaynağı olarak görülmüştür. Hristiyanlıkta kadın, cennetten çıkmanın sebebi olarak da görülmüştür.

Kürtler, dışarıdan gelen saldırılar sonucunda dağlara (yayla) çekilmiş ve burada kültürlerini koruyabilmişlerdir. Dağlara çekilmeyen Kürt kadını ise ezilmeye

mahkûm edilmiştir. Kürtlerde namus erkeğin kadın üzerinde egemenliğini geliştirdiği bir olgudur. Kürt toplumunda kadın aile kurumunda ön plana çıkarken sosyal ve siyasi alanda geri plana atılmıştır.

Türk toplumunda kadın sosyal hayatta önemli bir yere sahipti. Erkekler birçok hususta kadınların görüşlerine başvurmuşlardır. Bu toplumda kadın, erkeğin tamamlayıcısı olarak görülmüştür. Türk toplumunda kadın, İslamiyet'ten önce elde ettiği sosyal ve siyasi saygınlığı İslamiyet'in kabulünden sonra da devam ettirmiştir. İslamiyet'ten önce orduda yer alan kadınlar artık orduların başında savaşmaya başlamışlardır. Kadın; devletin siyasi, idari ve kültürel faaliyetlerinde daha aktif rol almıştır.

Osmanlı Devleti'nde kadının dünyası daha özel ve mahrem görülmüştür. Osmanlı'da kadın aileyi oluşturan önemli unsurlardan biri olarak görüldüğü için kadınlara mal, mülk edinme hakkı da verilmiştir. Osmanlı'nın, Kuruluş Dönemi'nde konargöçer bir toplum oldukları bilinmektedir. Kadınlar da yaylaya gidiş ve dönüşleri düzenlemek gibi sorumluluklara sahipti.

Kuruluş Dönemi'nde sultanlar, kadınları devlet yönetiminden uzak tutmaya çalışmışlardır. Bu dönemde sultanlar genellikle siyasi evlilikler yapmışlardır. Güçlü kadınların varlığı devlet yönetimine zarar verememiştir. Tabi böyle bir girişimin olmadığı anlamına gelmemektedir. Kuruluş Dönemi'nde güçlü padişahların başa geçmesi kadının yönetime olan etkisini de azalmıştır. Saray kadınlarının yönetime dâhil olmaması hak ettikleri payın fazlasına sahip olmalarına sebep olmuştur. Bundan dolayı bu dönemlerde kadınlar saltanatından söz etmek mümkün değildir. Ama bu durum hanedan arasında bir iş birliğinin olmadığı manasına da gelmemektedir. Bu dönemlerde saray kadınlarının geri plana atılmaları ve kaderci tavır takınmaları eleştirilmiştir.

Fatih Sultan Mehmed Han Dönemi'ne kadar siyasi evlilikler devam etmiştir. Daha sonraki dönemlerde siyasi evliliklere son verilmiş ve saray içinde cariyelerle ilişkilerin başladığı görülmüştür. Bu evliliklerde kadınlar devşirilmiş, 17. yüzyıla gelindiğinde ise valide sultanlar Osmanlı sarayında ve devlet yönetiminde oldukça söz sahibi olmuşlardır. Daha sonraki dönemlerde padişahların küçük yaşta olmaları

ve akliselim olmamalarından dolayı valide sultanlar yönetimin tek sahibi olmuşlardır. Osmanlı sarayında padişah ve ailesinin bulunduğu haremde bazı dönemlerde sayıları yüzleri aşan kadınların bulunması giderlerin zamanla artmasına ve Osmanlı ekonomisinin olumsuz etkilenmesine sebep olmuştur. Haremde valide sultanların ve haseki sultanların birbirleriyle mücadele etmeleri Osmanlı Devleti'nin tarihini olumsuz yönde etkilemiştir. Şehzadelerin sancağa çıkmaması ve saray içi eğitime tabii tutulması (Kafes Sistemi) onların devlet yönetiminden bihaber olmalarına ve tecrübesiz kalmalarına sebep olmuştur. Ayrıca valide sultanların ve gelinleri olan hasekilerin harem dairesinde birleşmeleri de padişah annelerinin gücünü arttırmıştır. Bu nedenle kadının yeri ve değeri iki kat daha artmıştır.

Ahmet Refik Altınay'ın geliştirdiği bir kavram olarak “Kadınlar Saltanatı” Osmanlı yönetiminde kadınların etkin olduğu devreleri tanımlamak üzere türetilmiş yerinde bir tanımdır. Kadınlar Saltanatı denilen bu dönemi halk ve tarihçiler oldukça yadırgamışlardır. Bu dönemin önde gelen isimleri: Hürrem Sultan, Kösem Sultan Mahidevran Sultan, Safiye Sultan, Nurbanu Sultan ve Hatice Turhan Sultan'dır. Bu sultanların hepsi devşirme kökenli kadınlardır. Ortak özelliklerinden biri de bunların cariyelikten valide sultanlığa ya da haseki sultanlığa yükselmeleridir.

Kuruluş ve Yükselme Dönemlerinde saray kadınlarının yapıp ettiklerini günümüz fikir ve anlayışıyla yorumlamak sağlıklı olmayan sonuçların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Sarayda yer alan kadınlar hayatlarını sefahat içerisinde eğlenmekle geçiren sultan ve şehzadeleri ayartan kişiler olarak görmek doğru değildir. Saray kadınına entrika ve kuyu kazan kişiler olarak tanımlamak yanlıştır. Bilakis saray kadınları vakıflar aracılığıyla yer aldığı toplumda eğitim, sağlık, çevre ve kültürel alanda önemli katkılar sağlamışlardır. Yine belli dönemlerde içlerinden bazılarının yaptıklarıyla onları değerlendirmek doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Saray kadınlarının iyi ya da kötü olarak değerlendirilmeleri, münferit olaylar üzerinde yapılmamalıdır. İnsani bir hususiyet olan hata işlemekten/yapmaktan kimsenin ari olmadığı unutulmamalıdır.

KAYNAKÇA

- AÇIKEL-DURŞUN, Ali, Kübra, “Yeni Belgeler Işığında Gülbahar Hatun’un Hayatı Ve Şahsiyeti” *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, Tokat 2020.
- AHMED CEVDET PAŞA, *Kıtas-I Enbiya Ve Tevarih-İ Hülafa*, Cilt 1, Haz. Mahir İz, Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yayınları, (Basım Yeri Belli Değil)1985.
- AKGÜNDÜZ, Ahmet, *İslam Hukukunda Kölelik - Cariyelik Müessesesi Ve Osmanlı’da Harem*, Osav Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yay., İstanbul 1995.
- AKMAN, Filiz Barın, *Batılı Kadın Seyyahların Gözüyle Osmanlı Kadını*, Etkileşim Yay. İstanbul 2011.
- AKSEL, Hesna Serra, “Feminist Perspektiften Yahudilik: Bir Yeniden İnşa Feminist Perspektiften Yahudilik: Bir Yeniden İnşa Girişimi”, *Hitit İlahiyat Dergisi*, S. (Haziran/ June 2021) 20/1, Çorum 2021, s. 139-166.
- AKŞİT, Niyazi, *Padişahlarla Osmanlı Tarihi*, Dilek yay. İstanbul 1979.
- AKYILDIZ, Ali, *Haremin Padişahı Valide Sultan Haremde Hayat Ve Teşkilat*, Timaş Yay. İstanbul 2017.
- ALİ UFKİ BEY, Albertus Bobovius, *Sarayı Enderun Topkapı Sarayı’nda Yaşam* Çev. Türkis Noyan, kitap yayınevi İstanbul 2013.
- ALTINAY, Ahmet Refik, *Kadınlar Saltanatı*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Ankara, 2005.
- ALTUN, Mustafa, *Yüzyıl Dönümünde Bir Valide Sultan: Safiye Sultan’ın Hayatı Ve Eserleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Aksaray 2019.
- ARBEL, Benjamin, “Nurbanu (1530-1583): Venedikli Bir Sultan”, Çeviren: Betül İ. Argıt, *BELLETEN*, Cilt 73, S. 266, Ankara 2009.
- ARKAN, Sibel, *Tarihî Romanlarımızda Üç Haseki Sultan (Hürrem Sultan, Safiye Sultan, Kösem Sultan)* (BYLT), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Bursa 2006.
- ARMAĞAN, Mustafa, *Osmanlı’nın Mahrem Tarihi Bilinmeyen Yönleriyle Osmanlı Padişahları*, Timaş Yay. İstanbul 2014.
- ARSLAN, Sibel, *Kadın Sultanlar*, Timaş yay. İstanbul 2014.
- ASLAN, Seyfettin, “Osmanlı Devleti’nde Siyasal İktidar Unsuru Olarak Harem”, *Dicle Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Yıl.1, c.1, S.1, Kış 2011 (01-13), Diyarbakır, 2011, s. 1-13.

- ÂŞIK PAŞAZÂDE, *Aşık Paşaoğlu Tarihi*, Çev. Atsız, MEB Yay., İstanbul 1992.
- ÂŞIK PAŞAZÂDE, *Osmanoğulları'nın Tarihi Tevarih-i Al-i Osman*, Haz: Kemal Yavuz- M.A. Yekta Saraç Yay: Gökkuşbu, İstanbul 2014.
- AYDIN, M. Akif, "İslam'da Kadın", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 24, İstanbul 1996, s. 86-94.
- BAHADIROĞLU, Yavuz, *Beylikten Hükümdarlığa Osmanlı Padişahları*, Panama Yay., Ankara 2016.
- BALTACI, Cahit, "Hürrem Sultan", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.18, İstanbul, 1997, s. 498-500.
- BASERİ, Ameneh, "Semavi Dinlerde (İslam, Hristiyanlık, Yahudilik) Kadına Şiddet Ve Saygının Karşılaştırılması Hakkında Araştırma", *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 16 (Özel Sayı I), Karaman 2014, s. 123-127.
- BAŞAR, Cansu Koç, "Antik Yunan'da Cinsiyet Rollerini" *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 23, Sayı: 2, İzmir 2021, s. 1329-1361.
- BAYAT, A. Haydar, "Hafsa Sultan", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.15. İstanbul, 1997, s.122-123.
- BAYRAK, Mehmet, *Kuşatmayı Yaran Kürt Kadını Kürt Amazon Fatıraş'tan Gerilla'ya*, Özge Yayıncılık, Ankara 2015.
- BURİAN, Orhan, "Türk-İngiliz Münasebetinin İlk Yılları", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, S. IX/1-2 Ankara 1951, s. 31, dn. 75.
- BUSBECQ, Ogier Ghislain De, *Türk Mektupları Kanuni Döneminde Avrupalı Bir Elçinin Gözlemleri (1555 -1560)*, (Çeviren Derin Türkömer), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2005.
- CAN, Aykut, *Pargalı'nın Ölümü*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2013.
- ÇİMEN, Cihan, *Anonim Tevarih-i Al-i Osman (Kuruluştan 892/1487'ye kadar)*, (BYLT), İstanbul 2006.
- ÇOLAK, Songül, "Bir İngiliz Hanımefendisi'nin –Layd Montegu- Gözüyle Osmanlı Kadını", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.7, S. 13, Hatay, 2010, s. 384-402.
- DEMİRCİ, Kürşat, "Hinduizm", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.18. İstanbul 1998, 112-116.
- DEMİRTAŞ, Funda, "Şehzade Mustafa'nın Öldürülmesi Tahlili Bir Yaklaşım", *Erciyes Ü. İlahiyat F. Bilimname Dergisi*, S. 2010/1, Kayseri 2010, s.205-228.

- DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitapevi Yay., Ankara 1998.
- DIKYOL-İŞBİLEN, Derya Çığır-Evren Şar, “Antik Roma Toplumunda Kadın Ve Eğitimi”, *Kutadgu bilig Felsefe-Bilim Araştırmaları*, İstanbul 2018, Sayı 37, s. 459-479.
- DOĞAN, Abide, “Türk Tiyatrosunda Hürrem Sultan” *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 16, Sayı, 20.12.1999 (Özel Sayı) Ankara 1999, s. 57-64.
- DOĞAN, Abide, “Romen, Sırp Ve Türk Romanında Hürrem Sultan”, *Türkbilig Dergisi*, S.1, Ankara 2000, s. 60-72.
- DULUM, Sibel, “Osmanlı Devleti’nde Kadının Statüsü, Eğitim ve Çalışma Hayatı(1839-1918)”, *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Eskişehir, 2006, s. 14-17.
- DONUK, Abdülkadir, “Çeşitli Topluluklarda ve Eski Türklerde Aile”, İstanbul *Ü.Ed. F. Tarih Dergisi*, Edebiyat Fakültesi Matbaası, S. 33, İstanbul 1982, s. 147-168.
- EĞRİ, Sadettin, “Mahidevran (Gülbahar) Sultan Ve Itknâmesi”, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* Yıl: 19, Sayı: 30, 2016/1, Bursa 2016, s. 41-56.
- EKİNCİ, Abdullah, “Bir "Saltanat Naibi" Olarak Valide Sultanların Aziller, Tayinler ve Bağışlardaki Rollerini ile Kösem ve Turhan Sultan’ın Karaköprü Karyesinin Bağışındaki Etkisi”, *Şehir ve İrfan Araştırma Dergisi*, Harran Üniversitesi Yayınları, Şanlıurfa 2016, S. 2016-1, s. 13-19.
- EMECEN, Feridun, “Gülbahar Hatun”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 14, İstanbul 1996, s. 230-231.
- EMECEN, Feridun, “Nilüfer Hatun”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.33, İstanbul 2007, s. 124.
- ERGİN, Muharrem, *Orhun Abideleri*, Boğaziçi Yay., İstanbul 1989.
- ERİŞGİN, Özlem Söğütlü, “Roma Toplumunda Kadının Konumu”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 4 Sayı:2, Malatya 2013, s. 1-31.
- Eruvin 100b, Niddah 24b, Shabbat 151b, Baba Bathra 73a. s. 25.
- FİNKEL, Caroline, *Rüyadan İmparatorluğa Osmanlı 1300-1923*, Çev: İlber Ortaylı, Timaş Yay., İstanbul 2007.
- FLEET, Kate, *Türkiye Tarihi 1071-1453 Bizans'tan Türkiye'ye*, Cilt I, Kitap Yayınevi, İstanbul 2012.

- FREELY, John, *Osmanlı Sarayı Bir Hanedanlığın Öyküsü*, (Çev. Ayşegül Çetin) Remzi Kitapevi Yay., İstanbul 2011.
- GIBBONS, Herbert Adams, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*, 21.Yy. Yay., Ankara 1998.
- GÖKALP, Ziya, *Türkçülüğün Esasları*, MEB. Yay., İstanbul 1976.
- GÖKBİLGİN, M. Tayyib, "Hürrem Sultan" *İslam Ansiklopedisi*, Cilt:V/1, 1950, s. 593-596.
- GÖRGÜLÜ, Ülfet, *Kadın Ve Siyaset İslam Toplumunda Kadının Siyasal Hakları Üzerine Fıkhi Bir İnceleme*, İz Yayıncılık, İstanbul 2014.
- GROSİRICHARD, Alan, *Sultan'ın Sarayı Avrupalıların Doğu Fantezileri*, Çev: Ali Çakıroğlu, Aykırı Yay., İstanbul 2004.
- GÜN, Doğan, "Bir Saraylı Hanım Sultan: Hürrem", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.38/S. 65, Ankara 2019, s. 135-168.
- GÜNDAY, Dündar, *Arşiv Belgelerinde Siy Akat Yazısı Özellikleri Ve Divan Rakamları*, TTK. Yay., Ankara 1989.
- GÜNDÜZ, Ahmet, "Tarihi Süreç İçerisinde Türk Toplumunda Ve Devletlerinde Kadının Yeri Ve Önemi", *International Journal of Social Science Volume 5 Issue 5*, p. 129-148, October, 2012.
- GÜNEŞ, Ahmet, "Tarih, Tarihçi ve Meşruiyet", *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, C. 17, S.17, Ankara 2005, s. 1-48.
- GÜRKAN, Salime Leyla, "Yahudilikte Kadın" *İbrahim-i Dinlerde Kadın Dergisi*, Kadın ve Demokrasi Derneği, Abe Medya Ve Yayıncılık, İstanbul 2021, s. 6-19.
- GÜVEN, Aydın, "Hinduizm'de Kadının Konumu", *İstanbul Medeniyet Üniversitesi İlim ve Medeniyet Topluluğu Dergisi*, (Sayı ve Sayfa bilinmemekte), İstanbul 2018, (Hinduizm, Genel İtibariyle Hindistan'da Yaygın Olan Çok Tanrılı Bir Dindir. Bir Peygamber Ya da Kurucusu Olmayan Ve Varlığını Ne Zaman Ve Nasıl Ortaya Çıktığı Bilinmeyen Kitaplara Dayandırmaktadır. Başlıklı yazısında aldım).
- HADİDİ, *Hadidi Tarihi (Manzum Osmanlı Tarihi 1285-1523)*, Çev. Necdet Öztürk, Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul 2015.
- HAMMER, J. Von, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C.1, Kum Saati Yay., İstanbul 2013.

HAMMER, Joseph von, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Cilt 1, Üçdal Hikmet Neşriyat, İstanbul 1992.

HARMAN, Ömer Faruk, “Hıristiyanlıkta Kadın”, *İbrahim-i Dinlerde Kadın Dergisi*, Kadın ve Demokrasi Derneği, Abe Medya Ve Yayıncılık, İstanbul 2021, s. 20-38.

HARMAN, Ömer Faruk, “Kadın”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 24, İstanbul 1996, s. 82-86.

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Lilit>, 20.09.2022.

<https://tr.wiktionary.org/wiki>, 22.09.2022.

https://www.sabah.com.tr/fotogaleri/yasam/Osmanli'nin_en_kudretli_kadınları, (Erişim Tarihi: 09 Mayıs 2019).

İŞİK, Ramazan, “Dini Sorumluluk Bağlamında Kadının Statüsü”, *Dinler Tarihi Araştırmaları-VIII Bütün Yönleriyle Yahudilik (Uluslararası Sempozyum)*, Ankara 2012, s. 649-671.

İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve e- Kaynakları, Demirbaş Krt. 007045, yer numarası t-y, kopya/cilt k.1.

İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve e- Kaynakları, Demirbaş Krt. 007751, yer numarası t-y, kopya/cilt k.1.

İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve e- Kaynakları, Demirbaş Krt. 008440, yer numarası t-y, kopya/cilt k.1.

İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve e- Kaynakları, Demirbaş Krt. 009249, yer numarası t-y, kopya/cilt k.1.

İBN BATTUTA, *İbn Battuta Seyahamamesi*, Çev. A. Sait Aykut, C. 1, YKY. Yay., İstanbul 2004.

İBRAHİM PEÇEVİ, *Peçevi Tarihi*, Çeviren Murat Uraz, Neşriyat Yurdu Yeni Şafak Maarif Kütüphanesi Son Telgraf Matbaası, İstanbul 1968.

İLGÜREL, Mücteba, “Kösem Sultan”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 26, İstanbul, 1997, s. 273-275.

İNALCIK, Halil, *Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları*, İSAM Yay., Ankara 2016.

İNALCIK, Halil, *Secme Eserler I-II Devlet-i 'Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar -I klasik dönem (1302-1606) Siyasel-Kurumsal ve Ekonomik Gelişim*, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul 2009.

- İNALCIK, Halil, *Seçme Eserler- VII Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar- II Tagayyür ve Fesad (1603-1656) Bozuluş ve Kargaşa Dönemi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2009.
- İSMAİL HAMİ DANİŞMEND, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Cilt 1, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1971.
- İSMAİL HAMİ DANİŞMEND, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Cilt 2, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1971.
- İSMAİL HAMİ DANİŞMEND, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Cilt 3, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1972.
- İZGİ, Özkan, “İslamiyet’ten Önceki Türklerde Kadın” *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi*, Ankara 1973-1975, S. XI-XII-XIII-XIV, s. 159.
- JORGA, Nicolae, *Kanunî Sultan Süleyman Yenilmez Türk*, Çeviren: Nilüfer, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2011.
- KAFESOĞLU, İbrahim, Sultan Melikşah, MEB. Yay., İstanbul 1973.
- KAFESOĞLU, İbrahim, *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Yay., İstanbul 1998.
- KANAR, Mehmet, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Say Yayınları, Ankara 2011,
- KARA, Yıldray, *Osmanlı’da Kadın Saltanatı*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2010.
- KARAASLAN, Derya, “Antik Yunanda Kadın Olmak”, *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.1, S. 2, Siirt 2014, s. 159-174.
- KARACA, Filiz, “IV. Mehmed’in Annesi Vâlide Sultan”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 41, İstanbul, 2012, s. 423-424.
- KAVAL, Musa, “İlahi Dinlerde Kadın’ın Kıymet Problemi”, *Akademik Bakış Dergisi*, S. 55, Kırgızistan 2016, s. 306-324.
- KEPECİOĞLU, Kamil, “Bursa’da Şer’i Mahkeme Sicillerinden Ve Muhtelif Arşiv Kayıtlarından Toplanan Tarihi Bilgiler Ve Vesikalar”, *Vakıflar Dergisi II*, Ankara 1942, s. 405.
- KESKİN, Özkan Özer, “Trabzon Gülbahar Hatun (Hatuniye) Vakfı’na Ait Yapılar Ve Sunduğu Hizmetler”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S. 30, Samsun 2021.
- KIVRIM, İsmail, “17 Yüzyılda Bir Valide Sultanın Günlük Hayatı: Vâlide Hatice Turhan” *History Studies International Journal Of History*, Gaziantep 2013. S. 245.

- KOCAASLAN, Murat, *IV. Mehmed Saltanatında Topkapı Sarayı Haremi: İktidar, Sınırlar Ve Mimari*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2014.
- KOSCHAKER, Paul Modern, *Özel Hukuka Giriş Olarak Roma Özel Hukukunun Ana Hatları*, Çev., Kudret Ayiter, Sevinç Matbaası, Ankara 1977.
- KÖSE, Hızır Murat, “siyaset”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 37, TDV. Yay., İstanbul 2009, s. 295.
- KUMRULAR, Özlem, *Kösem Sultan İktidar, Hırs, Entrika*, Doğan Kitap Yayınları, İstanbul 2015.
- KURT, Songül Keçeci, *Osmanlı Devletinde Kadın Eğitimi Harem'den Mektebe*, Yitik Hazine Yay., İzmir 2011.
- KUTSAL KİTAP ESKİ VE YENİ ANTLAŞMA (TEVRAT, ZEBUR, İNCİL), Yeni Yaşam Yayınları, İstanbul 2014.
- KÜPELİ, Özer, “Kösem Sultan'a Ait Bir Muhallefat Kaydı”, *Cihannüma Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, Sayı 1/2 Aralık 2015, İzmir 2015, s. 131.
- LAMARTİNE, Alphonse De, *Aşiretten Devlete (Türkiye Tarihi)*, Çev. Mehmet R. Uzmen, C. 1, Kervan Yay., İstanbul (Tarih Belli Değil).
- LAUNAY, Commissaire Generale Et Marie De, Hamdi Bey, *Les Costumes Populaires De La Turquie En 1873: Ouvrage Publie Sous Le Patronage De La Commission Imperiale Ottomane Pour L'exposition Universelle De Vienne* Hamdi Bey, İstanbul 1873.
- MATRAKÇI NASUH, *Rüstem Paşa Tarihi Olarak Bilinen Tarih-i Al-i Osman (Osmanlı Tarihi 699-968\ 1299-1561)*, İmak Ofset Basım Yay., Ed. Erhan Afyoncu, İstanbul 2019.
- MAZAK, Ferda Olbak, “Mahpeyker Kösem Vâlîde Sultan ve Çinili Külliyesi” *Üsküdar Sempozyumu IV. C. I. 3-5 Kasım 2006 İstanbul*, s. 361.
- MEHMET NEŞRİ, *Aşiretten İmparatorluğa Osmanlı Tarihi (1288-1485)*, Çev. Necdet Öztürk, Timaş Yay., İstanbul 2011.
- MEHMET NEŞRİ, *Kitab-ı Cihan-Nüma Neşri Tarihi*, Çev. Faik Reşit Unat–Mehmet A. Köymen, C. 1, Ankara 1949.
- MERAM, Ali Kemal, *Padişah Anaları Ve 600 Yıl Bizi Yöneten Devşirmeler*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul 1996.
- MEVDUDİ, *İslam da Hükümet*, Ofset Yay., Basım yeri belli değil, 1967.
- MONTAQU, Lady, *Türkiye Mektupları 1717-1718*, Çev. Aysel Kurutluoğlu, Kervan Kitapçılık Yay., İstanbul 1972.

- MÜNECCİMBAŞI, Ahmet İbn Lütfullah, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Tarihi (1299-148) Cami'ü'd Düvel*, Çev. Ahmet Ağırakça, Akdem Yayınları İstanbul 2014.
- NAİMÂ MUSTAFA EFENDİ, *Naima Tarihi*, C.1, Çev: Zuhuri Danışman, Bahar Matbaası, İstanbul 1967.
- OLUK, Dudu Şirin, *Kanunî Sultan Süleyman'ın Hayatındaki Üç Kadın: Hafsa Valide Sultan, Hürrem Sultan, Mihrimah Sultan*, (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi Ve Sanatları Anabilim Dalı İslam Tarihi Bilim Dalı BYLT), Kayseri 2013.
- ÖZAKBAŞ, Ayşe, "Hürrem Sultan",. *Tarih Dergisi*, C. 0, S. 36 ,İstanbul 2011, s. 348.
- ÖZBİLGİN, Erol, *99 Soruda Osmanlı*, İz Yayıncılık, İstanbul 2012.
- ÖZBİLGİN, Erol, *Bütün Yönleriyle Osmanlı Adab-ı Osmaniyye*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2011.
- ÖZCAN, Abdulkadir, "İktidar Ve İhtiras Kösem Sultan", *Derin Tarih Dergisi*, İstanbul 2016, s. 116.
- ÖZTUNA, Yılmaz, *Kanûnî Sultan Süleyman*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989, s. 8.
- ÖZTÜRK, Necdet, *İmparatorluğun Kurucuları Gazi Padişahlar Osman Gazi'den II. Bayezid'e*, Timaş Yay., İstanbul 2012.
- PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözcüğü*, C. 1, MEB. Yay., İstanbul 1971.
- PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri Ve Terimleri Sözlüğü*, C.III, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1972.
- PEİRCE, Leslie P., *Harem-i Hümayum Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükümlerlik ve Kadınlar*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2016.
- PİTCHER, Donald Edgar, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihsel Coğrafyası Çeviren: Bahar Tırnakçı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013.
- RASONYİ, Laszlo, *Tarihte Türklük*, TKAE Yay., Ankara 1993.
- SAKAOĞLU, Necdet, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, Alfa-Tarih Yay., İstanbul 2015.
- SAMİ, Şemseddin, *Kamus-ı Türki*, Çağrı Yay., İstanbul 2017.
- SERARSLAN, Halim, "Safiye Sultan". *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 11, Konya 2002.

- SİNNO, Abdurrauf, *Osmanlı'nın Sancılı Yıllarında Araplar Kürtler Arnavutlar 1877-1881*, Çev: Ahsen Batur, Selenge Yay., , İstanbul 2011.
- SÜMER, Faruk, Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri- Boy Teşkilatı- Destanları, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yay., Ankara 1972.
- ŞAHİN, Bican, “Eski Yunan’da Siyasal-Sosyal-Kurumsal Yapı, Yöntem ve Teoriye Dair”, *Siyasal Düşünceler Tarihi I Eski Yunan Polis Düzeni Türkiye Bilimler Akademisi Dersleri*,2. Hafta dersi, s. 1-11.
- ŞAHİN, İlhan, “Nurbanu Sultan” *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 33, İstanbul, 1997,
- ŞAKİR, Ziya, *Osmanlıda Harem Ağaları ve Bir Harem Masalı*, Akıl Fikir Yay., İstanbul 2011.
- ŞEKER, Selim, “Kürt Kadını ve Siyasal Katılım”, *Uluslararası Kürt Kadını Kongresi 1-5 Ekim 2009*, Hakkâri Üniversitesi Yayıncılık, Hakkâri 2009, s.221-235.
- ŞEREF HAN, *Şerefname Kürt Tarihi*, Çev: Mehmet Emin Bozarlan, C.1, Ant Yay., İstanbul 1971.
- ŞİMŞİRGİL, Ahmet, *Birincil Kaynaklardan Osmanlı Tarihi Kayı*, Tarih Düşünce Kitapları Yay., İstanbul 1999.
- ŞİMŞİRGİL, Ahmet, *Valide Sultanlar ve Harem Osmanlı'nın Sır Dünyası*, Timaş Yay., İstanbul 2017.
- ŞUKR-İ BİTLİSİ, SELİM-NÂME, Çev. Ahmet Uğur- Mustafa Çuhadar-Ahmet Gül, İsis Yay., İstanbul 1995.
- TAŞ, Mehmet; “Saray Kadınları'nın Osmanlı Devlet Yönetiminde Çeşitli İşlevleri” *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume Dergisi*, Sayı. 9/10 Sonbahar 2014, Ankara, 2014, s. 1293-1312.
- TEBEROĞLU, Haydar, “İnsan Olarak Kadın, Kadının Toplumdaki Yeri Ve Osmanlı'dan Kalma Önemli Bir Belge” *G.Ü. Türk Kültür ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Sayı 32, Ankara, 2014, s. 1-8.
- TEKTAŞ, Nazım, *Pargalı İbrahim Muhteşem Süleyman'ın Muhteşem Veziri*, Çatı Kitapları, İstanbul 2011.
- TEVRAT, tekvin, 3/1-24.
- TEZCAN, Mahmut, “Türk Kültüründe Kız Kaçırma Geleneklerinin Antropolojik Çözümlemesi”, *Aile Ve Toplum Eğitim Kültür Ve Araştırma Dergisi*, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Yıl: 5 Cilt: 2 Sayı: 6 Ekim-Aralık, Ankara 2003, s.41-48.

TOPCAN, Özlem, “Yahudilik Ve Hıristiyanlık Din Geleneklerinde Toplumsal Cinsiyet (Geleneksel Dinler Otoritesine Feminist Bakış)”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2010.

Topkapı Sarayı Arşiv Belgeleri No: HAT / 1653 - 2.

Topkapı Sarayı Arşiv Belgeleri No: TS. MA. 2457/1, Yer 0532/1.

Topkapı Sarayı Arşiv Belgeleri No: TS. MA. 7001/1-8, Yer 778/16.

Topkapı Sarayı Arşiv Belgeleri No: TS. MA. 2315.

TÜMER, Günay, “Brahmanizm”, *DİA*. C. 6, İstanbul 1992, s. 329-333.

UÇTUM, Nejat R., “Hürrem Ve Mihrümah Sultanların Polonya Kralı II. Zıgsmund'a Yazdıkları Mektuplar” *Belleten Dergisi*, TTK Yayınları, C. 44, S. 176, Ankara 1980, s. 697-715.

ULUÇAY, M. Çağatay, *Osmanlı Sultanlarına Aşk Mektupları*, Harem bir fuhuş yuvası değil, bir okuldu Halil İnalçık, Ön Sözüyle, Ufuk Kitapları Yay., İstanbul 2001.

ULUÇAY, M. Çağatay, *Padişahların Kadınları Ve Kızları*, Ötüken Yay., İstanbul 2001.

ULUÇAY, M. Çağatay, *Padişahların Kadınları Ve Kızları*, TTK. Yayınları, Ankara 1980.

UZBAŞ, Ayşe, “Kadınların Roma Hukukundaki Yeri”, *VII. Genç Tarihçiler Öğrenci Sempozyumu*, Aksaray 2020, s.10-13.

UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, TTK Yay., C. 1, Baskı 7, Ankara 1999.

UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, TTK Yay., C. 2, Baskı 7, Ankara 1999.

ÜNAL, Uğur, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivleri Daire Başkanlığı Yayın no: 137 Arşivlere Göre Osmanlı'da Kadın, Bion Yay., İstanbul 2015.

ÜRETEN, Hüseyin, “Antik Grek Dünyasının Philanthropos (İnsan Sever) Kadınları” *2 Uluslararası Bir Bilim Kategorisi Olarak Kadın Edebiyat, Dil Ve Kültür Çalışmalarında Kadın Sempozyumu*, Adnan Menderes Üniversitesi Yayınları, No 35, Bildiri Kitabı Cilt 2, Aydın 2010, s.500-505.

YAŞAR, Mustafa, “Dünya Ve Kürt Kadının Gizlenen Tarihi”, *Uluslararası Kürt Kadını Kongresi 1-5 Ekim 2009*, Hakkâri Üniversitesi Yayıncılık, Hakkâri 2009, s. 333 -337.

YEĞİN, Abdullah, *İslami- ilmi- Edebi- Yeni Lügat*, Hizmet Vakfı Yay., İstanbul 2007.

YILDIZ, Sevil, “Roma Hukukunda Evlenme Engelleri”, *Ankara Üni. Hukuk Fak. Dergisi*, S. 69 (2) Ankara 2020, s. 879-914.

YILMAZ, Ahmet “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e: Kadın Kimliğinin Biçimlendirilmesi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.9/, İzmir, 2010, s. 20-21.

ZABUNOĞLU, Yahya Kâzım, *Kamu Hukukuna Giriş' Devlet Tanım- Kaynak- Unsurlar*, Sevinç Matbaası, Ankara 1973.

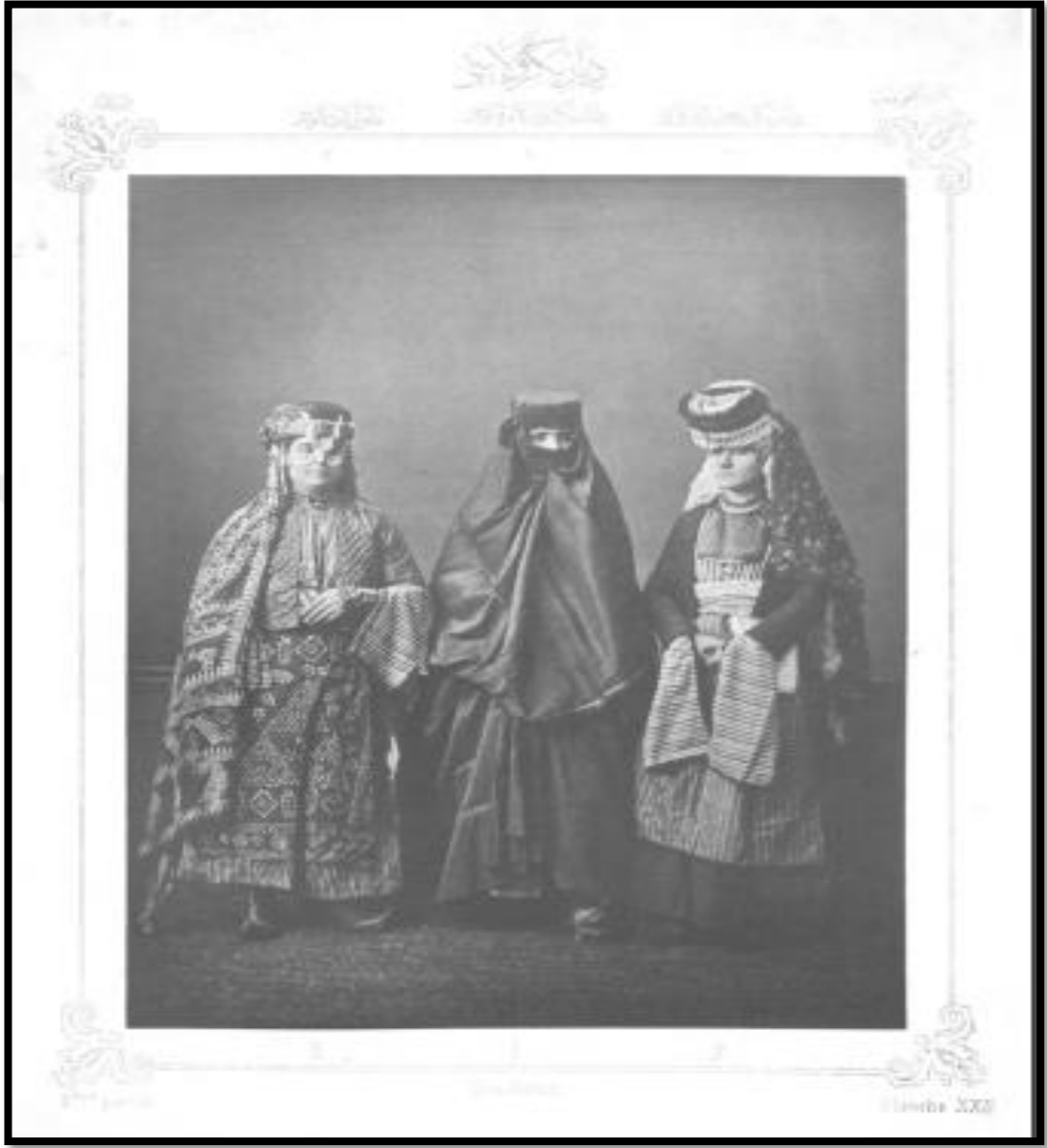

EKLER

Ek 1: Lübnan'lı Hristiyan kadınlar.³⁰²

³⁰² Commissaire Generale.Et Marie De Launay, Hamdi Bey,Les Costumes Populaires De La Turquie En 1873 : Ouvrage Publie Sous Le Patronage De La Commission Imperiale Ottomane Pour L'exposition Universelle De Vienne Hamdi Bey, İstanbul 1873, s. 270.

Ek 2: Diyarbakır'lı Hristiyan kadınlar.³⁰³

³⁰³ Commissaire Generale. Et Marie De Launay, Hamdi Bey, Les Costumes Populaires De La Turquie En 1873 : Ouvrage Publie Sous Le Patronage De La Commission Imperiale Ottomane Pour L'exposition Universelle De Vienne Hamdi Bey, İstanbul 1873, s. 230.

Ek 3: III. Murad'ın Hasekisi ve III. Mehmed'in Annesi Safiye Sultan³⁰⁴

³⁰⁴ Mustafa Altun, *Yüzyıl Dönümünde Bir Valide Sultan: Safiye Sultan'ın Hayatı Ve Eserleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Aksaray 2019, s.10.

Ek 4: Selanikte Müslüman kadınlar.³⁰⁵

³⁰⁵ Commissaire Generale.Et Marie De Launay, Hamdi Bey,Les Costumes Populaires De La Turquie En 1873 : Ouvrage Publie Sous Le Patronage De La Commission Imperiale Ottomane Pour L'exposition Universelle De Vienne Hamdi Bey, İstanbul 1873, s. 86. Ayrıca bakınız Uğur Ünal, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivleri Daire Başkanlığı Yayın no: 137 Arşivlere Göre Osmanlıda Kadın , Bion Yay., İstanbul 2015, s. 167. Bu resimdeki kadınları soldan

Ek 5: Arşiv Belgelerine Göre Osmanlıda Kadın anlı eserde resmi Trabzon’da İslam kadını ve ev kıyafeti olarak göstermiş.³⁰⁶ Bana göre bu resim yarisından kırpmış resmin orjinalı alttadır. Bakınız resim 9.

sağa , 1. Selanik Müslüman kadını, 2. Selanik Yahudi kadını, 3.pirlepe Bulgar kadını olarak tasnif etmektedir.

³⁰⁶ Uğur Ünal, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivleri Daire Başkanlığı Yayın no: 137 Arşivlere Göre Osmanlıda Kadın, Bion Yay., İstanbul 2015, s. 255.

Ek 6: Trabzon'da Müslüman kadınlar.³⁰⁷

³⁰⁷ Commissaire Generale.Et Marie De Launay, Hamdi Bey,Les Costumes Populaires De La Turquie En 1873 : Ouvrage Publie Sous Le Patronage De La Commission Imperiale Ottomane Pour L'exposition Universelle De Vienne Hamdi Bey, İstanbul 1873, s. 206.

Ek 7: Arap kadınları.³⁰⁸

³⁰⁸ Commissaire Generale.Et Marie De Launay, Hamdi Bey,Les Costumes Populaires De La Turquie En 1873 : Ouvrage Publie Sous Le Patronage De La Commission Imperiale Ottomane Pour L'exposition Universelle De Vienne Hamdi Bey, İstanbul 1873, s. 312.

Ek 8: Hurma satan Arap kadını.³⁰⁹

³⁰⁹ İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve e- Kaynakları, Demirbaş Krt. 007045, yer numarası t-y, kopya/cilt k.1.

Ek 9: Mısırlı bir kadın.³¹⁰

³¹⁰ İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve e- Kaynakları, Demirbaş Krt. 007751, yer numarası t-y, kopya/cilt k.1.

Ek 10: 17. Yüzyılda İstanbul'da Yahudi Kadını.³¹¹

³¹¹ Uğur Ünal, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivleri Daire Başkanlığı Yayın no: 137 Arşivlere Göre Osmanlıda Kadın , Bion Yay., İstanbul 2015, s. 177.

Ek 11: Sakızlı bir Rum kadını: Sultan Mustafa-i salis devri.³¹²

³¹² İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve e- Kaynakları, Demirbaş Krt. 008440, yer numarası t-y, kopya/cilt k.1.

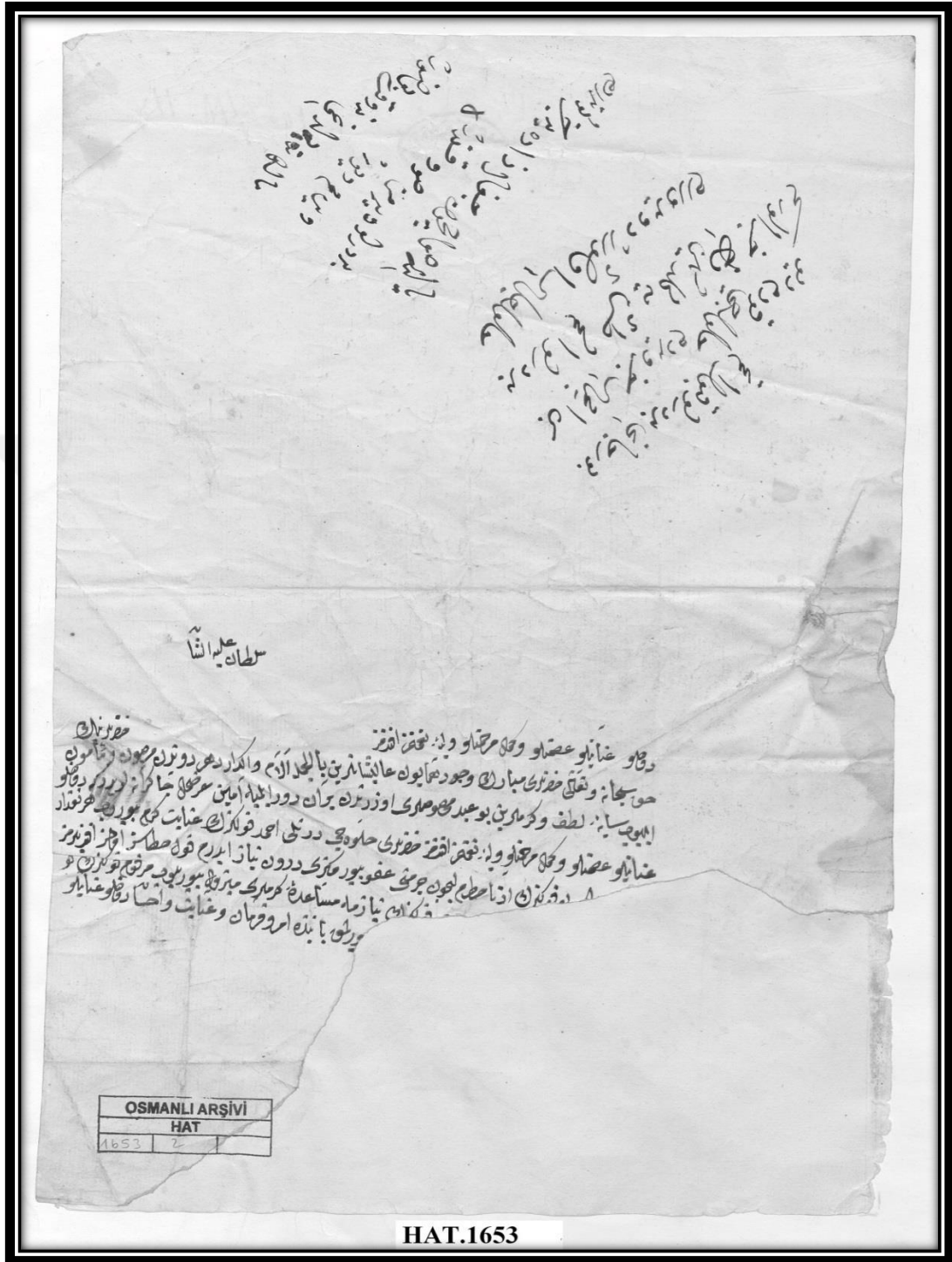
Ek 12: Bir Rum kızı.³¹³

³¹³ İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve e- Kaynakları, Demirbaş Krt. 009249, yer numarası t-y, kopya/cilt k.1.s

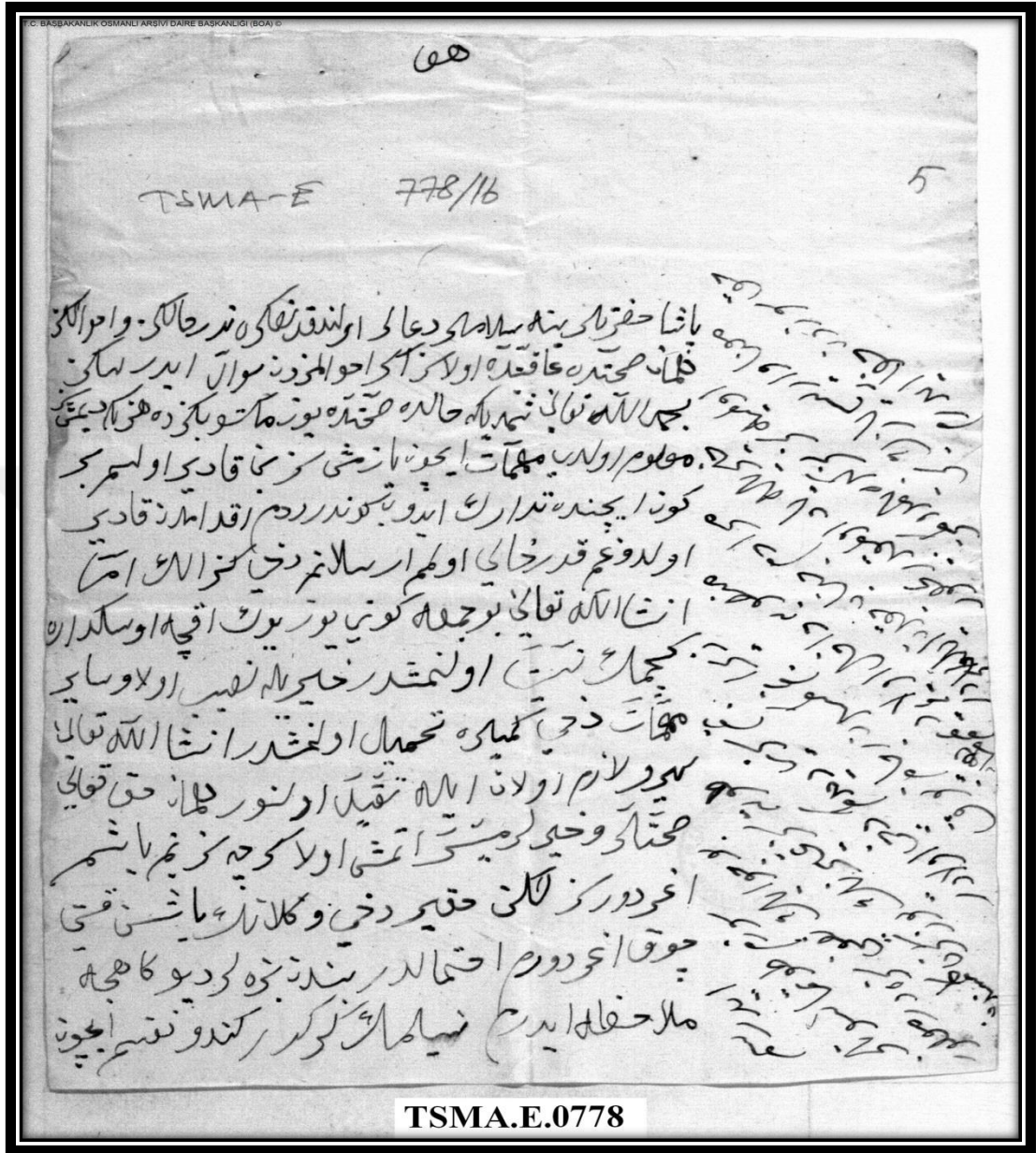
Ek 13: Roxolana yâda Hürrem Sultan³¹⁴

³¹⁴ Ogier Ghislain De Busbecq, *Türk Mektupları Kanuni Döneminde Avrupalı Bir Elçinin Gözlemleri (1555 -1560)*, (Çeviren Derin Türkömer), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2005, s.52.

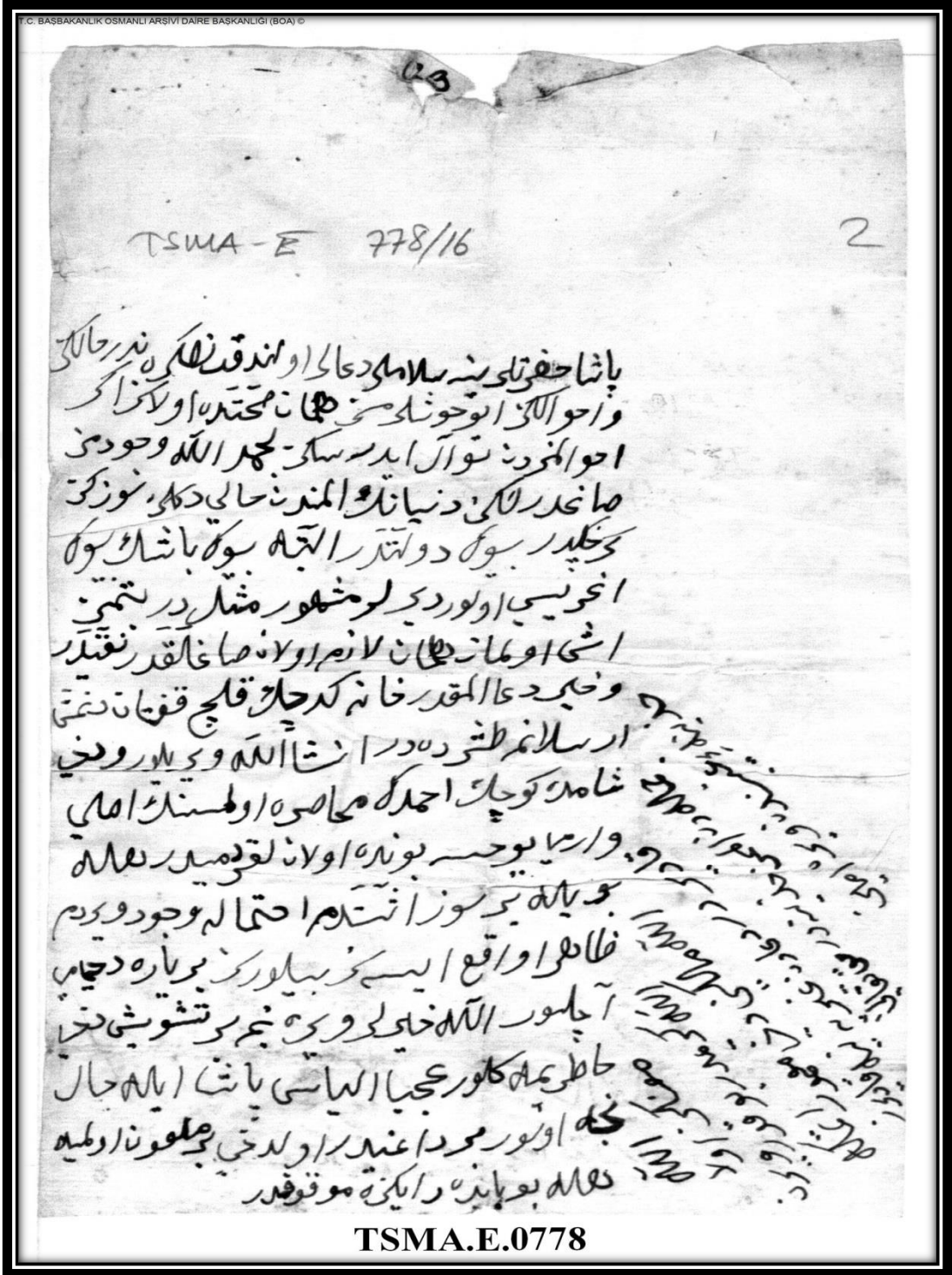

Ek 14: Helvacı Dertli Ahmed'in suçunun affedilmesi için muhtemelen kethüdasının gönderdiği mektubun üzerine Kösem Mahpeyker Valide Sultan'ın el yazısı ile ricanın kabul edilemeyeceği hususunda red cevabı.

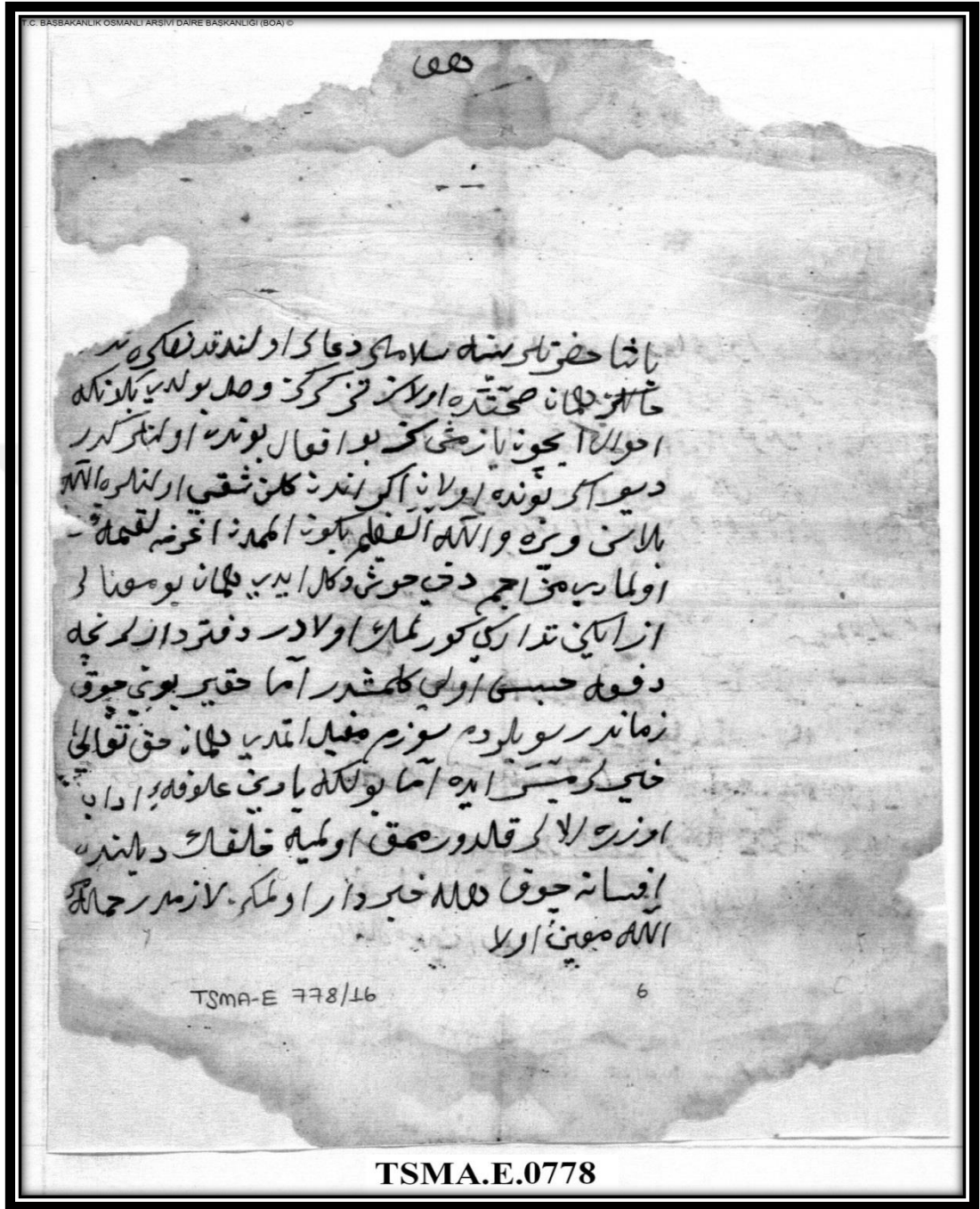

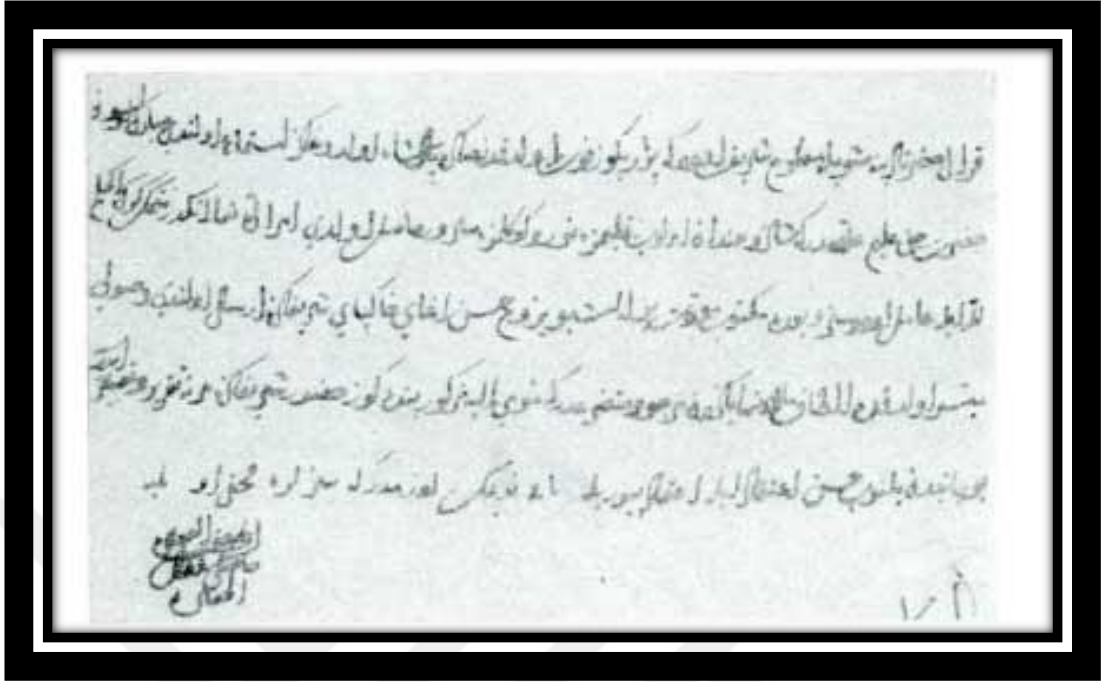
Ek 16: Sultan 4 Murat'ın saltanatının ilk 10 senesinde, Valide Kösem Sultan'ın devlet işleri ve kendisi hakkında veziriazama gönderdiği tezkireler.

Ek 17: Sultan 4 Murat'ın saltanatının ilk 10 senesinde, Valide Kösem Sultan'ın devlet işleri ve kendisi hakkında veziriazama gönderdiği tezkireler

Ek 18: Sultan 4 Murat'ın saltanatının ilk 10 senesinde, Valide Kösem Sultan'ın devlet işleri ve kendisi hakkında veziriazama gönderdiği tezkireler.

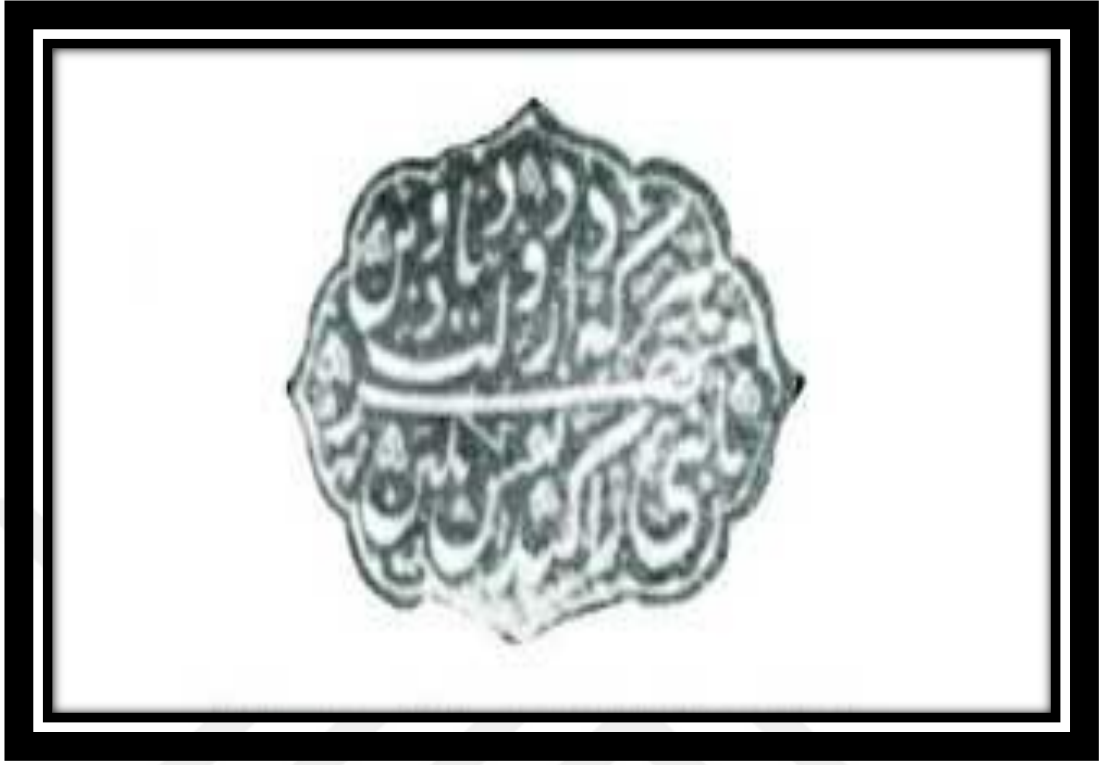
Ek 19: Hürrem Sultan'ın Polonya Kralına Yolladığı Mektup

Kral Hazretlerine şöyle marufu şerif ola ki pederiniz fevt olduktan sonra Padişah olduğunuz istima olundu Mübarek olsun Hazreti Hak alim allamdır ki şad ve handan olup kalbimize nur ve gönlümüze sürur hasıl oldu Emir Allah-u tealanındır Nitmek gerek elhülmü lillah ile âmil olasız ve bu da mektubu müveddet-berle işbu bizum Hasan Ağayı hâkipayı şerifinize irsal olundu Vusulü müyesser oldukta eltafi mâlâ nihayenizden mercu ve mutazarr~'d~r ki mumaileyh-i mezbûr-u bendenuz huzur-u şerifinizde her ne takrir ve tabir ederse bu canipden bilinüp hüsnü itikad ile itimad buyurula Baki ne demek lazımdır ki sizlere mahfi olmaya.

Ez'af-ul - fakire

Haseki Sultan el hakire³¹⁵

³¹⁵ Nejat R. Uçtum. "Hürrem Ve Mihrumah Sultanların Polonya Kralı II. Zigmund'a Yazdıkları Mektuplar" *Belleten Dergisi*, TTK Yayınları, C. 44, S. 176. Ankara 1980, s. 712.

Ek 20: Hürrem Sultan'ın mührü

Bu mührde

Mehr-i Mühr ki dâr-ı devlet

dünya ve din

Bani ra Kuned nakşi nekin

İbareleri okunmaktadır.³¹⁶

---

³¹⁶ Uçtum, *a.g.e.*, s.712.

Ek 21: HÜRREM SULTAN'IN KIRAL'A YAZDIĞI CEVABI MEKTUP

Allah Kral Hazretlerinin ömrünü ziyade eylesün ve bir gününü bin eylesün Maruza-i fakire budur ki muhabbetnâmeniz gelüp vusul buldukda şol kadar şad ve handan olup haz ettim ki kabili tabir değildir Mazmunu münifinde sıhhat ve selâmetiniz ayan ve bunmuhibbei muhlisinize olan iştiyakı muhabbetiniz ve Padişahı âlem penah hazretlerine olan müveddetiniz beyan olunmuş ki kabili tabir değildir. Müstedamı ömr olup hemişe dilnüvaz olmaktan hali olmayasız ve mektubu şerifinizde olan muhabbetleri ve Hasan kulum takrir ettiğü dostlukları cana minnet bilüp Padişah Hazretlerine arz ettikten sonra Padişahı âlempenah Hazretleri şol kader hazretmiş ki kabili tabir değildir Etmiş ki koca kral bizim ile iki kardeş gibi idi

İnşallahurrahman bu kral ile Ata ile oğul gibi olalım demiş ve bu sürurdan hükmü şerif emr edüb kulum Hasan'ı hâki payı şerifinize irsal eyledi ve Kral Hazretleri malumu şerif ola ki Padişah yanında her ne husus için ki sizlerden fikr olunursa (ğ)un olkadar sizleri hayrile zikretmeği cana minnet bilürüz Bu dostluğa binaen mektubu muhabbet tehi dest olmamağ için iki çift don ve gönlek uçkuru ile ve altı dane destimal ve bir dane el yüz makraması gönderildi Bohçası ile mazur buyurasız Zira sizlere layık esbab gönderilmedi İnşallahurrahman şimdengeru kasd ile işledelem Baki hemişe ömr-ü devlet müstedam bad Birabbilibad

Elfakire el-Hakire

Haseki Sultan³¹⁷

---

³¹⁷ Uçtum, *a.g.e.*, s.713.

Ek 22: Birinci Mektup

“Ba’de’d-duâ Sultanım Hazretlerine selâm ve dua edüb iki şah gözlerinden öperim, kabul kılasız. Benim Sultanım nevrüz dahi mübarek olsun, hemişe bunun gibi mübarek günler ve şerif saatlere yetişin devletle. Benim devletlimi göresim geldi; sizin göresiniz gelmediyse, bizim geldi. Devletlû başınız-çün gelün göreyim. Benim beyciğizim yakın sefer dahi ederseniz, sağlıklarla bâri bir iki gezcik devletlû yüzünüzü görelüm gitmeden. Kırk gündən artacuk oldu kim, göremedim. Benim Sultanım küstahlığımızı ma’zur dutasız. Benim dahi sizden gayri kimimiz var, siz sağ olun. Baki devlet-i ebedî ve saadet-i sermedî.”

Kemter Kemine Valideniz³¹⁸

---

³¹⁸ Açıkl-Dursun, “a.g.m”, s. 5.

Ek 23: İkinci Mektup

*“Ba‘de‘d-dua benim devletlim, ciğerköşem, çok selâm ve dua edüb iki şah gözlerinden öperim. Benim Sultanım, devletlû başınız çün göresimiz geldi, desturcuk verin, varayım, göreyim devletlû yüzünüzü. Yoksa size hatırcıgazım kaldı, kendim ararım, hiç gubar gelecek yerde kadem basmadım. Siz dahi bilirsiniz kim, ezeli duacınızım ve dahi Allah yarcığınız olsun. Hızır Beyoğlu‘na vezirlik vermişsiz, hem dahi öyle gerekti, sizi sevenleri biz dahi severiz. Sultanım, Ayas Lalanız dahi bunda imiş. Ol dahi gayat sizin muhibbinüzdür. Hem atandan, dedenden kalmış pirdir, iş görmüş kişidir. Sultanım ol dahi sizin yanınızda yaraşur. Sultanım sağ olsun, hem elin şimdi dilinde bu kim, Hersek oğlun(u) pek çeri istemez, kapıya geldiği acibdür, yine bir kavga etmezlerse, derler, anınçün dahi siz sağ olun, sancaklar çok benim beyciğezim, ne hacet kim ol itleri söyletesiz. Duacınız Valideniz”.*³¹⁹

---

³¹⁹ Açikel-Dursun, “a.g.m”, s. 6.

Ek 24: Üçüncü Mektup

“Ezvâlezalle ef‘âlefi ‘l-müşârik ve ‘l-mağrib mahdûden ve ...

Tahkiki ‘l-makâsıt ve ‘l-mütâlib maksûden Çehre-i din û devlet ve hakâyık umur-ı ümmet ez-feyz-i eşi ‘a-i envâr-ı re ‘y-i enver hazret-i tahmîdrayet Sultan-ı selâtînü ‘l âlem-i padişah nesl-i âdem-i nur-dide-i ümmet-i Muhammedî şem ‘-i sa ‘adet-i millet-i Ahmedî kehfü ‘s-sakaleyn zillullâh fi ‘l-hâkikati ‘l mü ‘eyyed fi ‘s-semâi ‘l-mütesavveri ‘l-muzaffer ‘ale ‘l-a ‘dâ mazhar-ı kelimâti ‘llahi ‘l-aliyye peyveste müzeyyen ve münevver bâd ve merâsim-i saltanat-ı mü ‘eyyed ve me ‘alim ferman ....

Muhalled ba ‘de ez ref‘ da ‘vât-ı hâlisân ve külliyât-ı sâfiyât-ı vâfiyân ki karîn icâbet olmuş ola a ‘lâm-ı âsitan selâtîn-i âşiyân budur kim şimdiki halde şöyle istima ‘ olundu ki Karaman Oğlu Kasım Beğ müteveffa olmuş Hak teâ ‘la sultanıma çok yıllar ömr-i devletleriyle makarr-ı devletde ve müstekarrı-ı sa ‘adette devlet-i etraf-ı ‘âlemde ne kadar adâ ve hussâd var ise makhûr ve mahzûl kılub mümellîs ömürlerin kasîr ve zahmetlerin kesîr kılub cezâen bi-mâkânû ya ‘melûne sa ‘lâtîn? birle... Olanlar bakî devlet-i padişahî bi- ‘inâyet-i ilâhî zâtı vücûd-ı memdûd bâd li-mücemmidihâlidü ‘l-emcâd El-malik... Valideniz”³²⁰

³²⁰ “Sultan II.Bayezid’in validesi Gülbahar Hatun’un Karamanoğlu Kasım Bey’in vefat haberi üzerine Sultan II. Bayezid’e uzun ömür ve saltanatının devamı duası ve temennileri.” a.g.tt (TSMA No: 5870/1-2) , Açıklık-Dursun, “a.g.m”, s. 6-7.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Ad, Soyad : SİNAN SEVER

Uyruğu : T.C

EĞİTİM BİLGİLERİ

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Yüksek Lisans :	Mardin Artuklu Üniversitesi	2022
Lisans :	Mardin Artuklu Üniversitesi	2018
Önlisans	Çukurova Üniversitesi	2013
Lise :	Derik Lisesi	2009

İŞ DENEYİMİ

Yıl	Yer	Görev
2022-...	MEB	Öğretmen

YAYINLAR Sempozyum Bildirisi:

Sinan SEVER; “Selçukluların Gürcistan Politikası”, Sosyal Bilimler Genç Akademisyenlerin Sempozyumu 4, Nida Akademi Yayınları, Mardin, 2018.

Sinan SEVER; “Halkın Haçlı Seferi Olarak Adlandırılan Pierre L’ermite’nin Ordusu’nun İstanbul’a ve Anadolu’ya Gelişi”, Sosyal Bilimler Genç Akademisyenlerin Sempozyumu 5, Nida Akademi Yayınları, Mardin, 2019.